

Valors

Filosofia de l'actualitat | número 200 | Febrer 2022 | Any XIX | 4,25€

ESPECIAL

*Amb motiu del **NÚMERO 200** de la revista,
preguntem a vint filòsofs i escriptors:*

Som una societat madura?

Hi responen Norbert Bilbeny³², Margarita Boladeras³⁶, Ester Busquets⁷², Xavier Casanovas⁶⁰, Carles Duarte⁸⁰, Javier Elzo⁴⁸, Maria Escalas⁸⁴, Lydia Feito⁵⁶, Carles Feixa⁵², Daniel Gamper¹², Joan Garcia del Muro⁴⁴, Alicia García Ruiz²⁴, Pau Luque⁷⁶, Gregorio Luri⁶⁸, Salvador Macip²⁰, José Antonio Marina²⁸, Oriol Quintana⁴⁰, Begoña Román¹⁶, Francesc Torralba⁸ i José Ramón Ubieta⁶⁴.

Gràcies!

Per aquests 200 números,
per generar reflexió,
per fer-ho des de Mataró
i per arribar a tot Catalunya.

Ajuntament
de Mataró

SUMARI

8
*La síntesi
dels oposats*
Francesc Torralba

12
*La utopia
de la maduresa*
Daniel Gamper

16
*Una brúixola
que ens orienta*
Begoña Román

20
*El llarg camí
cap a la maduresa*
Salvador Macip

24
*Vencedors de
nosaltres mateixos*
Alicia García Ruiz

28
*El passadís estret
de la llibertat*
José Antonio Marina

32
*Simplement,
evolucionant*
Norbert Bilbeny

36
*Quin futur
ens espera?*
Margarita Boladeras

40
L'oblit dels límits
Oriol Quintana

44
*Cobejosos
d'innocència*
Joan Garcia del Muro

48
*Notes sobre
la maduresa
de la societat*
Javier Elzo

52
*Gent jove,
pa tou?*
Carles Feixa

56
*Una qüestió
d'aprenentatge*
Lydia Feito

60
*El principi
del desig*
Xavier Casanovas

64
*Existeixen les
societats adultes?*
José Ramón Ubieto

68
*A la recerca
del temps que
ens hem trobat*
Gregorio Luri

72
*La cura
dels altres*
Ester Busquets

76
*L'ordre que fa
possible el desordre*
Pau Luque

80
*La consciència
de l'alteritat*
Carles Duarte

84
*Nicolaus Antoniae
Id Fecit*
Maria Escalas

Valors

Publicació editada per l'Associació Cultural Valors, entitat sense ànim de lucre, que analitza l'actualitat des del prisma dels valors. El primer número es va publicar el 24 de desembre del 2003.

Valors va guanyar el premi Civisme de la Generalitat de Catalunya 2014 en l'àmbit de mitjans de comunicació.

EDITA Associació Cultural Valors
DIRECCIÓ Maria Coll i Joan Salicrú
COORDINACIÓ N. 200 Wayra Ficapal
REDACCIÓ Esteve Vallmajor

CONSELL ASSESSOR
Francesc Amat, Maria Rosa Buxarrais, Àngel Castiñeira, Jordi Cussó, Alicia García Ruiz, Àngel Puyol, Begoña Román, i Francesc Torralba

COL-LABORADORS Francesc Amat, Albert Botta, Maria Rosa Buxarrais, Marta Camp, Àngel Castiñeira, Jordi Cussó, García Ruiz, Xavier Garí, Ignasi Llobera, Soraya Hernández, Anna Pagès, Àngel Puyol, Ramon Radó, Xavier Serra Begoña Román i Judith Vives

IL·LUSTRACIONS Toni Batllori, Javier Bustamante, Raúl Campuzano, Blanca Gimeno, Judit Navarro i VisualOmelette

FOTOGRAFIA Miquel Lleixà i Sergio Ruiz
DISSENY GRÀFIC Manuel Cuyàs
PORTADA Raúl Campuzano / Manuel Cuyàs
IMPRESSIÓ Rotimprès
GERÈNCIA Maria Coll
DISTRIBUCIÓ Sgel
DIPÒSIT LEGAL B-6206-2004

ADREÇA
Portal de Valldeix, 17, 2º
08301 Mataró
TELÈFON 620 749 138
MAIL redaccio@valors.org

VALORS ÉS MEMBRE DE

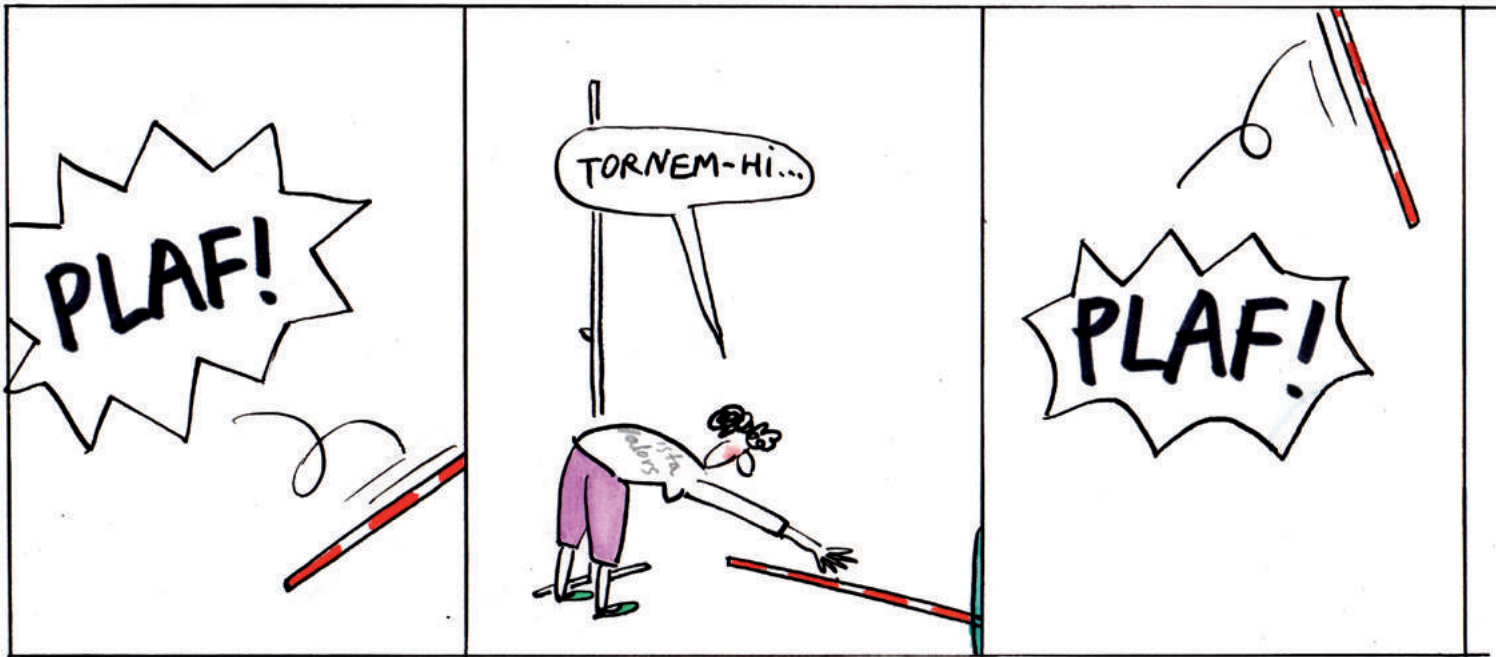
AMB EL SUPORT DE

Els vostres comentaris seran benvinguts a redaccio@valors.org.

El preu de la subscripció és de 42 euros anuals (onze números) i 35 en format digital. Us podeu subscriure a www.valors.org o enviant un correu a subscripcions@valors.org.

EDITORIAL

Dos-cents
números
i el mateix
compromís

P arlar de maduresa és complicat, perquè tant si apliques aquest mot a una persona com a una col·lectivitat, és confús detectar en quin moment just de la seva existència (si n'hi ha un) es deixen enre-re els trets característics de la infantesa i de l'adolescència. De fet, malgrat els filòsofs han debatut aquest concepte des de fa segles, tampoc hi ha un clar consens respecte la seva definició. Per aquest motiu, hem demanat a vint destacats pensadors i filòsofs del panorama català i espanyol que ens contestin la següent pregunta: som una societat madura?

La majoria afirmen que no en som, que queda molta feina per fer. Però dues coses són segures: els nens i nenes no es fan aquest tipus de preguntes, per tant, intentar trobar una resposta ja és un pas endavant; i les crisis, com les que estem vivint (sanitària, climàtica, econòmica...) són els millors estímuls per a reflexionar, per a canviar i, en definitiva, per a acabar impulsant el procés de maduració. Una oportunitat que no podem perdre.

Amb aquest monogràfic especial volem celebrar el número dos-cents de *Valors*, una capçalera que l'any que ve també assolirà els vint anys

d'existència. El dia de la seva presentació, el gener del 2004, el filòsof Francesc Torralba va preveure que en el número cent la revista definiria la seva identitat. I així va ser. Amb dos-cents números publicats segurament encara no podem dir que hem assolit la maduresa, però hi som una mica més a prop. El nostre esperit de millora, de superació, d'autoexigència i la nostra voluntat de creixement continua igual que el primer dia.

La maduresa demana temps, però també esforç, treball i compromís, virtuts que compartim totes les persones que voluntàriament cada mes fem possible aquesta publicació. Gràcies a tots.

Però també necessita d'unes condicions favorables. A vosaltres, lectors, subscriptors i anunciants, gràcies pel vostre suport. Sense ell *Valors* no tindria sentit ni seria possible.

**MARIA COLL
I JOAN SALICRÚ**

Codirectors de Valors

Som una societat madura?

La pandèmia ens ha generat moltes preguntes i una d'elles és si som prou adults per prendre les nostres pròpies decisions, per acceptar i ser responsables dels esdeveniments i mirar més enllà del present.

FRANCESC

TORRALBA

Filòsof, teòleg, catedràtic de la Universitat Ramon Llull
i director de la Càtedra Ethos d'ètica aplicada d'aquesta mateixa institució.

La síntesi dels oposats

Hem madurat com a societat? No és fàcil respondre aquesta pregunta. La societat és un tot plural i eteri, articulada per persones, comunitats i institucions de diversa naturalesa. Respondre globalment és temerari, perquè la recepció de la pandèmia ha estat molt diferent segons col·lectius i llocs. Sabem que s'han fet més evidents les diferències socials i econòmiques, que han augmentat el nombre de grups vulnerables i que la crisi sanitària ha deixat seqüeles d'ordre emocional en molts ciutadans, sobretot en joves i adolescents.

El drama de la pandèmia, però, ha tocat desigualment. Hi ha persones que han perdut els seus éssers estimats, que han vist naufragar els seus negocis, que han patit una veritable crisi existencial. D'altres han experimentat pocs canvis, algunes alteracions que no han deixat traça en les seves vides. Una crisi no és mai desitjada, però tota crisi és una ocasió per créixer, per assolir la maduresa, però solament si és percebuda com a tal i si és digerida emocionalment i intel·lectualment.

Abans, però, de poder respondre la qüestió que ens ocupa, és prioritari reflexionar sobre la noció de maduresa, un concepte molt oblidat i, fins i tot, frivoltzat.

Només després d'encerclar-lo conceptualment, podrem mirar de respondre, amb cura, si realment hem madurat com a societat, si la pandèmia ha estat un aprenentatge que ha deixat empremta en el cos social.

Som una engruna enmig del tot

En la *maduresa* de la vida, l'ésser humà s'adona que no és el centre de gravetat, que no és l'eix al voltant del qual gira tot; cospa que la seva existència forma part d'una trena de relacions i es percep a si mateix com una petita engruna del Tot. Descobreix el lloc exacte que ocupa en el gran cosmos; el paper que fa en la societat i el que ha vingut a realitzar. Ja no és un projecte de futur, ni una promesa; és una realització. Cospa que no és el rei de la Creació, s'adona que el món no està al seu servei; pren consciència que és una expressió més de la vida intel·ligent i amorosa que hi ha en l'univers, una de les infinites partícules que lluiten per fer realitat els seus anhels.

El filòsof francès Blaise Pascal expressa amb nitidesa l'adveniment d'aquesta estació de la vida a *Pensaments*: "Jo bé m'adono que podria no haver existit mai, perquè el Jo consisteix en el pensament; per tant, el Jo que pensa hauria pogut no ser si hagués morat abans de néixer jo i, per tant, no soc un ésser necessari". La persona madura s'adona que la seva existència no és necessària, que és contingent, que podria no haver estat i que, a més a més, deixarà d'existir. Aquesta *no necessitat* de la seva existència no comporta una caiguda de l'autoestima, ni un victimisme ontològic. És, senzillament, la constatació d'un fet. S'adona que podria no haver existit, però que existeix i aquest sol fet és l'arrel d'una immensa alegria.

La pandèmia ens ha fet sentir fràgils, vulnerables, diminuts. Hem constatat que no som déus, que ens

necessitem els uns als altres, que no hi ha sortides unilaterals als problemes complexos. Aquesta experiència de vulnerabilitat és una font de maduresa, però no tenim gens clar que aquest aprenentatge no sigui fàcilment oblidat. Disposem de potentíssims mecanismes d'evasió col·lectiva per oblidar allò que som, la nostra fragilitat.

La maduresa és la plenitud de la vida, el període àlgid abans de la decadència. El decurs de la vida humana té una teleologia immanent, una orientació que apunta cap a la plena realització de totes les potències i de les seves capacitats latents, però això solament és possible si l'ésser humà és acollit, cuidat i protegit.

La maduresa, en el decurs de la vida humana, és el punt àlgid, la resultant d'un procés que ha passat per distintes etapes. Ningú no neix ensenyat, ningú no arriba a la maduresa de la seva professió, del seu ofici, de la seva vida sense haver passat per la infància, l'adolescència i la joventesa.

La maduresa rau en el do. És la resultant d'un llarg procés. S'hi arriba quan hom ha après bé el seu ofici, ha convertit en reals un conjunt de possibilitats, ha passat per etapes puerils, plenes de mancances com l'adolescència, però tot això l'ha enfortit. Un ésser humà és madur quan està en condicions de donar-se al món, d'ensenyar el que ha après als altres, d'entregar-se generosament, perquè els altres puguin aprendre el que ell ja sap.

L'ésser humà, en arribar a la maduresa de la vida, actualitza totes les seves potències latents. Tot allò que era un pur projecte, una capacitat latent, assolix el seu punt àlgid, la màxima realització. Seria un malbaratament infinit de temps que tot aquest procés, tan costós i tan llarg, acabés en el no-res.

L'única manera que la maduresa sigui útil per al Tot és oferint-la als altres. El que esperem dels mestres madurs és que donin el que han après, els seus coneixements, la seva expertesa, als mestres novells que comencen i que ho facin quan estiguin en la plenitud de les seves facultats. El que esperem dels amants madurs és que donin les claus del seu amor incondicional als amants novells, per tal que aquests es nodreixin de la seva experiència. Si caiguessin en l'error de guardar-se-la en secret per protegir-la i no perdre-la, la perdrien definitivament.

La infantesa i la joventesa són estacions basades en recollir i aprendre; mentre que la maduresa i l'ancianitat són etapes de la vida que estan fetes per sembrar i per ensenyar. Només pot sembrar el qui té força i tremp; només pot ensenyar el qui té coneixements i expertesa. No podem esperar d'un infant que sembri; ni podem

esperar d'un jove que ensenyi. El que els pertoca és aprendre, créixer en totes les dimensions.

La maduresa s'associa al valor del compromís, a la virtut de la responsabilitat, al seny i a la prudència; mentre que la juvenesa s'associa, equivocadament, a la llibertat esbojarrada, a la irresponsabilitat, a la rauxa i a la temeritat. Són aquestes associacions indegudes que no palesen correctament la multiplicitat de formes que pot adoptar la condició juvenil.

La pregunta que ens hem de fer és si la pandèmia ha estat una ocasió per desvetllar, en el cos social, els valors de la responsabilitat, el seny i la prudència. No hi ha dubte que un gruix de la societat ha respost molt dignament. Hem guardat a distància social, ens hem posat la mascareta, ens hem confinat, hem protegit els ciutadans més vulnerables, però també hi ha una minoria que ha actuat insolidàriament, que ha desobeït sistemàticament les normes dictades per les autoritats sanitàries i assessorades per la comunitat científica. Maduresa és responsabilitat, seny i prudència, virtuts indispensables per poder definir una societat com a madura.

La persona que s'endinsa en la maduresa de la vida percep, també, que la realitat de la vida social, política i econòmica que vol canviar a partir de la idea pura i de la intenció justa que brolla del seu cor és molt més tossuda del que ell es creia abans d'arromangar-se. Això el condueix a la desil·lusió, però aquesta desil·lusió no necessàriament el fa sucumbir en la desesperació i en el desengany. S'adona que la realitat no és tova, que no la pot emmotllar segons el seu arbitri. Això no vol dir, però, que es paralitzi i que arribi a la conclusió que la realitat és immutable. Entén que oposa resistència, que és dura de vèncer i que cal cercar, amb intel·ligència, esclètxes per obrir-se pas i fer realitat els somnis.

L'equador de la vida

La maduresa representa simbòlicament el punt entremig, la vida virtuosa i la virtut sempre es troba en l'equidistància entre dos extrems: l'un per dèficit i l'altre per excés. Aquest punt virtuós és el resultat d'un procés d'aclimatació que solament després de molts assaigs i errors, troba el punt equidistant, el de l'equilibri, el de la via del mig.

Els homes madurs –escriu Aristòtil a *Retòrica*– “ni seran molt refiats (car això és temeritat) ni excessivament temorosos, sinó que es captindran d'una manera justa entre ambdós extrems. No seran ni refiats envers tothom ni malfiats envers tothom, sinó que judicaran més aviat segons la veritat”. “No viuran –segueix Aristòtil– solament conforme a allò que és bell o conforme a allò que és útil, sinó conforme a ambdues coses, ni tampoc conforme a l'avarícia o conforme a la prodigalitat, sinó conforme a allò que convé. El mateix s'esdevé pel que fa a l'exaltació i pel que fa al desig.”

Escriu l'autor de l'*Ètica a Nicòmac* referint-se als homes madurs: “Són prudents amb valentia i valents amb prudència. Tocant als joves i als vells, en efecte, aquestes

característiques divergeixen, car els joves són certament valents i intemperants, mentre que els vells són prudents i porucs”. La maduresa és, des d'aquest punt de mira, l'estació plena de la vida humana, la síntesi dels oposats, la via del mig on es neutralitzen les tendències divergents. “Tocant als excessos i als defectes –escriu Aristòtil– l'edat madura es capté conforme a allò que és mesurat i a allò que convé”.

L'entrada en aquesta etapa de la vida caracteritzada pel seny, per la mesura, per l'equilibri i per la ponderació, no és fàcil. Ve precedida, com escriu la filòsofa andalusa María Zambrano a *Filosofía y educación “de una larga y peligrosa crisis”*. El pas d'una edat de la vida a l'altra ve marcada per una crisi i la crisi és trencament, desfeta i caos, però també oportunitat, naixement de quelcom nou. L'entrada a l'estança de la maduresa ve precedida per un difícil balanç. Arriba un moment, en el decurs vital, que l'ésser humà s'atura, avalua el que ha fet, el que ha edificat, també el que ha deixat de fer i de dir i fa balanç. La maduresa comença, justament, amb aquest balanç que, per moltes raons, causa inquietud.

“Cada edad –escriu María Zambrano– viene a ser como una estancia cuyo umbral hay que franquear. Y sólo puede ser franqueado si el que ha de hacerlo tiene esa especial ligereza que proviene de las cuentas cumplidas, de no arrastrar consigo el peso del remordimiento, el fardo de lo que se ha dejado de hacer y de cumplir. Más la puerta de la madurez para ser pasada pide una especie de recapitulación de todo lo realizado y dejado de realizar; una liquidación total y el saldo que arroje será el fruto, la sustancia vital y moral de la persona en cuestión.”

Atès que la maduresa va lligada a aquest judici, “no es de extrañar –escriu l'autora de *Claros del bosque*– pues, según lo dicho, que ante la entrada en la madurez tantas personas intenten echarse hacia atrás, demorar el momento, seguir haciéndose los jóvenes y no sólo por la fascinación que la juventud ejerce sino por el temor a esta

“La persona madura s'adona que la seva existència no és necessària, que és contingent, que podria no haver estat i que deixarà d'existir”

recapitulación de toda su vida, por el temor de este juicio final –con respecto a lo anterior–”.

No es pot entrar en la maduresa de la vida sense l'exercici del compromís. Abandonar el joc fictici, sortir del camp de les possibilitats i comprometre's vol dir, necessàriament, renunciar, deixar camins per explorar, deixar a dreta i a esquerra, opcions belles que mai podran concretar-se.

La por a equivocar-se és el principal escull a l'hora de comprometre's. Aquesta por manté l'ésser humà en un estat de permanent immaduresa, però el temps segueix passant i de manera irreversible. No comprometre's és cedir un temps de llibertat, un temps que no torna mai més. El compromís exigeix implicar-se en la història i, per tant, embrutar-se les mans, tocar el que no agrada tocar, fer el que no agrada fer, ficar-se dins del fang fins al coll.

“Si se pasa buenamente el dintel –diu María Zambrano– la madurez se hace sentir como una morada, como una casa. Es la edad en que la intimidad se logra, la vida familiar se remansa y se adensa sin pesar más por ello, en que las amistades se solidifican y las relaciones con el mundo se hacen al par más firmes y más simples; es el largo, hermoso momento de la certidumbre.”

La persona madura és capaç d'extreure lliçons dels errors, és capaç d'assumir-los en primera persona del singular i no imputar-los als altres. Descobreix la virtut de la humilitat i mira d'extreure el que és bo, bell, veraç i fuig de tot el que és dolent, lleig, fals i dispers.

Serem capaços d'aprendre dels nostres errors com a societat? Serem capaços de prevenir futures crisis? Estem preparats per afrontar la crisi climàtica que serà molt més intensa, extensa i greu que la que hem viscut? No tenim respostes apodíctiques, però volem creure que sí.

L'alquímia de la maduresa

La filòsofa andalusa exposa amb lucidesa l'alquímia de la maduresa. *“La alquimia –escriu la deixeble d'Ortega y Gasset– consiste en extraer de lo negativo, desgracia, dolor, error, adversidad, lo positivo contenido en ello, es decir: conocimiento vivo y actuante, comprensión, fortaleza. Y en extraer igualmente de la alegría, del éxito, del triunfo, si lo hubo, la lección permanente del comedimiento, es decir: de los límites del entusiasmo y de la victoria.”*

La persona madura veu possibilitats fins i tot quan les circumstàncies són molt adverses. Pren consciència que cada dia compta i, per això, mira d'extreure allò bo de les adversitats i de les circumstàncies anòmales que viu. Mira de no malbaratar el temps amb nicieses, amb rituals estúpids, amb rutines estèrils, amb converses banals. Discerneix l'ús que fa del seu temps i actua en conseqüència, perquè és conscient que el seu temps vital és limitat i no pot malbaratar-lo amb estupideses.

“Lo característico de la lograda madurez –escriu María Zambrano– es convertir el mal en bien, lo que significa entre otras cosas hacer toda derrota asimilable y toda victoria duradera.”

Les crisis són ocasions per fer aprenentatges. La pandèmia ens ha permès descobrir el valor de la cura, de la interdependència, de la solidaritat, de la complexitat. Són valors decisius per afrontar el futur.

La maduresa és l'època de la consolidació interior de la persona. No és fixesa ni enduriment dels punts de vista i de les actituds, sinó que més aviat consisteix en la convergència del pensament vivent. És l'època de les càrregues, l'època d'assumir responsabilitats, de jugar-se-la en l'escenari del món, d'exigir treball, d'invertir el talent sense escatimar cap energia. És el temps de la donació, de l'entrega. Es pren consciència que solament en la pràctica del do hi ha sentit, que només queda de nosaltres el que donem als altres.

El valor de l'altre

La persona madura, en canvi, no viu solament per a ella; descobreix el valor de l'altre, el significat de donar el que ha rebut i treballa perquè els qui estan sota la seva responsabilitat puguin créixer i desenvolupar-se. Sent alegria quan dona el fruit del seu treball, quan contribueix a que els altres puguin esdevenir allò que estan cridats a ser.

Hem vist comportaments molt madurs durant la pandèmia. Professionals de la salut que s'han entregat més enllà dels límits contractuals. Mestres que han fet mans i mànigues perquè els seus alumnes no perdessin el curs. Hem vist com molts joves han hagut de madurar veloçment perquè la petita bombolla ha esclatat pels aires.

Profunditat i lentitud són valors molt propis de la maduresa de la vida. Ja no compta tant el nombre de vincles, el nombre de relacions, sinó la qualitat dels nexes, la profunditat amb la qual es viuen. La persona madura no deixa de treballar, ni deixa els seus compromisos. Accepta les coses com són. Torna a començar una i altra vegada els seus intents d'ordenar i ajudar. En aquesta actitud hi ha molta disciplina i renúncia, una audàcia que no és temeritat, sinó valentia de decidir.

Tenint en compte el que hem exposat breument sobre la noció de maduresa, podem dir que la societat ha madurat a conseqüència de la crisi sanitària?

Dues respostes provisionals.

Primera: la maduresa requereix temps. La poma no madura de cop. Necessita dies, sol i vent. Tal vegada és massa d'hora per verificar si hem madurat com a societat.

Segona: les persones que han experimentat en pròpia pell les dramàtiques conseqüències de la crisi és més fàcil que hagin madurat que aquelles que l'han seguida per la televisió. En qualsevol cas, la crisi ha estat una ocasió pel creixement de moltes persones, joves i no tan joves, que han sabut extreure'n lliçons valuoses per al futur. Per a elles, és un punt d'inflexió. Res serà com abans. D'altres, en canvi, romanen indiferents, persisteixen en la ceguesa. Tal vegada, hauran de viure crisis més profundes i penetrants per madurar.

DANIEL

GAMPER

Professor de Filosofia Política a la Universitat Autònoma de Barcelona
i autor de *Las mejores palabras* (Premi Anagrama d'Assaig 2019).

La utopia de la maduresa

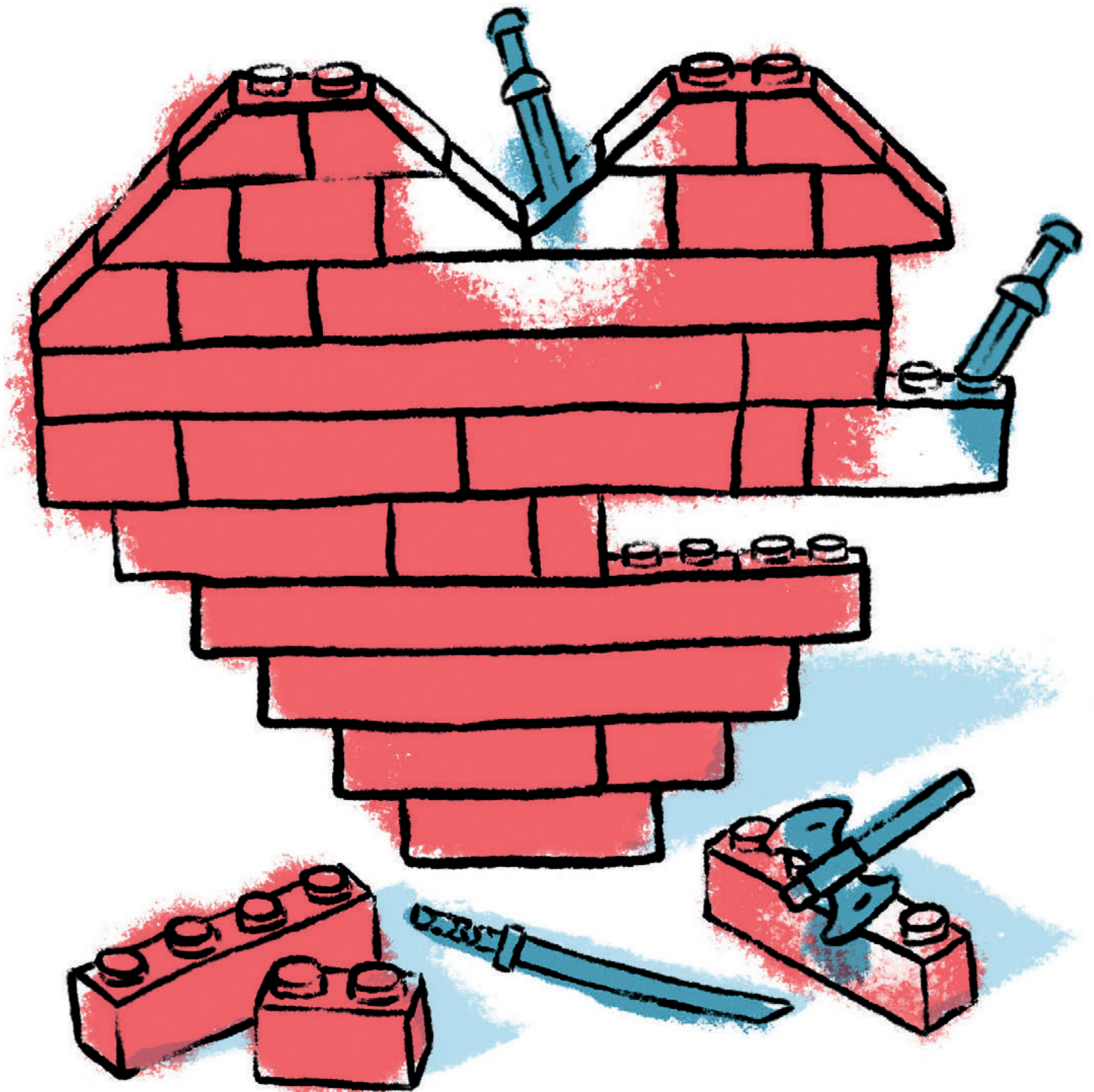
Hi ha signes que el nostre és un món que persegueix la utopia de la maduresa i alhora nega que sigui desitjable assolir-la. Hereus de la Il·lustració, creiem que les institucions han d'estar guiades per la llum de la Raó, que s'ha de pressuposar l'autonomia dels ciutadans adults, i que hem de decidir com volem viure individualment i col·lectivament. Aquesta tradició esdevé un repte respecte del qual es mesura el nostre present. Serem prou madurs, prou lliures de patrons i deus, obedients només a les lleis de la raó, de la ciència i a la consciència individual? Des de la modernitat, es defineix un ideal de maduresa entesa com a emancipació que es manifesta en la forma d'una tensió entre autonomia individual i lleis racionals col·lectives.

Una societat madura seria aquella regida segons principis de racionalitat dirigits a trobar solucions que satisfacin tant com sigui possible els problemes provocats pels cops de volant de la Fortuna (calamitats naturals, conflictes interns i externs, conjuntures mundials, etc.). Per estar a l'alçada d'aquest ideal es requereixen ciutadans que estiguin disposats a fer alguna mena de sacrifici en la satisfacció dels interessos individuals, familiars

o de grup, en benefici d'altres persones, d'altres generacions, del benestar general. El canvi climàtic és un bon exemple de calamitat previsible que exigeix respostes madures, és a dir, solemnes, vinculants, tràgiques, i tan eficaces com sigui possible en les condicions presents del coneixement i la tecnologia. Exigeix deures que són viscuts com a obligacions.

Al mateix temps, però, la publicitat que tot ho penetra ens convida a allargar la joventut, a combatre les arrugues, a gaudir de la vida, a planificar fer coses i més coses quan arribi la jubilació. Els anuncis mostren adults fent tota mena de ximpleries, allargant el temps de la falta de compromisos, esprenent totes les possibilitats de diversió que ofereix el mercat. Seguint aquesta lògica invertida, els menors que apareixen en els reclams ho fan amb la veu de la raó. La indústria publicista malda per ser com més estrident millor, per això ha de capgirar les jerarquies de valors habituals, vendre a les persones la imatge de si mateixos quan eren joves; en definitiva, construir un miratge virtual comparat amb el qual les vides dels telespectadors són grises, irreal.

És habitual vincular la joventut amb una època que oferia moltes vides possibles, algunes d'elles comparativament millors a les que efectivament se solen viure. Per a la persona jove la vida està oberta. Aquesta potencialitat quasi infinita la fa molt atractiva pels comerciants d'imatges, que exploten tot el que recorda aquesta etapa vital. Les joves i els joves són consumidors que entren al supermercat amb el carro de la compra buit; totes les mercaderies hi caben, tot és possible. Aquesta situació en què encara no s'ha actualitzat la tria, en què la vida encara no s'ha construït, passa a ser el paradigma de la llibertat, la qual no s'entén com una tria, sinó com un

ventall de possibilitats. És més lliure qui encara pot triar alguna cosa en l'oferta del mercat de les opcions vitals, qui es conserva interiorment jove.

L'eterna joventut

Les persones suposadament madures han de creure que es poden "reinventar" malgrat que el temps per a les tries significatives en la vida es diria que ja ha passat. I és el mateix mercat que obliga les persones a ser 'resilients', a aixecar-se de nou com si res no hagués passat, com si a un no l'haguessin acomiadat de males maneres de la feina ni li haguessin imposat horaris salvatges amb pagues miserables. És el mateix mercat el que obliga les persones a ser flexibles, a no oferir només un perfil, a estar disposats a fer noves feines, a aprendre altres procediments, a esdevenir contorsionistes de la seva pròpia existència, sempre capaços d'una ulterior giragonsa per mantenir un sostre sobre el cap de la seva família, un plat calent a taula i uns brins de vida digna periòdica.

Observem, per exemple, els anuncis d'automòbils. Hi veiem persones suposadament adultes conduint per carreteres il·lusòriament buides, per ciutats-fantasma, circulant per paisatges postapocalíptics amb cotxes aparentment luxosos, adults satisfets, tancats definitivament en una carcassa metàl·lica, lliures del contacte amb els altres. La satisfacció i el relaxament que expressen els rostres ben proporcionats dels feliços automobilistes del món després de l'apocalipsi recorda a la concentració de la mirada dels infants quan estan plenament atents al seu joc. Siguin vells o joves, els tripulants d'aquestes gàbies de luxe amb rodes tenen una vida plena d'activitats d'oci, cap a les quals es dirigeixen, indrets en els quals gaudeixen de l'instant amb persones tan despreocupades com elles pels perversos efectes sobre el clima de la indústria automobilística.

L'eterna joventut ens sedueix amb imatges d'un present que es pot viure sense por a les conseqüències. Aquest omnipresent món de la publicitat s'infiltra també a través de les xarxes, i no crec que sigui forassenyat sostenir que és també una peça clau en l'imaginari sobre el propi Jo que es manifesta en les periòdiques crisis existencials dels trenta, dels quaranta, dels cinquanta i dels seixanta. Volem continuar sent joves? Quan s'acaba la festa? Quin és el sentit de la vida? L'ideal de la joventut porta a la desorientació i cadascú s'ha de construir una brúixola autònoma, sense nord.

El dol dels autèntics joves

Aquest ideal, com a tal ideal, s'imposa de tal manera que ofega la joventut veritable. Són sobretot les veus juvenils les que s'han manifestat i proven de convèncer als adults que cal fer "alguna cosa". Quina cosa? No està clara la resposta, i probablement sigui una resposta que, presa seriosament, exigeixi molta deliberació i molta mà esquerra (o de ferro) per fer passar per l'adreçador a persones que, per regla general, prefereixen no tenir res a veure

amb cap mena de sacrifici en nom de la comunitat. Els joves no estan en situació de decidir quines són "les coses" que cal fer; a ells es correspon advertir, exagerar, conquerir la discussió pública, trencar amb els costums que ja no serveixen. En definitiva, als joves els correspon ser joves, expressar-se i desplegar-se amb la seva abundància d'energia, com sostenia Ortega y Gasset a propòsit de les generacions.

Els adults voldrien un jovent com ells mateixos, prou astut per haver descobert les hipocresies socials que tot ho amaren i per actuar en conseqüència, fotent-se'n. Aquest menfotisme unit als ritmes lents de la política internacional, les fronteres que cal travessar amb giragonses diplomàtiques, els interessos de les empreses internacionals, l'especulació financera global, així com els hàbits arrelats de les persones, la irracionalitat amb què es mesuren els riscos a llarg termini, i les poques ganes que hi ha de canviar-ho tot per fer possible una altra finalitat del món, com diu Srečko Horvat a *Després de l'apocalipsi* (Arcàdia), tot plegat s'oposa a les energies juvenils que exigeixen una solució als problemes del futur immediat. Els joves viuen el dol d'un món al qual tenen dret però que ja no serà i com que encara són portats en braços d'una força que no s'esgota en la quotidianitat, que s'atreveix a alçar-se cap a llocs més lluents, imaginem altres maneres de ser al món. La joventut no és l'etern present de la publicitat i de les sèries, sinó la promesa d'un futur.

El jubilat no és el jove ni ha de ser-ho. Tanmateix, en moltes democràcies europees els més grans tenen un enorme pes demogràfic i quan voten no actuen com un senat en el qual s'hauria d'imposar de manera natural el seny, sinó que ho fan sense prendre explícitament en consideració la precarietat de les vides dels més joves, la necessitat de protegir no només als molts dèbils d'avui, sinó als molts més de demà. Què han de fer, sinó? La vida dels treballadors jubilats també ha patit les conseqüències de la corrosió de la socialdemocràcia, els serveis es privatitzen i els ancians queden atrapats en laberints burocràtics, pidolant per molletes de cura. Un altre dels efectes de la crisi és que divideix encara més els interessos contraposats de la societat. Ara també entre les generacions.

“Els joves no estan en situació de decidir què cal fer, a ells els correspon advertir, exagerar”

Al *Protàgores* Plató sosté que les accions ètiques es mesuren en virtut de si prenen en consideració el llarg termini, de si calculen els plaers que seran causats per determinades accions o promeses en la totalitat de la vida, no només aquells que ens saciaran immediatament, no només el gaudi momentani que després es revelarà com a excés, intoxicació o deficiència. El món distòpic que es configura en el nostre imaginari del futur es revela com una advertència, és a dir, ens imposa obligacions cap el futur, ens fa pensar en les causes de la inexorable degradació de la Terra i en quines accions cal dur a terme per evitar que succeeixi la catàstrofe que succeirà. Qui hi haurà aleshores a la Terra? Han nascut els i les que ho heretaran? Qui parla en el seu nom? Qui té la maduresa per pensar en nom dels que no han nascut? Avui només la tenen els que saben del cert que recolliran l'herència de la humanitat i que tenen ja prou confiança per sortir a reclamar una cosa tan evident com mirar de garantir en la mesura del possible l'habitabilitat del món en els propers cent o dos-cents anys. Són sobretot els joves que han pres consciència de la precarietat de la vida sobre la Terra i que no tenen més remei que mirar més enllà del present, cap a un futur que es presenta tèrbol, incert, amenaçador. És madur un món en el qual una nena sueca alligona les persones més poderoses del món? A qui correspon de ser madur? Quina seria una reacció madura?

Quan hi ha una emergència, els humans malden per organitzar-se de manera excepcional i proven d'actuar amb proporcionalitat segons quines siguin les conseqüències (sempre incertes) que es poden preveure. Tanmateix, sembla que cal que l'emergència sigui imminent, cal sentir en la pròpia pell els efectes de la degradació de l'ambient de maneres que facin impossible de seguir vivint en el mateix lloc (quan el foc ja consumeix la casa, quan l'aigua ens arriba als turmells, quan la lava colga pobles sencers), per provocar l'actuació d'emergència. Ni tan sols aleshores podrem prescindir de mesures coercitives per evitar que en la persecució dels interessos privats els ciutadans desatenguin els seus deures vers el bé comú (com se sol suposar que fan els homes quan viuen en societat).

Una resposta ambigua

A la pregunta de si vivim en una societat madura, la resposta només pot ser ambigua, perquè potser els humans no estem preparats per actuar sempre de manera racional, ponderant les conseqüències de les nostres accions, calculant el bé a llarg termini, sobreposant-nos a les temptacions del gaudi momentani. Tanmateix, atès que sabem que som inconstants i irracionals, al llarg de la història s'han sedimentat institucions en què es concreten aprenentatges i es presta atenció preferencial a les exigències del llarg termini. Institucions que, però, només es mantenen en la mesura en què hi hagi una voluntat col·lectiva de fer-ho i si els sacrificis que imposen en el curt termini són assumibles per la ciutadania sense que siguin necessàries fortes mesures coactives.

La maduració és, doncs, una aspiració, no un estat que es pugui assolir d'una vegada per totes. Una aspiració que pot ser traïda i que de fet és traïda un cop rere l'altre per les mateixes persones i institucions que sostenen la seva necessitat. En efecte, la manera com definim la maduresa és una tria política. D'una banda, alguns sostenen que una societat madura seria aquella en què els ciutadans s'han de fer càrrec del seu destí, lluitar per construir la seva pròpia existència, assumir la responsabilitat. D'altra banda, d'altres afirmen que la maduresa d'una societat es reflecteix en com pren cura dels seus membres més dèbils, en com es protegeixen els interessos d'aquells que no tenen eines pròpies per fer-ho.

Òbviament, no hi ha solucions unívokes, perquè en les nostres societats impera la diversitat d'estils de vida i no és possible arribar a un consens definitiu que resolgui tots els conflictes que sorgiran. La consubstancial ambigüitat d'aquest concepte s'evidencia en el fet que s'espera que els ciutadans emancipats obeeixin les lleis i que alhora es resisteixin davant d'aquelles que considerin injustes o mal fonamentades. Rebel·lia i obediència són dos pols de la maduresa, que orbiten entorn del nucli normatiu del qual, des de Kant, considerem l'ideal de la maduresa o emancipació, és a dir, la facultat individual de qüestionar la justícia de les lleis, d'assumir com a pròpies les que s'adeqüen a principis de racionalitat compartida, i de negar-se a obeir les que atemptin contra la dignitat humana.

La democràcia liberal pretén resoldre aquesta dialèctica de l'emancipació, en la mesura en què permet idealment que els ciutadans se sentin legisladors de les lleis que han d'obeir. Aquest sistema de govern d'altres exigències ètiques vol domesticar els abusos de poder a què tendeixen les societats. En la mesura en què es mantingui en vida aquesta aspiració, en la mesura en què les institucions polítiques de les democràcies es mantenen sòlides davant les temptacions autoritàries del present, podem aspirar a continuar construint col·lectivament la maduresa social i cultural. Aquest equilibri és sempre precari, d'aquí que puguem definir la maduresa, en la seva versió més realista, com la facultat de viure aquesta precarietat amb la consciència del seu infinit valor.

“La maduració és una aspiració, no un estat que es pugui assolir d'una vegada per totes”

BEGOÑA
ROMÁN

Doctora en filosofia per la Universitat de Barcelona i professora d'aquest mateix centre.
Presidenta del Comitè d'Ètica dels Serveis Socials de Catalunya i vocal del Comitè de Bioètica de Catalunya.

Una brúixola que ens orienta

Som una societat madura? La resposta a la pregunta canvia segons què entenem per maduresa, si com a plenitud o com a sensatesa. En la primera accepció, una maduresa com a plenitud, estariem davant de la fi de la història i el sùmmum del narcisisme, en creure que després d'aquesta societat res més pot venir perquè hem arribat al millor i tot el que cal fer és conservar-lo. La vida, però és novetat. Creure, com s'ha cregut per part d'alguns, que l'estat de benestar és allò òptim i que ja no cal madurar més, em sembla, a part d'un perill, una manca de consideració a les deficiències d'aquesta

manera de concebre la plenitud que no és de tots.

Tanmateix, no és igual la plenitud d'una persona que la d'una societat. Cal un pelegrinatge per arribar a la millor possibilitat. La maduresa, en tant que procés, no fa estiu: es podreix si no es regenera, regeneració que es fa en clau individual. Cada persona no té més que una única oportunitat sobre la Terra, però uns deixen més rastre que altres i d'aquest depèn la regeneració social.

Tampoc la plenitud és qüestió d'edat. En la infància també hi pot haver certa plenitud; com en la vellesa encara hom es pot alliberar d'heteronomies o prejudicis dels

quals no n'era conscient. Per tot plegat preferim la idea de maduresa com a sensatesa, prudència i bon judici, perquè és necessària per a la vida bona i la seva recerca.

Podem entendre la societat genèricament, com l'agrupació de persones organitzades per cooperar i aconseguir les mateixes finalitats; o, de forma més concreta, acontant les persones i les finalitats. En efecte, la resposta a la nostra pregunta també canvia si parlem de la societat catalana, l'espanyola, l'europea o de la humanitat. No obstant això, podríem dir que una societat madura ho és per la seva estructura bàsica, és a dir, el nivell de desenvolupament de les seves lleis i institucions enfocades a què els seus ciutadans amplii'n els graus de maduresa i, de retruc, fer evolucionar a l'alçada dels temps les lleis i institucions. No és una societat madura aquella on les institucions i les lleis infantilitzen la població i la mantenen en un estat acrític. La pregunta per la maduresa d'una societat va més enllà de la d'algunes persones. Apunta, en l'aldea global que al segle XXI ens trobem, a pensar en clau d'estructures mundials. Les raons per viure, al cap i a la fi, no són tan variades. Saber viure comporta pensar per a què vivim i estimar la vida.

La pregunta sobre la maduresa d'una societat ja demostra cert grau d'aquesta en les persones que s'ho qüestionen, perquè es distancien de la seva situació i pensen críticament si podria ser d'una altra manera. Preguntar-se per la maduresa posa en qüestió l'establishment i obre una esquerda de dubte. A vegades aquesta esquerda és òbvia davant el sofriment evitable que pateixen determinades persones. Entre les finalitats comunes que persegueixen totes les societats està el fet de resoldre per elles mateixes la cobertura de les necessitats bàsiques i fonamentals que permeten a les persones

reflexionar sobre el sentit de ser-hi. Gastar les energies per a menjar i sobreviure (malviure) no dona per a més (poca) maduresa que la d'adaptar-se. La maduresa com a sensatesa i prudència té a veure amb una reflexió més transcendental que la de la mera supervivència; es tracta de la recerca del sentit entès com a orientació i significat de la vida. Els humans no mengem per menjar, no ens adaptem per a sobreviure, volem anar més enllà. La pregunta que intenta respondre el *per a què* de tot plegat exigeix superar els nivells de la mera satisfacció material, allò bàsic orgànic.

I aquí, en la qüestió material, ja tenim un punt d'inflexió. Si com a societat hem satisfet les necessitats fonamentals, però no hem aprofundit en la raó de per a què, la maduresa no apareix. Si treballàvem "com burros" per a resistir i després treballem "com burros" per a tenir més del que podem gaudir, el treball sempre serà *trepalium* (sacrifici) i sense sentit. L'onada de buidor i avorriment que porta qualsevol forma compulsiva de gastar el temps (amb evasions que confonen valor i preu) delata la manca d'estima de la vida i de pensament per a fer-la existencialment més valuosa. Potser les societats benestants han arribat a nivells de maduresa econòmica que permeten recerca de sentit. Aquesta maduresa és una condició necessària, però no és suficient (quan no som tots i ferim de mort al planeta), per ser una societat madura. Una societat madura és aquella que facilita a les persones desenvolupar les seves millors possibilitats. Això ho diu cadascuna de les persones (perquè si no caiem en una imposició en les formes de vida) i la capacitat d'anar resolent les noves problemàtiques amb les quals una societat es troba. Mentre l'emancipació dels estereotips i prejudicis contínui, la maduresa està preservada.

Una pregunta de difícil resposta

No som una societat madura i sí que ho som. No ho som perquè la maduresa com a sensatesa i bon judici faria anul·lar les guerres i la fam, per dir dos grans mals avui evitables. I són mals perquè impedeixen la maduresa en el pensar i l'estimar. L'odi i l'acció defensiva acampen entre nosaltres. Però tampoc és una societat madura aquella en excés estable que busca evadir-se de l'excessiva lleugeresa de l'ésser.

Els estoics sabien que el coneixement d'un mateix provenia del que s'és capaç de suportar. Reconciliar-se amb la condició finita, humana, mortal, en la constitutiva receptivitat i ferida que som, obliga a no donar per suposat que ho tenim tot controlat. Les institucions humanes requereixen de temps, deliberació i confiança en els seus límits. Hi ha coses que encara no sabem, però les podrem saber. Altres no les sabrà mai ningú. La vida posa límits, reconciliar-s'hi és símptoma de maduresa, que sempre s'acompanya d'humilitat, gratitud i generositat. La vida humana és força indisponible. Algunes coses les posem a la nostra disposició i control; però les que no, no només ens recorden la nostra impotència sinó que també ens

permeten la ressonància de connectar amb quelcom que ens supera i ens fa sentir comunicats amb allò més gran del que formem part. Aquesta ressonància també és signe de maduresa.

Si bé el coronavirus ens ha evidenciat la nostra interdependència, també ha posat en relleu com d'important era la casa i saber estar reconfortat amb la vida i la seva condició d'indisponibilitat. Amb el coronavirus se'ns ha descontrolat la vida quotidiana. Hem vist que tenim institucions prou madures per no deixar la gent morint-se sense assistència sanitària. Les societats madures tenen estructures bàsiques solidàries, públiques, d'accés universal. No donem per suposat que les tenim conquerides. Una societat madura sap que està exposada i per això no es tanca per tal que no l'ataquin des de fora. Els moviments migratoris, la lava d'un volcà, la corrosió de la democràcia, són senyals que la maduresa no és una ciutadella.

Els infants, amb la pandèmia, han entès que pot venir un virus i trencar una quotidianitat que alguns consideraven controlada. Aquest aprenentatge és bo. Madurar és bo. Cal reflexionar si es pot fer sense patir. Molt ens temem que no del tot. Madurar significa exposar-se, posar-se i proposar-se tasques i reptes i no només en clau personal. Quan el talent personal s'ha desenvolupat i hom arriba a un nivell de sensatesa i a un grau de plenitud, en un cercle virtuós de generositat (rebre, donar, rebre) descobrim que els talents no valen en si mateixos sinó quan els donem a altres. El nivell de maduresa no és prou si un no troba quelcom més gran a un mateix. La rosa no gaudeix de la seva plenitud si no és perquè algú altre la contempla i aquest altre encara la gaudirà més si ho fa acompanyat. La contemplació, en tant que acte d'amor a la bellesa, és fruit de la maduració, un motiu per perseverar en ella.

Mentre la societat global és immadura, algunes societats nacionals són més o menys madures. I d'aquestes depèn el progrés de la societat mundial cap a quotes més altes de sensatesa: no tothom té la mateixa responsabilitat.

“Es pot madurar sense patir? Molt ens temem que no del tot. Madurar significa exposar-se, posar-se i proposar-se tasques i reptes”

Per això hauríem de posar més atenció a les maneres d'infantilitzar: la demagògia n'és una i la negació de l'obsolescència d'algunes estructures esdevingudes burocràtiques, una altra. Els reptes d'avui són de salut pública i de clima. I la salut pública depèn de garantir que no hi ha gana ni morts evitables perquè les nostres institucions científiques i productives tenen suficient grau de coneixement i producció per donar respostes eficients.

Maduresa i institucions

Són les institucions les que promouen la maduresa (la familiar, l'educativa, la legal, la de mercat); aquestes alimenten les noves generacions que les fan anar més enllà. La institució científica és prou madura, però els científics han d'anar madurant en cada generació i repensar al servei de què i de qui posa el seu cervell i quina relació manté amb la política. Ens calen organitzacions mundials perquè tenim problemes i finalitats comunes. La humanitat del segle XXI té reptes dels quals les generacions anteriors no van ser-ne conscients. No negar el problema ens fa madurar. Amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) s'han concretat unes fites comunes. Va ser una adolescent, Greta Thunberg, qui amb molta sensatesa ens va recordar que ens havíem de posar tasques molt concretes. I un virus ha vingut a recordar-nos ara la importància de la interdependència i la nostra necessitat de polítiques, d'organitzacions científiques i d'una indústria que es posi al servei de la humanitat.

L'any 1784, cinc anys després de la Revolució Francesa, Kant es preguntava "què és la Il·lustració?". Dos-cents anys més tard, Foucault repetia la qüestió amb la mateixa formulació. Tots dos contestaven que no érem il·lustrats, però el camí de l'emancipació era el que la propiciava. Els prolífics discursos performatius distòpics, de no futur, que estem en societats infantils o de gent que es tanca a conrear el propi jardí perquè no hi ha res a fer, no ajuden a madurar. La maduresa també implica creure en les nostres possibilitats de sortir-nos-en. Però la maduresa entén de crítica, de complexitat i assumeix riscos. Madurar és conèixer les fronteres de la pròpia perspectiva, superar els límits personals, de l'època i voler anar més enllà, perquè només així cauen els prejudicis i es reforcen les conviccions posades a prova. Malgrat que no siguem mai una societat madura, perquè això significaria el final del continuar pensant i estimant i el dubte, el pensar i l'estimar es generen en activitat i en comunitat; pensar ja és un acte d'estimació i comença en la proximitat, en la quotidianitat. Cal obrir els ulls i les ments per a veure la diferència i compaginar la proximitat amb la globalitat. Madurar és superar les franquejables fronteres: local/global; jo/altres; privat/públic/tercer sector.

Els criteris per a esbrinar si estem en procés de madurar són: pensar si podria ser d'una altra manera i també raonar per què l'opció triada és la més adequada. La 'universalitzabilitat' (i si tothom fes el mateix?); la publicitat (i si se sabés?); la vulnerabilitat (fa mal al més fràgil?); la

sostenibilitat (fa mal al planeta i la continuïtat de la vida humana en ell?, és assumible econòmicament?); la reversibilitat (si es canviessin els torns, li donaríem suport?), etc. són alguns d'aquests criteris que guien el procés emancipador de la minoria d'edat i ens fa créixer.

Una societat madura té clars els valors pels quals s'han de caracteritzar les seves estructures i accions; i que no s'exclouï ningú de la seva única oportunitat de desenvolupar-se és el primer d'ells. Igualment, una societat és més madura si complementa l'indicador del Producte Interior Brut per altres com l'Índex del Desenvolupament Humà de les capacitats (en particular i de les persones) que ens proposen Martha Nussbaum o Amartya Sen. Aquestes capacitats són: vida, salut, integritat corporal; sentit, imaginació i pensament; emocions, raó pràctica; afiliació, riure; altres espècies, control de l'entorn material i polític.

Les grans aportacions i progressos a la història de la humanitat s'han fet perquè els descendents gaudissin d'unes condicions millors que les qui els van precedir. Aquesta batalla diària per la millora és una batalla per la sensatesa: no donem per fet el que va costar tant de construir. No es tracta de meres tasques de renovació o restauració, cal garantir l'espontaneïtat i la creativitat; cal imaginació, que hi hagi novetat al món i valgui la pena l'única oportunitat sobre la terra.

La vida troba el seu camí, és important que la humanitat també ho faci. No és qüestió de mera zoologia i lluita per la vida, sinó d'història, de biografia, d'identitats que lliguen passat, present i futur. La maduresa comporta un lligam amb allò donat, el passat que és la nostra condició de possibilitat. Però com que les ferides no ajuden a tornar a caminar segur, ens cal la capacitat de perdonar. Aquest transforma no els fets, però sí la seva vivència, el fet de digerir les males experiències i aprendre'n. A més, som qui som per aquestes experiències i a pesar d'elles. També cal la capacitat de prometre, fruit del compromís perquè el futur sigui obert, amb incògnites a esclarir per cadascun de nosaltres.

La maduresa de què parlem no és tant la de plenitud com la del judici crític, la sensatesa i el seny (la *cordura* castellana, que ve de cor). La maduresa exigeix un nivell de consciència postconvencional que només s'adquireix quan un s'atreveix a pensar per un mateix, més enllà de conveniències i convencions. I això requereix dels ritus d'iniciació, d'atrevir-se a viure. Les crítiques a l'adolescencitització de la societat (amb el mal anomenat complex de Peter Pan) poden ser injustes; potser hom no vol créixer donat el trist món d'adults al qual se'l convida o al qual no se li permet entrar. La maduresa, en tant que valor, és una brúixola que ens orienta cap a quotes de millora. A nivell personal, el temps assignat a cadascú ens limita els graus de maduresa. A nivell col·lectiu, com a societat, ens impel·leix a no defallir en anar al seu darrere. Els passos enrere, o voler-se quedar com s'està, és simp-toma d'involució. Allò pròpiament humà és sempre fer i anar obrint via.

|
SALVADOR
MACIP

Llicenciat en Medicina i Cirurgia i doctor en Genètica Molecular i Fisiologia Humana per la Universitat de Barcelona. Actualment investiga el càncer i l'envelliment des del Departament de Biologia Molecular i Cel·lular de la Universitat de Leicester (Regne Unit). Acaba de publicar *Lliçons d'una pandèmia* (Anagrama, 2021).

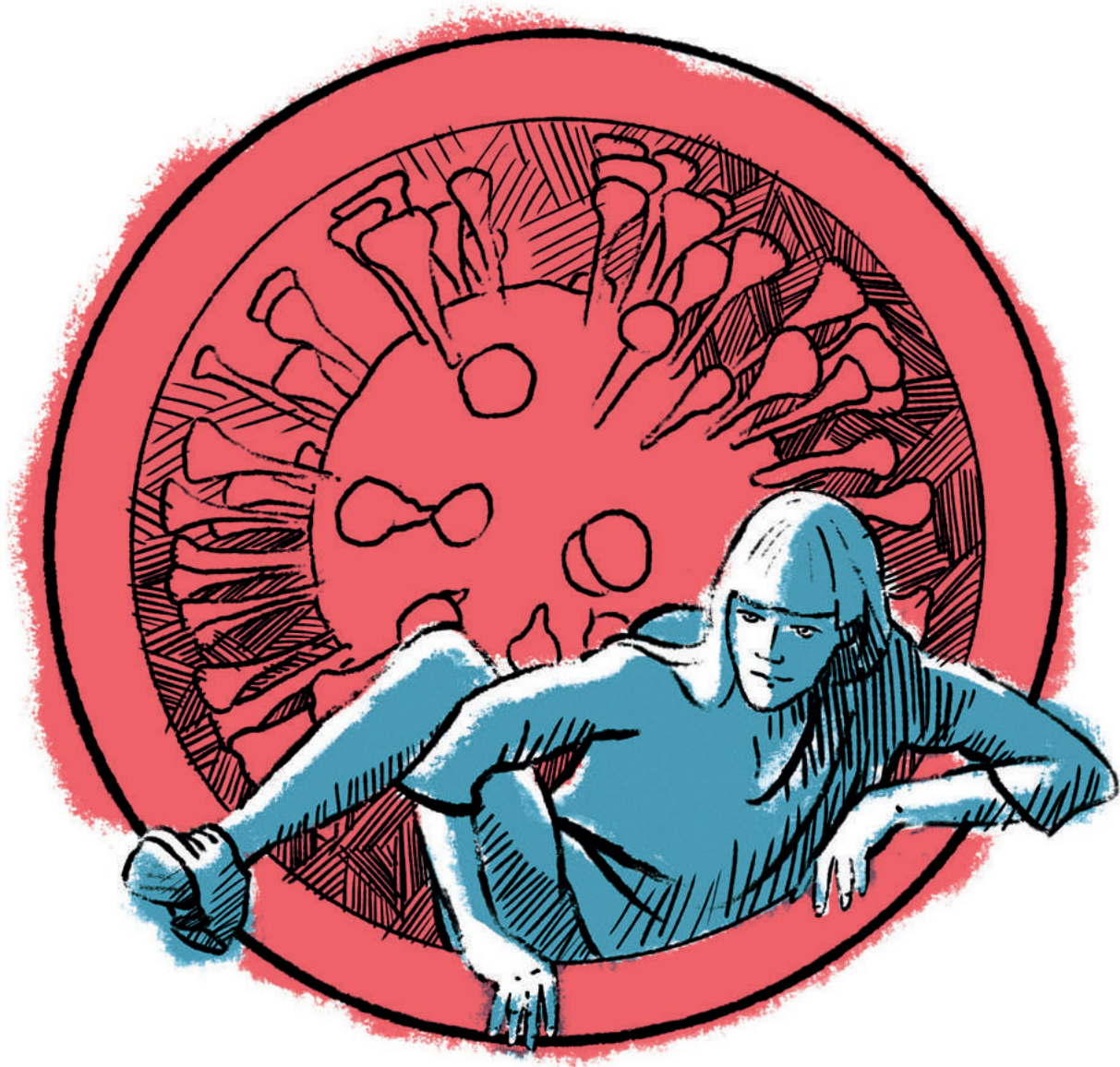
El llarg camí cap a la maduresa

Els humans som els habitants més avançats d'aquest planeta i això a vegades ens fa pensar que ens regeixen normes diferents de les de la resta dels organismes. Però no és cert. Malgrat la complexitat del nostre cervell, som animals amb una sèrie de característiques biològiques que en tenen poc, d'úniques. Això sí: tot i partir d'aquest punt d'inici relativament simple, hem assolit cims impensables. Sobretot hem aconseguit entendre què som, on som i com funciona tot el que ens envolta o, si més no, una bona part de tot això que els altres animals ignoren. I, en aquest procés, hem construït estructures socials cada cop més complicades i especials que ens han permès aprofitar i a la vegada donar suport al coneixement que hem anat creant. Però hem arribat ja al punt de màxima evolució de la nostra societat o encara ens falta un bon tros per completar el procés de maduració que ens permet dir que hem assolit l'objectiu final?

Per entendre on ens trobem, primer hem de conèixer d'on venim. La història de la nostra espècie és la de la lluita per sortir del nínxol que la natura ens havia assignat.

Fa temps que hem deixat de ser normals, des del punt de vista del nostre encaix en l'ecosistema, i escrivim les nostres pròpies lleis per no haver de seguir el dictat de la biologia. De fet, pensant-ho bé, no hi ha res més antinatural que l'ésser humà modern. Si hi ha res que vagi en contra de l'ordre biològic establert és el nostre esforç constant per viure més i en més bones condicions, i de dominar tot allò que tenim a l'abast. L'evolució, per exemple, no havia previst que la majoria dels nostres fills viurien més enllà dels primers cinc anys, ni tampoc que seria molt freqüent que arribéssim a edats avançades. La prova són una sèrie de malalties, cada cop més freqüents, per a les quals la selecció natural no ens ha proporcionat defenses efectives més enllà de les primeres tres o quatre dècades de vida. Això ha influït de manera determinant en les estructures socials, cada cop més escorades cap a franges d'edat que no es veuen habitualment en la natura i, per tant, amb reptes i problemes únics de la nostra espècie.

Així doncs, podem dir que el camí cap al què entenem com una societat moderna és, en essència, contrari al que la biologia ens havia marcat de sortida i, per tant, està plegat d'obstacles. Els humans, com els altres primats, estem preparats per a estructures socials relativament petites i mòbils. Però des del Neolític hem anat a contracorrent, primer abandonant progressivament el model de supervivència bàsic dels caçadors-recol·lectors nòmades en favor de l'estabilitat que ens proporcionaven l'agricultura i la ramaderia i, a partir d'aquí, generant grups cada cop més grans i estratificats, que estan culminant ara amb aquesta gran megasocietat amb mil caps que ens ha portat la globalització.

A partir d'aquesta rebel·lió inicial en contra de les lleis de la natura, que hem anat ampliant progressivament amb l'ajuda de la ciència, la història de la humanitat ha sigut una lluita per aconseguir deixar enrere les limitacions que ens venien imposades. I és per això que aquest viatge de mil·lennis ha requerit una sèrie d'adaptacions que ens permetessin superar alguns dels instints bàsics que remaven en contra del progrés. El principal obstacle era que, quan un col·lectiu supera una certa mida, resulta essencial crear mecanismes per assegurar que tothom seguirà unes normes que permetran la convivència. El primer pas cap a una societat plenament madura, doncs, ha sigut definir un concepte de justícia.

Som els humans capaços de construir societats justes?

L'altruisme entre els membres de comunitats properes, per exemple les famílies, en el sentit més ampli de la paraula, ha estat sempre present, sense necessitat de buscar elements externs que l'imposin o el reforcin. Vol dir això que els humans som justos per naturalesa o bé hem hagut d'aprendre a reprimir l'egoisme instintiu per millorar les possibilitats de supervivència? Naixem

amb aquest sentit de justícia o l'adquirim gràcies a la socialització?

El principal objectiu biològic de qualsevol organisme, el nostre també, és sobreviure i reproduir-se. Tindria lògica pensar, doncs, que l'egoisme és l'estratègia que millor garantirà aquest èxit i, per tant, hauria de ser instintivament prevalent. Però, a la pràctica, no funciona així, encara que sembli contraintuïtiu. Una pista ens la poden donar altres animals que també tenen un concepte de justícia primari. Els ximpanzés, per exemple, es refien dels seus amics, més que no dels desconeguts, cosa que demostra que la confiança amb individus propers, que és la base de la cooperativitat, no és exclusiva dels humans. A més, s'ha demostrat que tenen un sentit de la justícia similar, en alguns aspectes, al nostre. Baixant una mica el llindar, també s'han vist en ratolins comportaments propis de l'empatia entre individus, una de les bases de la cooperació social. Això ens faria assumir que alguna mena de concepte bàsic de justícia és comú a animals fins i tot evolutivament molt separats.

És possible, doncs, que la capacitat d'empatia i de formular judicis morals, que seria la base d'una societat

justa, tingui un origen biològic arcaic, si més no en un format primitiu, i les arrels siguin compartides en alguns animals del mateix arbre genealògic. Si aquesta característica ha estat mantinguda per la selecció natural, és poc probable que sigui un accident: segurament vol dir que confereix un avantatge evolutiu, que resulta beneficiós per l'espècie que l'exhibeix. Sens dubte, el sentit de justícia hauria estat modelat al llarg de mil·lennis pel procés de socialització, per això en humans és tan refinat, però no seria una construcció exclusivament cultural, sinó que tindria arrels biològiques.

Malgrat que aquest sentit de justícia ens apareix espontàniament a partir de certa edat, segons han proposat diversos estudis, les diferències culturals que porta incorporades també són importants. Queixar-se per rebre un tracte injust és una reacció universal que es desenvolupa ben aviat, però, en canvi, l'impuls de defensa del proïsme tarda a emergir, segurament perquè depèn de factors inherents a cada societat, i no s'aplica de la mateixa manera a tot arreu. Per això és complicat definir normes ètiques que es puguin aplicar de manera universal, ja que les diferències culturals (i potser genètiques) fan que no existeixi un sol codi moral amb el qual tots ens puguem sentir còmodes. Ens costa molt estar d'acord a l'hora de definir i defensar coses com els drets humans bàsics: cada cultura té les seves línies vermelles pel que fa a la igualtat, la llibertat de pensament i d'expressió i l'abast de la fraternitat que estan disposades a exercir. Hem d'acceptar que la varietat que ens fa tan interessants és també un obstacle a l'hora de triar una estratègia que ens permeti avançar plegats cap a una societat universalment madura, dins aquest món que dèiem globalitzat, malgrat que algunes de les bases morals siguin compartides.

Tot això ens portaria a concloure que el sentit del què és just varia segons les societats i té un component cultural molt important, malgrat que l'arrel segueix sent comuna. Però seria important diferenciar entre l'aplicació de la justícia i l'altruisme dins del grup proper i la cooperació amb estranys, que no semblaria sorgir d'una manera tan instintiva, sinó que requeriria una normativa social més forta per incentivar-la. Potser som justos per naturalesa, però l'entorn condiciona molt la qualitat i la forma d'aquesta justícia, i això fa que la forma de madurar de les societats sigui heterogènia i a diferents velocitats.

Justícia i igualitarisme

Una tendència de les societats modernes ha sigut ser cada cop més igualitàries, fins al punt que generalment considerem que una de les característiques bàsiques d'una societat madura hauria de ser la desaparició de les desigualtats, si més no les més evidents. Però no s'ha de confondre la capacitat que tenim els humans de ser justos que dèiem abans amb una tendència natural a l'igualitarisme. Com tantes espècies, la nostra tendeix cap a l'altra banda, cap a l'estructura de castes, la qual cosa vol dir

que el nostre sentit de justícia, sigui innat o cultural, no ens impedeix acceptar que les societats s'estratifiquin de manera espontània d'acord amb diversos factors. No és una qüestió només d'herència familiar de l'estrat social, sinó que també té una base biològica: els humans, com la resta d'animals, no naixem iguals, tant pel que fa a les capacitats físiques com a les intel·lectuals. Aquestes diferències eren les que, tradicionalment, definien el nostre lloc en les societats primitives –com passa amb els altres primats– abans que intervingués el concepte de la propietat privada i les possessions. Diferències que, a mesura que la societat madura, deixen de ser tan determinants.

Malgrat que a vegades ens ho sembli, les desigualtats socials no són patrimoni dels temps moderns, com ens demostra una repassada a la història. Es creu que aquesta separació entre classes socials hauria començat amb la ramaderia i l'agricultura, fa uns deu mil anys, quan l'acumulació de béns materials era més fàcil que en les èpoques dels caçadors-recol·lectors, unes societats que, en principi, eren per necessitat més igualitàries. La situació d'abundància introduïda per l'agricultura i la conseqüent aparició dels excedents –poc habituals entre els nòmades–, que, a més, es podien transferir als descendents, perpetuant així l'estatus social, va canviar les normes del joc.

Semblaria, doncs, que a mesura que les societats es tornen més grans és inevitable tendir cap a un model de desigualtats més sever, que d'alguna manera podria

“No hi ha res més antinatural que l'ésser humà modern. Si hi ha alguna cosa que vagi en contra de l'ordre biològic establert és el nostre esforç constant per viure més i per dominar tot el que tenim a l'abast”

afavorir més el progrés en condicions de bonança que no pas els models més eminentment igualitaris de les comunitats senzilles. Podria ser, doncs, que l'igualitarisme d'una societat madura ideal fos un somni impossible i que l'oligarquia i el totalitarisme (més o menys encoberts) siguin posicions cap a les quals els humans acabem gravitant irremissiblement un cop les societats han superat cert llindar de complexitat. Cal tenir present, a més, que el fet que les castes que tenen accés al poder l'usin per perpetuar l'*statu quo* fa que sigui cada cop més difícil trencar aquest cercle viciós. De totes maneres, hi ha molts matisos a tenir en compte dins de les possibles estructures de castes, que van de les desigualtats extremes d'algunes dictadures o països amb fortes arrels tribals a les diferències més maquillades de les democràcies occidentals, que segueixen sent estratificades, però amb diferències menys extremes en el gruix de la societat. Un senyal de maduresa seria que aquest segon model s'acabés imposant a tot el món, però això ara mateix sona una mica utòpic.

La ciència com a eina per assolir la maduresa social

Un repàs a la història ens indica que, almenys fins a principis del segle XXI, cada cop hem sabut més coses, hem viscut millor i hem sigut més equitatius. Una de les eines principals d'aquest viatge cap a la maduresa social han sigut els avenços que ens ha proporcionat la ciència. La ciència ens ha permès guanyar la batalla a la ignorància i poder deixar de confiar en la màgia per guiar les passes de les societats. De la mà d'aquest progrés han vingut les millores socials que han anat reduint les diferències que dèiem.

Però ens hem de plantejar si aquest procés té un límit i si, realment, és l'única opció lògicament possible per aconseguir la maduresa teòrica d'una societat. Perquè pensàvem que, als països més desenvolupats, havíem deixat enrere el populisme i el feixisme, i que el totalitarisme i el masclisme eren mals que només passaven a cultures que encara no havien fet l'última revolució intel·lectual. Però només cal fer una ullada als diaris per veure que no és així. La realitat ens demostra que el progrés cap a una societat més justa no es pot donar per fet, sinó que és un dret no garantit que s'ha de guanyar dia a dia.

Per poder continuar aquest viatge, doncs, ens cal donar suport i guiar aquesta ciència que ens permet mirar endavant amb eines que provinguin de l'humanisme, com la mateixa filosofia. Deia Bertrand Russell que la ciència és el que sabem, i la filosofia el que no. Si acceptéssim aquesta definició, hauríem d'admetre que l'espai de la filosofia està condemnat a anar-se reduint progressivament, fins que només quedi lloc per a les preguntes per les quals no podem mai obtenir una resposta i les que no podem ni tan sols formular perquè queden fora dels límits del nostre llenguatge. Però això seria atorgar a la filosofia el mateix nivell que la mística o les religions, que existeixen per inventar respostes al que no es

pot conèixer. Seria més just considerar que la filosofia estudia el que encara no sabem però és cognoscible. Així doncs, la filosofia buscaria eixamplar els límits del saber plantejant reptes nous, però estaria obligada a utilitzar la ciència com a eina per resoldre'ls. Vist d'aquesta manera, filosofia i ciència ni són enemigues ni excloents, sinó dues fases del mateix procés per aconseguir una societat més madura.

El test d'estrès que hem viscut aquests darrers dos anys durant la pandèmia de la covid-19, i que encara pot durar un parell més, ha subratllat les nostres fortaleses i mancances. Per un costat, hem demostrat que la ciència és capaç de coordinar esforços per trobar una solució amb rapidesa a un problema de salut. Hem invertit una quantitat ingent de capital econòmic i humà per dissenyar en un temps rècord una vacuna que aturés la progressió del virus responsable de la pandèmia. La col·laboració, i també la competició, han esperonat aquest avenç. Però, per altra banda, hem demostrat una gran manca de maduresa no sabent respondre d'una forma coordinada a la crisi (una crisi que, recordem-ho, té caràcter global). Això ha posat en evidència les desigualtats que hi ha encara entre les diverses cultures i l'egoisme imperant a nivell de països. Ens cal encara una revolució per fer aquest pas i potser la pandèmia podria funcionar com a catalitzadora dels canvis conjunts que ens calen.

Som a la postadolescència

Potser la biologia ens diu que l'estat basal dels humans seria més proper a la xenofòbia, el masclisme, el totalitarisme i el sistema de castes que a l'igualitarisme i la democràcia. Que tendim als primers per defecte és conseqüència de l'avantatge evolutiu que segurament ens conferien en altres temps, però no vol dir que hàgim de conformar-nos-hi ara. El progrés iniciat amb la Il·lustració i magnificat amb les revolucions socials del segle XX ens ha permès començar a sortir d'aquesta presó biològica, però encara ens queda feina per fer per arribar a la maduresa social definitiva.

Aquest objectiu sembla que encara sigui lluny, especialment si el considerem d'una manera planetària. Més aviat sembla que socialment ens trobem en una fase semblant a la postadolescència, allunyant-nos amb determinació del control patern contra el qual ens hem rebel·lat fa relativament poc, però sense saber encara del tot com assolir els objectius vitals que ens hem traçat. Sens dubte, hem progressat molt des que els primers homínids van sortir de les coves, però l'equilibri que hem assolit és terriblement fràgil, com ha demostrat la pandèmia.

Ens queda feina per fer, però n'hem fet molta més, i això ens ha d'animar a seguir treballant. Continuarem madurant, n'estic segur, i és difícil predir quin serà el límit. Malgrat els entrebancs que puguem trobar, el nostre destí és arribar molt més enllà en aquesta cursa per assolir la maduresa, no en tingueu cap dubte.

ALICIA GARCÍA RUIZ

Filòsofa, doctora en Llengües i Literatures romàniques i en Ciències Polítiques i Sociologia.
Actualment és professora a la Universitat Carlos III de Madrid.

Vencedors de nosaltres mateixos

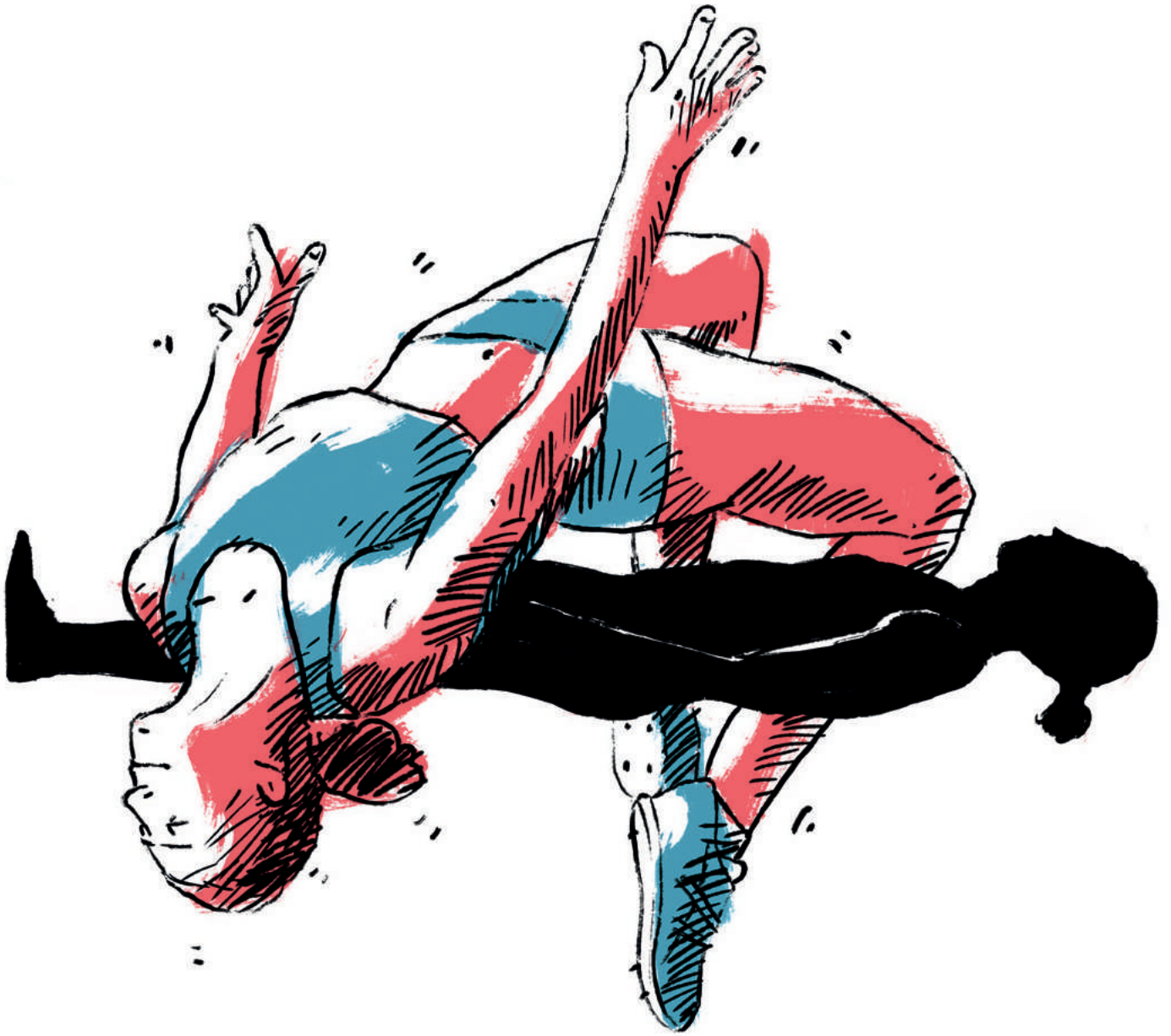
Després d'un esdeveniment dolorós és una reacció habitual preguntar-se per què ens ha succeït un infortuni així, encara que no sempre ens interroguem de la manera més terapèutica possible. De vegades ens lliurem a la ira, de vegades a la desesperació, fins que aconseguim asserenar-nos i reubicar-nos. Però això comporta temps i esforç. Es diu que la desgràcia ens fa madurar, però això no passa de manera automàtica; cal un cert treball sobre el patiment i si hi ha alguna cosa que caracteritza aquesta elaboració és que és dolorosa. Per aquest motiu, precisament, el dolor ens fa madurar.

Pràcticament, no hi ha res que no s'hagi dit sobre l'onada de dany que ha causat la pandèmia de la covid-19. Ha estat un mur de dolor contra el qual encara ens colpegem. Però, com hem assenyalat, no sempre les interrogacions procedents del sentiment sense reflexió ens ajuden a elaborar el nostre patiment per poder sortir-ne. Quan ens preguntem "per què m'ha passat això?", la majoria de vegades ens limitem a donar un valor exclamatiu a la frase. Aquesta necessitat de llançar una pregunta sense destinatari ni resposta és molt comprensible, perquè ens afecten aquelles desgràcies personals en les quals no podem

identificar una causa o una culpa. Vivim, com ens ha recordat Catherine Malabou a la seva obra *Ontologia del accident*, en la possibilitat permanent de destrucció. Hi ha esdeveniments que no són immediatament inseribles en una narració positiva, sinó que apareixen, en la seva dolorosa negativitat, com a interrupcions radicals del nostre món quotidià: és aquesta mateixa condició d'esquerdes en la nostra existència allò que les pot dotar d'un valor constructiu, però només a posteriori. No hi ha res en ells de providencial, només un buit que cal omplir de vida. No es pot esperar allò inesperat, de la mateixa manera que no es pot avançar un valor edificant allò que només conté el signe de la destrucció. Però aquest és el motor del potencial creador del món i aquesta és la seva esperança: el moment abismal de no saber com i tanmateix seguir endavant.

Els nostres èxits

Una de les preguntes recurrents que aquesta pandèmia ha posat sobre la taula és si hem madurat com a societat. La resposta probablement és que no. Potser perquè ni tan sols tenim una idea encertada respecte en què consisteix madurar. Tendim a associar-ho amb la superació d'obstacles i és encertat, però madurar també implica un sentit o finalitat cap a allò que s'encaminaria un ésser o una situació. Implica una certa noció d'assoliment. Aquest és segurament el major escull que trobem per haver madurat com a societat. Els nostres èxits no són tals. Que la finalització d'aquesta pandèmia com una naturalització gradual de la presència del virus en formes menys catastròfiques es consideri el màxim que podem fer, sense tocar res més, és prova palmària que no hem madurat. Paradoxalment, no haurem assolit res si considerem que seguir tal com estàvem és el màxim que podem

aconseguir. Es diu que vivíem bé sense saber-ho i encara que aquesta afirmació pugui contenir quelcom de veritat també amaga una trampa: no vivíem en un bon món. El que ha passat no ha passat de manera fortuïta ni casual sinó com a resultat d'una cadena d'excessos i indolències. Crèiem que podíem tenir tots els nostres capricis a la porta de casa pagant i sembla que acabem de descobrir el dolor quan fa dècades que contemplem –a través de pantalles– mort, malaltia i guerres a la resta del món, però no semblaven reals perquè passaven lluny i a gent que no coneixíem. Tornar a aquest estat no és cap èxit.

Tampoc ho serà passar pàgina massa ràpid, com sembla que està passant amb la variant òmicron, quan encara estem enmig d'una onada de contagis, en la qual molts entreveuen l'anhelada immunitat col·lectiva. Això, per descomptat, encara s'ha de veure. Resulta com a mínim incompreensible que es parli de la pandèmia en passat mentre encara està plenament activa i més si tenim en compte que cada moment triomfalista, quan algú s'afanya a dictaminar la fi de la pandèmia, s'esguerra per un nou gir d'esdeveniments. Hi haurà un final, en efecte, però serà gradual i haurem d'aprofitar precisament aquesta

gradualitat per fer un replantejament de com hem arribat fins aquí i com n'haurem de sortir, o més aviat, qui haurem de ser en sortir-ne.

Igual que ara no hi ha una cautela necessària i un reconeixement raonable de la ignorància en la suposada fi de la pandèmia, el seu inici tampoc va venir marcat per la prudència. Encara que sigui comprensible el desig de saber inicial, motivat en bona part per l'angoixa de la incertesa, es va parlar massa i massa aviat sobre allò que estava succeint. Immediatament, els mitjans van començar a preguntar no només a científics i sanitaris sobre què succeïa, sinó també a pensadors que, per la pròpia naturalesa reflexiva de la seva feina, potser haurien d'haver esperat abans de pronunciar-se sobre què estava passant –encara que fos ni tan sols perquè el reconeixement de no saber forma part de la història mateixa de la nostra disciplina: admetre que no se sap és el principi de tota reflexió ordenada–. Pensar exigeix aturar-se, generar un parèntesi al curs mateix dels esdeveniments per poder obtenir un sentit de la situació que permeti orientar-se. El que va passar és conegut: abans de reflexionar ni tan sols les categories noves amb les quals conceptualitzar allò que ens

passava o almenys posar a prova les ja existents, molts es van llançar des dels mitjans de comunicació a formular hipòtesis i interpretacions precipitades i potencialment desestabilitzadores. Els mitjans de comunicació van tenir un paper que encara falta sotmetre a un judici profund. La veritat és que van sobreinformar en lloc de reconèixer que no hi havia notícies a oferir perquè encara no se sabia res.

L'epidèmia informativa de les *fast news* i els *clickbaits* en una població confinada i dependent de les pantalles va ser una tendència tòxica que va afectar i afectarà la salut mental de moltes persones; especialment les ancianes, que en molts casos estan soles, i que a la sala de màquines dels mitjans de comunicació gairebé ningú va tenir la lucidesa de considerar que la seva única finestra al món els llançava contínuament el missatge que moririen. Molts d'aquests ancians han marxat amb la pandèmia, però els que queden ens han donat una lliçó de fermesa i de resistència. La pena és que moriran havent lliurat novament a una societat ingrata molt més del que han rebut. I això ens hauria d'avergonyar profundament.

La lliçó pendent sobre comunicació tant periodística com política és la següent: reconèixer que no se sap no vol dir transmetre un missatge inquietant. La desinformació, les contradiccions, el bombardeig informatiu són molt pitjors que la manca de notícies o la crida a la prudència fins que se sàpiga una mica més. El deure comunicatiu hauria de venir acompanyat de la consciència que, tant mitjans com governants, estan moralment i cívicament obligats a transmetre la seguretat i la sensació que hi ha algú al comandament del vaixell. En el cas dels polítics, l'escenificació de divisió partidista que continua fins ara ha impedit sense anar més lluny l'acció concertada de tots els grups polítics per dotar el país d'un marc normatiu adequat que generi seguretat jurídica. Per no parlar del lamentable espectacle que va suposar la difusió diària i viralitzada de sonores batusses parlamentàries, l'histriónisme narcisista de les quals només va afegir més soroll i crispació a un clima social que una ciutadania espantada contemplava com els seus representants semblaven pensar més en uns hipotètics costos electorals que en la gestió pràctica d'una situació d'emergència nacional. El veritable cost electoral hauria de consistir en una reprovació ciutadana general del pèssim exemple que, amb comptades excepcions, es va donar des de la classe política.

La cara positiva de la pandèmia

Fins aquí tot el que he dit constitueix la *pars destruens* o crítica destructiva d'aquesta reflexió personal. Ara aniré cap a la *pars construens* o crítica constructiva, perquè la pandèmia també ha tingut una cara positiva que hauríem de prendre com a bastida per a una reconstrucció que ja comença a apuntar-se, tot i que més en el pla econòmic que en l'ètic, per descomptat.

Tot i que és un lloc comú, és cert que les situacions límit treuen el pitjor, però també el millor de nosaltres. Durant

la pandèmia, almenys en un país solidari com el nostre, es van veure florir diàriament formes inèdites de cooperació que creiem desaparegudes. No són flors d'un dia: formen part de la nostra plural però característica manera de ser, com qualsevol que hagi viscut a l'estranger ha pogut comprovar. Els nostres índexs de vacunació per convicció, la paciència i col·laboració mútues de la població, l'abnegació dels sanitaris –tan maltractats encara per les polítiques públiques–, són trets que s'han manifestat, com una llum parpellejant però ferma, en un moment en què molts els donaven per perduts. No ens precipitem per tornar a aquesta mal anomenada “normalitat” de presses, egocentrisme, banalitat. Potser no hem descobert res de nou sinó que, per un moment, hem recordat com som. Hem de donar una continuïtat i estabilització institucional a aquestes formes espontànies de compassió i heroisme anònim que vam veure durant el temps més dur d'aquesta crisi.

És hora de fer una profunda reavaluació de les nostres maneres de comunicar-nos, que la comunicació sigui efectivament comuna i no remeti al que ens separa sinó al que ens uneix. L'estrès posttraumàtic que sens dubte ens espera posarà en perill constant aquesta crida a allò comú, mitjançant la temptació de sortides irracionals i desbocades que ja estan sent aprofitades per capitalitzar el malestar per part de grups polítics especialitzats en la política de la confrontació i que arrossegueuen a la resta de l'espectre parlamentari. No podem permetre una marxa enrere en el procés de presa de consciència del nostre caràcter compartit i interdependent que la història ens ha forçat a fer. Tot aquest patiment i la seva lliçó no poden caure en sac foradat.

L'individualisme egoista glorificat des dels anys vuitanta ha estat desemmascarat, no per una reflexió moral, sinó per una realitat biològica; la continuïtat entre els nostres cossos, igualment vulnerables –encara que la desigualtat hagi exposat més a uns que a altres–. Que siguem éssers autosuficients, purs individus invulnerables, ha provat ser una abstracció perversa i absurda que ha de ser abandonada com més aviat millor pel bé de tots. Si creguéssim en una visió providencialista de la història, semblaria que la solució a aquesta pandèmia fos una suprema lliçó no mancada d'ironia: fins que tothom estigui fora de perill ningú estarà fora de perill. El virus no distingeix fronteres i per fi es veu que el que abans passava desapercbut perquè succeïa a països llunyans ara determina el nostre present i el nostre futur. Hem estat societats arrogants, superbes i deliberadament ignorants: no és que no sabéssim, és que escollíem no saber. Ara, volent-ho o no, ja sabem. El nostre caràcter interdependent ens hauria de portar a un desig de protecció mútua, en comptes d'una pulsio de tancament sobre nosaltres mateixos. La lluita no és contra els altres, sinó contra els nostres pitjors impulsos. Si aquesta presa de consciència crítica té lloc de veritat, en realitat no vencerem el virus: serem vencedors de nosaltres mateixos. La genuïna forma de la maduresa.

Hola
Maresme Nord!

Saps que
no incrementem
quotes per
edat?

comprova-ho a
www.aliancamataro.com

T. 634320471

ALIANÇA MATARÓ

Assegurances de salut

www.aliancamataro.com

Plaça de les Tereses, 22. 08302 Mataró

T.937 96 04 75

  [aliancamataro](https://www.instagram.com/aliancamataro)

26€

Tots paguem 26!

—
 JOSÉ ANTONIO
 MARINA

Filòsof, assagista i pedagog. Ha guanyat nombrosos premis, entre ells el Premi Nacional d'Assaig, i ha escrit desenes de llibres, el darrer *Biografía de la Inhumanidad* (Ariel, 2021).

El passadís estret de la llibertat

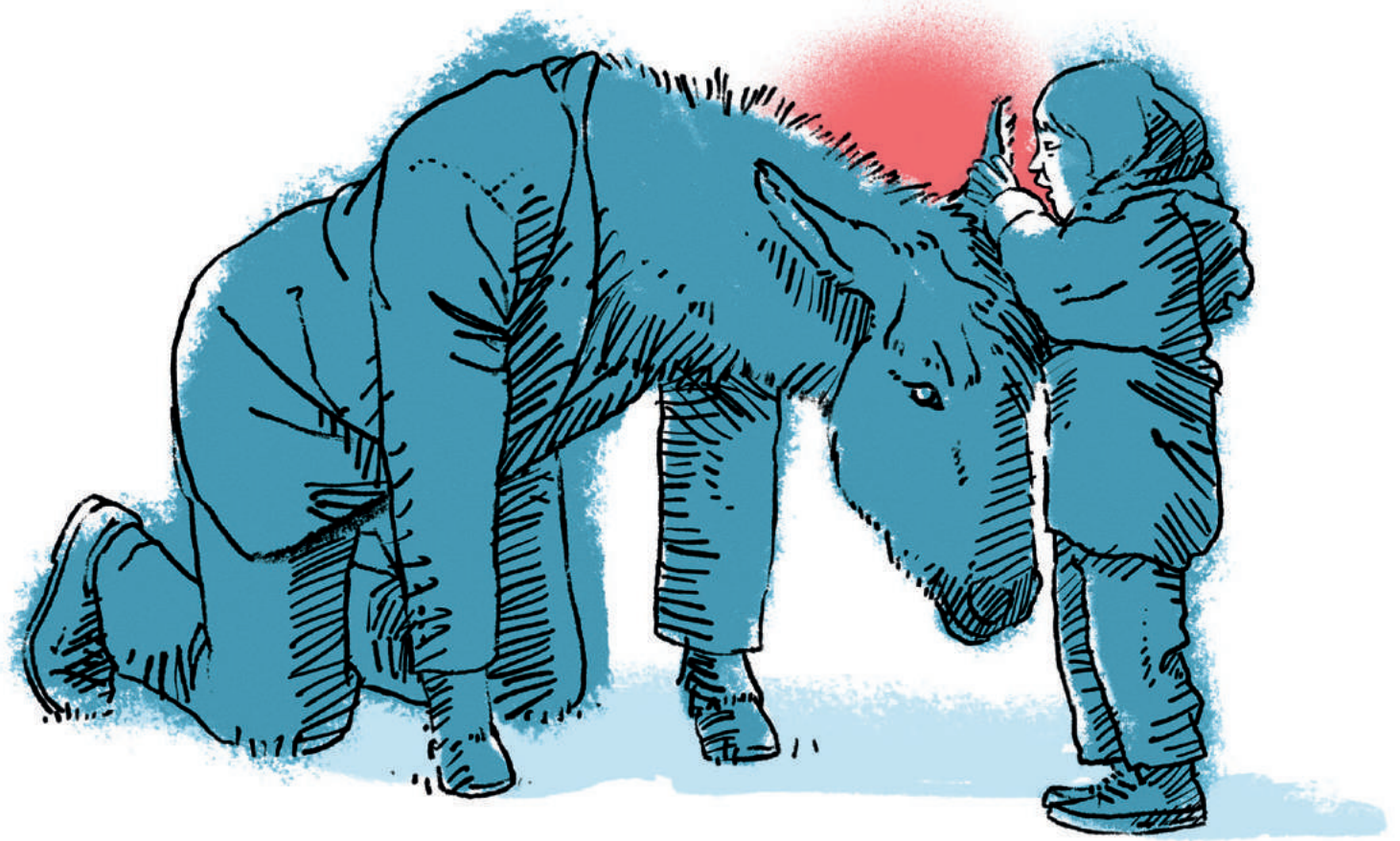
Quan la revista *Valors* em va convidar a escriure un article responent a la pregunta “Som una societat madura?”, vaig pensar en rebutjar la invitació perquè em va semblar que aplicar el concepte ‘maduresa’ a una nació no és rigorós. Té una aplicació immediata al terreny biològic, i una més vaga al terreny psicològic, que fa confusa la seva posterior aplicació jurídica. Per posar un exemple, el cànon 1095 del Codi de dret canònic considera la immaduresa com un impediment per al matrimoni, però la imprecisió del concepte va propiciar tal quantitat de nul·litats que Benet XVI va haver de denunciar-ho en el seu *Discurs al Tribunal de la Rota Romana*, el 29 gener del 2009. Tot i això, vaig decidir acceptar la invitació perquè trasplantar una idea d’un camp d’estudi a un altre pot afavorir l’aparició de noves perspectives. Quin resultat podem obtenir de l’intent d’aplicar a la sociologia o a la política el concepte de maduresa pres de la psicologia del desenvolupament?

Precisant els termes

Es considera ‘maduresa psicològica’ la capacitat de prendre decisions de forma responsable i de mantenir una

estabilitat emocional que faci possible una estabilitat del comportament. La responsabilitat implica actuar voluntàriament, amb el coneixement suficient, i tenint en compte les conseqüències. Devem a Jean Piaget una completa teoria del desenvolupament cognitiu, que va ser després perllongada per Lawrence Kohlberg aplicant-la al desenvolupament moral. En el primer cas, la maduració s’explica mitjançant un procés de desequilibris cognitius i reequilibris a nivell superior, que acaba a l’estadi de les operacions formals i del pensament abstracte. Aquesta seria la maduresa cognitiva. El desenvolupament moral, segons Kohlberg, també passa per diverses etapes: preconventional, guiada per l’obediència i la por al càstig; convencional, d’adaptació a les normes socials, i postconventional, que culmina amb l’acceptació de principis universals. Les dues teories obliden un desenvolupament més profund de la intel·ligència humana. Té a veure amb la maduració de les funcions executives de la intel·ligència que s’encarreguen de controlar els impulsos, elaborar projectes i dirigir la conducta. És la teoria que va exposar Vygotsky i que Norbert Elias va aplicar a l’evolució històrica en la seva obra *El proceso de civilización*.

Es poden aplicar aquests conceptes de maduresa a una nació? Kant ho va fer, quan va definir la Il·lustració com la majoria d’edat de la societat, el moment en què s’allibera de la tutela i pren decisions per ella mateixa. Veia la història com l’evolució cap a una societat civil amb lleis justes on es puguin desenvolupar les capacitats pròpiament humanes. Hi hauria, doncs, societats infantils, adolescents i madures, és a dir, il·lustrades. En aquest moment, però, el projecte il·lustrat basat en la raó, la universalitat de les veritats i els valors, i en la idea de progrés

està en crisi, i tot intent d'assenyalar que unes cultures són més avançades que unes altres es considera una manifestació imperialista. Si totes són equivalents, no hi ha possibilitat de considerar que unes són més madures que les altres. Qui té raó, Kant o la filosofia postmoderna?

Resposta de la Ciència de l'evolució de les cultures

La resposta la pot donar la *Ciència de l'evolució de les cultures*, en què treballo des de fa anys i que crec que hauria de ser assignatura fonamental al llarg de tot el procés educatiu (*Biografía de la humanidad* (Ariel), *Biografía de la inhumanidad* (Ariel), i la web elpanoptico.es). Totes les societats s'han enfrontat als mateixos problemes, però els han resolt de manera diferent. Anomenem cultura al repertori d'aquestes solucions, transmeses per l'educació. Afecten molts aspectes de la vida –la supervivència, el coneixement, la tècnica, la recerca de sentit, l'art, etc.–, però els problemes més profunds estan relacionats amb la manera d'organitzar la convivència, la política, allò que els il·lustrats van anomenar la *felicitat pública*. En contemplar la història de la humanitat assistim a un procés

d'organització de les societats, on es van fent més complexes des que fa deu mil anys la majoria van abandonar la vida nòmada, de caçadors recol·lectors, es van fer sedentàries, es van dedicar a l'agricultura i van construir ciutats. Tot i que alguns investigadors consideren que això va suposar una reculada en el seu nivell de vida, la veritat és que el moviment cap a comunitats cada vegada més grans ha estat imparable. I amb aquest procés hi ha hagut també una acceleració de la creativitat i dels problemes.

Podem considerar que la forma d'organització més perfecta fins ara és l'Estat de Dret, cosa que Daron Acemoglu i James A. Robinson anomenen el “Leviatan encadenat”, és a dir, un estat poderós controlat per una societat civil, també poderosa (*El pasillo estrecho*, Deusto, 2019). És la que resol millor els problemes i ajuda els individus a cercar la seva felicitat privada. Aquest “passadís estret” de la llibertat, fora de perill per una part de l'anarquia i per una altra de la tirania, és el que apareix com la maduresa de l'ordre social. Francis Fukuyama, en la seva història del desenvolupament polític des de

la prehistòria fins als nostres dies, arriba a conclusions semblants (*Los orígenes del orden político*, Deusto, 2016). Les societats humanes han hagut de fomentar els dispositius psicològics, morals i polítics per poder cooperar en grups cada cop més amplis, i això ha conduït a l'aparició de tres grans institucions: l'Estat, el principi de legalitat i el govern responsable. Per "principi de legalitat" s'entén el fet que el mateix governant està sotmès a la llei i per "responsabilitat política" la idea que el governant ha de respondre davant de la gent a qui governa.

Les tres teories del desenvolupament que abans he esmentat –la cognitiva, la moral i la dels sistemes d'autocontrol– s'uneixen en aquesta teoria del desenvolupament polític que, com ja va veure Aristòtil, és en realitat un desenvolupament ètic. La professora María de la Vàlgoma i jo hem sostingut que està regit per una *Llei del progrés ètic de la humanitat* que diu: totes les societats, quan s'alliberen de cinc obstacles –la pobresa extrema, la ignorància, el fanatisme, la por al poder i l'odi al veí–, evolucionen de forma convergent cap a un model ètic els elements del qual són el reconeixement de drets individuals, el rebuig de desigualtats no justificades, la participació en el poder polític, la raó com a mitjà de resoldre problemes, les seguretats jurídiques i les polítiques de solidaritat (*La lucha por la dignidad*, Anagrama).

Podem considerar que aquest model descriu la maduresa d'una societat, una de les conseqüències de la qual és que es basa en la maduresa del ciutadà; és a dir, en la seva capacitat de comprendre, raonar, prendre decisions responsables i resoldre intel·ligentment els problemes de convivència. La relació entre el ciutadà i la societat forma allò que he anomenat un *bucle prodigiós*. L'acció de les intel·ligències individuals crea una cultura que alhora reverteix sobre les intel·ligències individuals i les canvia. El mateix passa en política: una democràcia es fonamenta en la virtut dels ciutadans, però la tasca de la política és formar bons ciutadans.

Del que hem dit podem inferir que podem considerar "societats immadures" les que no s'han desenvolupat bé, aquelles en què els cinc obstacles assenyalats abans han interromput la seva evolució i els han privat de la capacitat d'escollir. Poden considerar-se tals les societats en un estat extrem de pobresa, les sotmeses a servitud mental o física, els estats fallits, i aquelles comunitats que no tenen sistemes legals ben establerts o que viuen en una situació de violència i anarquia.

Una epidèmia "d'immaduresa"

La societat espanyola té un sistema democràtic prou estable per considerar que ha assolit la maduresa. Els catastrofismes, per tant, estan fora de lloc. Tot i això, aquesta és una avaluació massa superficial, perquè la democràcia pot ser de millor o pitjor qualitat i en aquest moment la democràcia a tot el món passa per hores baixes, l'espanyola també. Per això, podem parlar d'una epidèmia d'immaduresa, algun dels símptomes de la qual són:

Infantilització del discurs polític. Kayla N. Jordan analitzant més de 33.000 textos de tots els presidents d'EUA, cinc mil novel·les i més de dos milions d'articles del *The New York Times* i arriba a la conclusió que els missatges polítics s'han infantilitzat progressivament. A Espanya, Antonio Rivera arriba a la mateixa conclusió a *Antología del discurso político: "La sociedad de masas y sus instrumentos de comunicación, lejos de complejizar los procedimientos, nos ha llevado a la simplificación de los discursos"*. El 2015, el *Boston Globe* va analitzar els discursos dels candidats a la presidència utilitzant l'algorisme *Flesch-Kincaid readability test*. Tenien un nivell de comprensió per a nens d'11-12 anys, fins i tot els més sofisticats –els de Hillary Clinton– eren per a nens de 14-15 anys. Resultats semblants va trobar el grup d'estudi recolzat per la Universitat de Minnesota *Smart Politics* i Elvin Lim, a *The Anti-Intellectual Presidency: The Decline of Presidential Rhetoric from George Washington to George W. Bush*. La conclusió més pessimista d'aquesta situació la treu Dan Kahan de la Universitat de Yale, amb la teoria del raonament políticament motivat, que sosté que en els debats polítics el participant no vol raonar, sinó guanyar. Situació que ha resumit Ezra Klein en un conegut article titulat *How Politics Make Us Stupid*.

Una generació consentida. Jonathan Haidt i Greeg Lukianoff han qualificat la universitat americana com a superprotectora dels seus alumnes, als quals no vol sotmetre a debats intranquil·litzadors perquè, en darrer terme, són els seus clients i la satisfacció del client és el centre del negoci (*La transformación de la mente moderna*, Deusto, 2019). D'aquesta manera de fer, les universitats europees se n'estan encomanant.

Les xarxes i la comunicació sincopada. El format de les xarxes socials, especialment de Twitter, afavoreix els

“L'auge de les *fake news* i de les teories de la conspiració són manifestacions de la mandra del pensament crític. La democràcia s'està fent crèdula”

missatges breus i emocionals. Els arguments en queden exclosos perquè són massa llargs. Aquesta situació em recorda un vell acudit en què es veu un jutge al seu tribunal dient: per alleugerir els tràmits prescindirem de les proves i passarem directament a la sentència. Una cosa semblant està succeint: per alleugerir el discurs, prescindirem dels arguments i passarem directament a les conclusions.

Les tècniques de persuasió. La formació de l'opinió pública s'ha convertit en una gran font de negoci per a les grans companyies que manegen informació. B.J. Fogg, fundador del Persuasive Tech Lab de la Universitat de Stanford, no amaga la seva finalitat en el títol de la seva obra més coneguda: *Tecnologías persuasivas: usar ordenadores para cambiar lo que pensamos y hacemos*. Un altre expert, Nir Eyal, titula la seva obra *Enganchados: cómo diseñar productos para que creen hábitos*. La proliferació de *fake news* i les *deep fake news* n'és un símptoma més.

El descrèdit de la raó i l'ocàs de la veritat. Tot això està afavorint l'abandó del pensament crític. Steven Pinker considera tan greu el descrèdit de la raó que ha escrit dos llibres gruixuts per contrarestar aquest moviment: *En defensa de la Il·lustración* i *Racionalidad*. L'auge de les *fake news*, dels fets alternatius, de les teories de la conspiració o del pensament *woke* a les universitats nord-americanes o franceses són manifestacions d'aquesta mandra del pensament crític. La democràcia s'està fent crèdula.

La glorificació de l'emocionalitat. Al llibre ja esmentat, Haidt i Lukianoff critiquen l'estesa idea que les emocions són una font privilegiada de coneixement. Dins del pensament *woke* s'ha imposat el concepte de "microagressions", que considera que és el sentiment d'una persona – no la intenció ni el contingut objectiu – el que fa que algú consideri que un altre individu és un agressor (elpanoptico.es *Diccionario woke*). Al seu interessant i documentat llibre *La democracia sentimental. Política y emociones en el siglo XXI*, (Pàgina Indòmita, 2016), Manuel Arias Maldonado afirma que "el mundo político empieza a ser un amalgama de pasiones e hipérboles que se parece bien poco a la esfera pública sosegada que soñaron los ilustrados como fundamento para nuestras democracias representativas".

Assistim a una sentimentalització de la conversa pública i a una força creixent dels afectes en la mobilització social. L'apogeu de les polítiques identitàries, dels nacionalismes i els populismes té un poderós component emocional. L'estil populista, assenyalava Arias, s'ha estès a tota la política, com ho mostra "la creciente importancia del liderazgo en los partidos, el uso de un discurso hiperbólico, la apelación cuasi plebiscitaria a la multitud por encima del ciudadano, el recurso a técnicas emocionales de persuasión".

El cansament de la llibertat. Potser és el símptoma més preocupant. Per raons complexes que he estudiat en un altre lloc, hi ha un cert desengany de la llibertat, a les nacions desenvolupades, a la qual no es dubta a canviar per la comoditat. L'aparició de les democràcies no liberals, i la nul·la resistència al que Shoshana Zuboff ha anomenat "capitalisme de la vigilància" ho demostren. Com ha posat en relleu Mozorov, la idea que tot es pot arreglar si es té l'aplicació adequada, produeix una còmoda dependència. He parlat del triomf de Skinner per referir-me a una "democràcia fàcil", pendent de recompenses immediates. Per exemple, ningú no té inconvenient a cedir les seves dades a les grans companyies digitals si a canvi els proporcionen algunes aplicacions gratis (elpanoptico.es *El triunfo de Skinner*). El títol del llibre de Jean Paul Kaufman, *C'est fatigant, la liberté*, resumeix molt bé la situació.

El diagnòstic de la democràcia

Aquests fenòmens socials estan fragilitzant les democràcies. David A. Runciman a *How Democracy Ends*, comparteix la idea comuna que la democràcia representativa no ho està fent bé i que el perill més gran és pensar que la democràcia està garantida. Els cops d'Estat, indica, ja no es donen a la vella usança, amb un cop militar. És més versemblant que passin minant invisiblement les democràcies des de dins. "Cada vez es más difícil decidir lo que es un golpe de Estado y lo que es la política normal." El debat a Espanya sobre si el procés català va conduir a un cop d'Estat confirma aquest fet. A *Cómo mueren las democracias*, Steven Levitsky i Daniel Ziblatt, coincideixen a assenyalar que les democràcies poden acabar a mans de líders electes que subverteixen el procés mateix que els va conduir al poder, sovint "erosionando las democracias, en pasos apenas apreciables".

Els experts en dret constitucional Aziz Huq i Tom Ginsburg anomenen aquesta forma de fallida democràtica *regressió constitucional* ("How to Lose a Constitutional Democracy", *UCLA Law Review* 65, 2018). Des de finals de la guerra freda, la majoria de les fallides democràtiques no les han provocat militars, sinó els mateixos governs electes. "La ciudadanía suele tardar en darse cuenta de que la democracia está siendo desmantelada, aunque ello suceda a ojos vistos." "Los populistas tienden a negar la legitimidad de los partidos establecidos, a quienes atacan tildándolos de antidemocráticos o incluso de antipatrióticos. Les dicen a los votantes que el sistema existente en realidad no es una democracia, sino que está siendo secuestrada o manipulada por la élite. Y les prometen enterrar esa élite y reintegrar el poder al pueblo. Este discurso debe tomarse en serio. Cuando líderes populistas ganan las elecciones, suelen asaltar las instituciones democráticas."

En definir l'Estat democràtic de dret com a maduresa política de les nacions, cal concloure que la immaduresa política posa en risc aquest sistema.

NORBERT

BILBENY

Filòsof, catedràtic d'Ètica de la Universitat de Barcelona i autor de diversos llibres com *¿Un mundo mejor? Balance moral desde la Guerra Fría hasta hoy* (Icaria, 2017) o *Ciudadanía bajo control. Perfiles políticos y culturales* (Icaria, 2021).

Simplement, evolucionant

Quan tenim faringitis, mai no acabem de saber si les begudes fredes van millor contra el dolor que les calentes, i viceversa. Hi ha qui diu que la fredor té un efecte anestèsiant de les terminacions nervioses. I, d'altres, que la calor en té un d'estimulant de la salivació. En tot cas, són dues fórmules antagòniques de reducció del mateix problema. Avui, però, és el món qui pateix faringitis i les opcions per disminuir el seu dolor són també alternatives oposades. Ras i curt, vivim en un món que es troba en crisi en molts aspectes i davant del qual uns opinen que la crisi és passatgera i basta adoptar una solució freda, mentre que altres creuen que la crisi és profunda i cal més aviat imposar una solució calenta.

De quin cantó es troba la raó en el pronòstic i en la teràpia de l'actual crisi mundial? Comparat amb el segle XX, les crisis del segle XXI han començat abans i són més nombroses. Ens referim, successivament, a la crisi climàtica (ja té més de mig segle), l'amenaça terrorista (2001), la crisi econòmica (2008) i la pandèmia mundial (2020). Sembla, a més, que ara estem entrant en la crisi energètica. No cal dir que tots aquests fenòmens

arrosseguen una sèrie d'efectes afegits, no menys reveladors, i que el desequilibri mundial és gran: crisi migratòria, conductes d'odi i discriminació, crisi de les institucions de govern, i un innegable increment de la por i el malestar anímic en gran part de la població. I davant d'aquest panorama, què hi té a dir i a fer la Raó?

La relativitat de madurar

Les persones es mouen per les emocions, però el món es mou per les idees, generalment equivocades. Destriem un fenomen de crisi qualsevol i a l'arrel hi trobareu un pensament erroni o fals. Idees equivocades sobre l'economia, l'ús de la tecnologia, la defensa, la seguretat, la convivència de cultures, l'educació, la religió, les formes de vida. La suma de greuges i de riscos de la forma de viure actual supera la dels seus encerts i avantatges, almenys per a la gran majoria de la població mundial, sense distinció de països.

El món és irracional. La raó és sempre quelcom nou i hem de començar a raonar ja. Intel·ligència emocional, sí, però, per damunt de tot, intel·ligència racional. No la de les màquines dites intel·ligents, sinó la de les persones que han de governar la màquina i evitar el seu ús contra la persona mateixa. Intel·ligència que integri sensibilitat i enteniment, interès individual i interès social, visió de conjunt i anàlisi crítica. El coneixement del cervell i la ment humana del qual ens proveeix avui les neurociències ens permet pensar que aquesta intel·ligència és viable i té una eficàcia superior a la d'una intel·ligència a remolc de l'emotivitat o reduïda a la mera computació. Malauradament, a mesura que la societat es fa, en aquest sentit instrumental, més intel·ligent, els seus individus es fan més immadurs mentals. Menys "competències" i més pensar per un mateix!

Fixem-nos. Quatre grans indicatius de progrés de la nostra societat es troben lluny de mostrar que estan ben aplicats. La ineficiència d'allò bo és un vell problema de la humanitat. Els indicatius d'un progrés hi són i els reconeixem, però la seva existència és més nominal que real. Els manca efectivitat. I què ho fa, sinó que a la Raó li resta molt, encara, per desenvolupar-se, per a estendre's arreu i ser més eficaç? Aquest dèficit d'efectivitat de la Raó és potser el més gran contrasentit dels temps moderns, de la Modernitat. Però només l'ús de la Raó ens permetrà conèixer els seus límits i aplicar-la millor. Mentrestant, certs fenòmens contradictoris ens haurien d'estar reclamant aquesta urgent reactivació i extensió de la Raó.

Per exemple, avui al món hi ha, certament, més riquesa, però, en contrast, més desigualtat; hi ha també més democràcia, però més governs autoritaris; els drets humans són tinguts més en compte, però la dignitat humana és vulnerada a molts llocs; hi ha més mitjans d'informació i de connexió entre la gent, però alhora, continuant amb les paradoxes, menys comunicació personal. Aquests fenòmens constitueixen grans contrasentits que posen en qüestió si realment hem avançat com a civilització. Si més no, aquests quatre fenòmens estan relacionats, respectivament, amb els recursos bàsics, la democràcia, els drets humans i la tecnologia.

Si aquests indicatius de progrés no fossin tan febles i contradictoris podríem dir, usant la paraula que ara fa el cas, que la nostra societat és més madura que la societat dels darrers anys: posem que la de les tres dècades posteriors a la fi de la guerra freda. Però ni la societat és més madura ni penso jo que el terme 'maduresa' escaigui a cap societat en un moment suposat bo o millor de la seva història. Goso dir el mateix de les persones. Perquè la fruita madura és aquella que comença aviat a descompondre's i cau de la branca. En la societat actual, enaltidora del valor de ser o d'aparentar ser jove, quan es parla d'una dona o un home madurs s'indica subreptíciament que ja no són joves i que el factor edat compta tant –però en relació inversa– com el de la seva possible vàlua personal. També es diu que el jove ha de madurar o que l'adult ha d'haver madurat. Els qualificatius de madur o immadur s'usen moltes vegades de manera arbitrària i fins i tot injusta, quan no es pot amagar, de vegades, el seu sentit pejoratiu: "Ha tingut un fill en plena maduresa" o "S'ha volgut posar a la llista un candidat madur".

Quan seria madura una societat? La Roma imperial fou més madura que la republicana? No va ser més madura, sent més jove i menys poderosa, la Grècia de Pèricles que la posterior d'Alexandre Magne? I més madura aquella Grècia antiga que l'Alemanya industrial i tecnològicament avançada, però totalitària, del nazisme? El concepte de 'maduresa' indica una condició de plenitud assolida en un estadi final després d'un procés més o menys llarg. Indica, amb altres paraules, una aturada; quelcom que ja no pot avançar més, però no per

una causa forçada ni incidental, sinó just per haver arribat al seu terme, amb la realització de totes les seves possibilitats. La maduresa és un final. El producte que de la flor ha passat a la seva forma més plena, vistent i saborosa, però ja a prop de caure a terra.

Si aquest concepte de maduresa l'apliquem a la societat actual, haurem de considerar si aquesta és comparable o no a l'estadi final de realització d'una cosa, després del qual ja no es podrà créixer més. Però és raonable, sinó evident, pensar que aquesta no és, ni de lluny, la condició de la societat actual, amb totes les seves contradiccions i mancances; i, encara més, que aquesta condició –la de quedar-se aturada en un estadi de pretesa plenitud– no és desitjable ni per a aquesta ni per a cap futura societat.

La qüestió és evolucionar

És potser millor preguntar-se si la nostra societat està o no més evolucionada que un temps enrere. L'evolució de l'espècie humana no té cap objectiu ni itinerari traçats. Però tant en el sentit biològic com en el social de l'evolució, sembla haver-hi un acord unànim en què l'ésser humà està més evolucionat ara que en el nostre passat d'homínids i menjadors de carn crua, o que en el temps que regia el "dret de cuixa" i no existien els antibiòtics.

Entenem que l'evolució va del passat al futur, no a l'inrevés, i que és bo que així sigui. Admetem, però, que no té una fita final, ni una marxa evolutiva constant, i que cap dels seus estadis no representa, més que en un sentit relatiu, no absolut, un avenç o un progrés respecte de fases anteriors. Amb tot, jutgem l'evolució de l'espècie humana com una acumulació en el temps de factors positius per damunt dels negatius pel que fa a les condicions materials i socials de la nostra adaptació i reproducció. D'aquesta manera considerem que l'evolució, malgrat no ser lineal, és un procés, i que el resultat d'aquest, almenys fins ara, és jutjat molt més positiu que negatiu.

No obstant això, la nostra és una espècie força desconeguda per a ella mateixa. L'anatomia i la fisiologia científiques no comencen fins el segle XVI, amb Vesalius i Fernel, respectivament. La psicologia trigarà fins el segle XIX, amb Fechner, i l'estudi del cervell fins el XX, a partir de Ramón y Cajal. L'espècie humana ha après abans a agradar-se que a conèixer-se a si mateixa. Hem fet, des de l'antiguitat, amb l'art i la religió, belles imatges de nosaltres mateixos, i hem buscat sempre tenir un cos jove i en forma, però sense saber encara a qui realment pertany el nostre cos i la nostra imatge. Sabem en què i com hem evolucionat els humans, però no exactament què ens fa humans. "Què és l'home?", és la pregunta kantiana encara no contestada. I aquell més antic "Coneix-te a tu mateix" és avui un imperatiu tan vàlid i necessari com fa més de dos mil anys. "Jo, com puc saber qui sóc?", ens va preguntar un jove operari, deixant per uns moments la seva màquina. Però actualment els transhumanistes s'interessen per millorar artificialment la naturalesa física i mental de l'home sense haver respost primer a la pregunta

"què és l'home?". No sabem què ens fa humans i ja estem pensant en el posthumanisme. És una altra contradicció de la nostra societat.

La pregunta de si ha madurat la nostra societat és la pregunta de si hem evolucionat. Tenim ara, davant i a l'entorn nostre, uns fets i uns fenòmens socials de tota mena que hem d'escatir si reflecteixen o no tal evolució o maduresa. Tenim per objecte, tanmateix, la societat: una realitat complexa, inabastable i canviant, ben difícil de descriure i acotar dins d'uns termes que no siguin més aviat vagues i abstractes, i ben segur que sempre comprenent només unes parts i no pas el tot de la societat. Per això ens referirem en aquest article bàsicament a les societats dites occidentals, i dins d'aquestes a aquelles que són comparables a la societat catalana i a l'espanyola actuals en les seves principals característiques comunes: tipus d'economia, desenvolupament industrial, sistema polític parlamentari, estructura social i nivell educatiu.

Sobre aquests paràmetres tindrem en compte per a la nostra anàlisi quatre grans àmbits o dimensions socials, els quals venen a coincidir amb aquells quatre indicatius de progrés que ens hem referit abans. I respecte cada un d'aquests àmbits exposarem molt en resum l'antagonisme d'opinions existent a l'hora de jutjar si existeix o no una clara i satisfactòria evolució en els fets i fenòmens que un determinat àmbit comprèn. El primer àmbit és el de l'energia, el segon és la informació, el tercer són els valors i el quart és la governança. Un desenvolupament satisfactori de cada un d'aquests àmbits ens hauria de permetre parlar, respectivament, de l'assoliment d'un ordre vital, un ordre mental, un ordre personal i un ordre social. Al cap i a la fi, es pot interpretar l'evolució humana, des del Paleolític, com un trànsit del desconegut al conegut i de la imprevisió al control. En termes simbòlics, del "caos" a "l'ordre" (*Ordo ab Chaos*, segons la vella divisa).

L'antagonisme de la raó

Àmbit de l'energia. A) Opinió positiva: s'admet una clara i favorable evolució en aquest àmbit. Alguns ítems

“Una contradicció de la nostra societat: No sabem què ens fa humans i ja estem pensant en el posthumanisme”

valorats: les energies fòssils i l'energia nuclear són encara necessàries per a la indústria i el consum; la distribució mundial dels recursos ha millorat; la fam està desapareixent en el món; l'home té cura de la naturalesa i del medi ambient; la salut mundial ha avançat; ha disminuït la mortalitat infantil; la pobresa s'ha reduït. B) Opinió negativa: s'admet gairebé el contrari de l'anterior; l'evolució ha anat a pitjor. Alguns ítems valorats: ens trobem davant d'una emergència climàtica; urgeix l'aplicació d'energies renovables; hi ha problemes d'abastiment d'aigua; la demografia s'ha disparat; han crescut la pobresa i la desigualtat; les medicines i els aliments no arriben a tothom; la biodiversitat continua amenaçada. Tenim més recursos, però patim més desastres.

Àmbit de la informació. A) Opinió positiva: hi ha una evolució espectacular i els seus beneficis són indiscutibles. Alguns ítems valorats: la tecnologia digital ha transformat favorablement el món de la vida i el de la informació; la biotecnologia es posa al servei de la salut i la reproducció; les tecnologies de la informació ens acosten més al coneixement i la comunicació; la intel·ligència artificial ens permet un domini més gran i millor de la ciència i la tecnologia; la robòtica ha perfeccionat les eines de treball i transport; internet i la telefonia mòbil ens han obert més al món i als altres. B) Opinió negativa: l'evolució és evident, però és tant favorable com desfavorable en les seves aportacions. Alguns ítems valorats: la biotecnologia esdevé bioenginyeria de control de la vida humana; les tecnologies de la informació són usades també per a la mentida i la desinformació; la intel·ligència artificial és un mitjà de control de les persones i la seva privacitat; la robòtica elimina llocs de treball i pot escapar del domini dels humans; internet i la telefonia mòbil ens allunyen del contacte real amb els altres i ens fan dependents d'aquests mitjans. Hi ha més connexió, però menys contacte.

Àmbit dels valors. A) Opinió positiva: hi ha una evident evolució dels valors socials i morals cap a la seva extensió i respecte. Alguns ítems valorats: la Declaració (i aplicació) dels Drets Humans; els tribunals de justícia internacionals; l'extensió d'una consciència de la dignitat humana; la denúncia de la tortura i el terrorisme; la progressiva abolició de la pena de mort; la condemna de l'apartheid; les lluites per la llibertat i la igualtat amb resultats positius; la revolució feminista i els drets de gènere i sexuals; la creixent importància de la integritat i la transparència en les institucions i les empreses; els drets de la infància i de la gent gran; els drets dels animals no humans. B) Opinió negativa: l'evolució en aquest àmbit és massa lenta i insatisfactòria. Ítems valorats: continua l'existència de la pena de mort; s'ha avançat poc en el reconeixement de la dignitat i els drets de la dona; a molts llocs hi ha manca de llibertat d'expressió; els governs i les grans empreses controlen i manipulen els ciutadans; continua l'explotació colonial; la dignitat humana és menystinguda a molts llocs; la intolerància i el fanatisme creix arreu; no hi ha una ètica mundial intercultural; no existeixen directrius

ètiques per a la intel·ligència artificial i la robòtica; les minories ètniques i racials continuen sent discriminades; les màfies i el narcotràfic no estan sent prou perseguides. La gent és infeliç. Tenim en general més drets, però no més justícia.

Àmbit de la governança. A) Opinió positiva: és clar que el món està evolucionant cap a la pau i la democràcia. Alguns ítems valorats: hi ha més països amb govern democràtic que en temps anteriors; els règims parlamentaris i els sistemes pluralistes són els més valorats; el comerç i la interdependència mundial afavoreixen els règims democràtics; els estats estan perdent sobirania en favor de la mútua cooperació; les constitucions solen incloure la referència al valor de la dignitat i el respecte als drets humans; els governs autoritaris tenen més dificultats de reconeixement internacional; hi ha organismes transnacionals com l'ONU, l'OMS, la UE i la OEA; les institucions econòmiques internacionals, com el Banc Mundial i l'FMI, ajuden a l'equilibri econòmic mundial; hi ha una major sensibilització cap a la situació d'estrangers i refugiats; existeixen certes concessions a les minories nacionals; el menyspreu dels drets polítics i civils de la ciutadania és cada cop més denunciat. B) Opinió negativa: corregeix o tanmateix nega les anteriors. Hi ha més democràcies, però menys vida democràtica.

Evolucionada o en evolució

Acabem de repassar les dues *doxa* o opinions sobre la realitat social i el grau d'evolució o maduresa d'aquesta. Cada opinió té les seves fortes raons i pot ser ella mateixa raonable. Però té enfront seu una opinió contrària. Hi ha, doncs, un antagonisme de la Raó. En les visions positives es posa l'accent en els avantatges i predomina l'optimisme. Per a elles hi ha una "mà invisible", com diria Adam Smith, que s'encarrega de dirigir i equilibrar la marxa de la societat. Cadascú, en tot cas, ja s'autoregularà. Per contra, en les visions negatives s'emfatitzen els problemes i els riscos i abunda el pessimisme. La societat, amb tots els seus avenços, tanmateix racionals, ens tanca en una "gàbia de ferro", com diria ara Max Weber. Cal, doncs, una regulació general de les conductes.

Si la Raó es queda només amb una opinió, l'A o la B, tombem cap al dogmatisme. Si no es queda en cap, caiem en l'escepticisme. L'un ens encega; l'altre ens paralitza. Si la Raó es mantingués en totes dues alhora, restaríem en l'*aporia*, la perplexitat. L'alternativa a les tres opcions és l'ús d'una raó crítica. Si diem que ja som una societat evolucionada o madura la raó crítica ens advertirà aleshores que mai no hi pot haver una societat evolucionada, sinó en tot cas en evolució. Si, per contra, pensem que no hem evolucionat, l'ús d'una raó crítica ens descobrirà que al capdavall depèn de nosaltres la decisió d'evolucionar.

En resum, ens trobem actualment en una societat en evolució i a la qual li falta encara bastant per continuar evolucionant. Si haguéssim madurat del tot, ja hauríem caigut de la branca.

MARGARITA

BOLADERAS

Catedràtica emèrita de Filosofia moral i política de la Universitat de Barcelona.

La seva recerca se centra en el racionalisme crític, l'Escola de Frankfurt, la filosofia i el gènere i la bioètica.

Quin futur ens espera?

El nostre segle és un temps de canvis importants en les maneres de pensar i de viure aspectes crucials de la vida humana com l'amor, la sexualitat, les relacions familiars, els intercanvis comunicatius, les formes de treball, les possibilitats d'oci, les perspectives de futur... Moltes coses alhora que les generacions més joves fan seves sovint amb molta naturalitat, però que costen d'entendre i espanten a moltes persones més grans. Aquestes es troben davant de relats i d'apel·lacions ètiques i de valors que consideren estranys i que de vegades els desconcerten.

Les activitats socials que depenen de les institucions no sempre proporcionen totes les eines necessàries perquè les persones puguin orientar-se i desenvolupar-se adequadament en aquest context plural i desigual (injust) en molts sentits. Les famílies i els amics no sempre són el suport que les persones necessiten. Com poden doncs arribar a ser persones madures? I com pot ser madur el conjunt de la societat?

Què significa 'ser madur'?

Sempre ha estat molt difícil delimitar què significa ser madur. El psicòleg nord-americà Gordon Allport

(1897-1967), en el llibre *La Personalidad. Su configuración y desarrollo*, ho va intentar a mitjans del segle XX, indicant que la personalitat madura s'aconsegueix mitjançant l'extensió del Jo, és a dir, quan el Jo es projecta cap al futur i cap a l'entorn social; la qual cosa implica establir relacions afectuoses amb un mateix i amb les altres persones, tenir una percepció realista de la societat i de si mateix, ser perspicaç i tenir sentit de l'humor, responsabilitzar-se de la pròpia vida i de les persones que es troben a càrrec seu, tenir una visió del món coherent que doni sentit a la vida integrant el seu pensament i la seva acció. El desenvolupament d'aquesta capacitat de viure responsablement, de compromís ètic amb un mateix i amb els altres, constitueix el tret essencial de la concepció de la persona madura o equilibrada.

Altres autors van seguir aquesta estela. Per exemple, la definició de maduresa proposada per Steinberg i Cauffman a *Law and Human Behavior* (1996) incorpora elements com l'orientació envers el futur (en lloc de la gratificació immediata), la planificació anticipada (en lloc de la presa de decisions impulsiva), la contenció física (en lloc de l'ús de l'agressió frustrada) i la preocupació per les altres persones (en lloc del comportament egocèntric o indiferent).

Les persones poden desplegar aquestes capacitats amb el seu esforç i amb l'ajuda dels seus entorns socials (família, escola, amics, intercanvis comunicatius diversos), però també poden tenir problemes per aconseguir-ho. Les frustracions emocionals i de diferents tipus que es poden experimentar en els primers anys de vida poden esdevenir barreres infranquejables per a infants i adolescents, i també en èpoques més tardanes poden ser obstacles difícils de superar per qualsevol persona.

“Moltes actuacions polítiques no han tingut la coherència estructural ni la justificació social i ètica, ni la visió de futur de les decisions madures”

Si això és així en les situacions de la vida normal, pensem en el xoc que representa l'experiència de viure amb les limitacions imposades per la pandèmia, durant un període de més d'un any i mig...

La prova de foc de la pandèmia

La covid-19 està sent una prova de foc per a tots nosaltres, com a persones individuals i com a societat. Una situació que ha obligat a trastocar de dalt a baix la nostra vida quotidiana, a reorganitzar els nostres treballs (o fins i tot abandonar-los), a suspendre drets fonamentals. Quelcom així era impensable en aquest segle XXI tan orgullós de la seva capacitat de creació tecnocientífica i el seu potencial de producció de riquesa i de protecció humana.

Els científics havien avisat que això podia passar. Les famílies de coronavirus es van multiplicar i afecten els

humans de manera cada vegada més agressiva. Però la societat no s'havia preparat per a aquesta contingència. Tenim molts míssils i antimíssils, però els hospitals no tenen un estoc suficient de vestits de protecció ni el material necessari, ni prou personal, ni protocols adequats per una situació d'aquestes característiques. Tenim avions de combat i carros blindats i es fan maniobres militars periòdicament, però no hi ha cap pla d'actuació institucional conjunta per afrontar situacions excepcionals, per tal que els ciutadans, a més de la pandèmia, no hagin de patir les baralles dels polítics, les discrepàncies dels jutges, el tracte desigual en les diferents zones geogràfiques, juntament amb les mancances econòmiques. Aquestes consideracions no es refereixen només a Espanya sinó a la majoria de països.

Pel que fa a les institucions polítiques, no crec que es pugui dir que les administracions s'hagin mostrat madures. Moltes actuacions polítiques no han tingut ni tenen la coherència estructural ni la justificació social i ètica, ni la visió de futur, característiques de les decisions madures. Això no vol dir que tot s'hagi fet malament. Cada partit polític ha adoptat un paper segons les seves conveniències i han respost de manera més o menys responsable a les necessitats del bé comú. Els governs han hagut de prendre moltes decisions greus sense tenir els coneixements que requeria la situació i han anat aprenent i rectificat sobre la marxa, a partir de la constatació dels errors i les aportacions dels científics; en els primers mesos no es podia fer d'altra manera davant l'absència de saber. Però, després, no sempre han estat conseqüents amb l'experiència adquirida.

La reacció ciutadana

Pel que fa als ciutadans, hem de constatar la diversitat de grups i la pluralitat de comportaments que configuren el conjunt social. Moltes persones, jo diria que la majoria, han estat conscients de la responsabilitat que calia en un moment històric de tanta gravetat i de l'obligació de fer pinya per enfrontar els problemes que s'anaven presentant. El confinament ha estat molt dur tant des de la perspectiva física, com psíquica i social, amb resultats ben diferents segons els grups; en molts casos l'aïllament ha contribuït al reforçament dels lligams familiars i a l'estabilitat de les persones, però en altres casos ha agreujat els problemes personals ja existents, donant lloc a situacions de maltractament d'infants, violència de gènere o altres conductes traumàtiques pels convivents d'una mateixa casa.

Segons informa l'Observatori del Suïcidi a Espanya, d'acord amb les dades del Instituto Nacional de Estadística, l'any 2020 s'han registrat a Espanya 3.941 suïcidis, un 7,4 per cent més que l'any anterior, xifra que significa un augment de 270 defuncions, sent la xifra més alta de totes les registrades des de 1906. Habitualment se suïciden més homes que dones, però el 2020 l'increment de dones va ser del 12,3 per cent i el d'homes un 5,7 per cent.

És la primera vegada que se superen les mil morts de dones per suïcidi (1.011), així com també s'han de comptar catorze suïcidis de menors de quinze anys (set nens i set nenes), duplicant els casos de 2019; els suïcidis de majors de vuitanta anys han augmentat un vint per cent. Aquestes dades, sumades a les defuncions per la covid-19, indiquen ben clarament que l'any de pandèmia ha estat un temps terrible i tràgic per a molta gent.

La mortalitat que s'ha donat a les residències a causa de la covid-19 i la forma en què s'ha tractat els seus residents són una mostra extrema de la manca de responsabilitat dels serveis que se'n cuiden i de les deficientes condicions materials i humanes de molts d'aquests centres. Fa anys que s'ha de regular i supervisar adequadament la formació del personal assistencial i la relació del nombre d'assistents respecte del nombre de residents. Ja abans d'aquesta pandèmia, massa vegades s'havien trobat casos de desatenció i fins i tot de maltractament. No sembla que els principis ètics fonamentals siguin respectats en molts d'aquests llocs. Veurem si a partir d'ara es prendran les mesures urgents que cal implementar per superar aquests problemes.

Més propaganda que pedagogia

La comunicació política ha estat, en aquest període, més propagandística que pedagògica, un fet ben lamentable atesa la gravetat de la situació i la necessitat de donar bona informació a l'abast de tothom i de crear estímuls per promoure la presa de decisions raonables. Els mitjans de comunicació s'han abocat en el tema i s'han escrit articles interessants des del punt de vista científic i social; també s'han fet alguns programes de televisió ben didàctics, però molts mitjans s'han dedicat a reiterar una vegada i una altra les mateixes coses, marejant al personal

“Hem de reivindicar els ideals de llibertat, sense oblidar que la llibertat sempre ha d'anar lligada al respecte i a la protecció de les persones”

fins a l'avorriment, i més atents a la pugna política i dels propis mitjans entre ells que a les necessitats reals dels ciutadans.

Els joves, per exemple, necessitaven espais virtuals pensats per a ells, per alleujar el seu forçat aïllament físic dels companys, amics i familiars, així com també les dificultats de l'ensenyament a distància. Molts joves es van quedar sols amb les seves frustracions, una situació que pot portar cap a la depressió, l'agressivitat o la violència. Per sort, molts nens i nenes van assimilar amb més naturalitat que les persones grans les noves formes de vida obligades pel confinament.

Hi va haver grups de joves que van tenir conductes exemplars; hauríem de deixar de parlar “dels joves” en general com si fossin tots ells protagonistes de botellots i de les disbauxes nocturnes en les quals s'inclou la violència. Hi ha grups de joves que fan això, no “els joves”. També hi ha altres grups de joves que s'han dedicat a ser solidaris de diferents maneres, han ajudat als seus amics a vèncer les dificultats de l'ensenyament a distància, s'han preocupat de fer serveis d'ajuda a persones vulnerables i han dut a terme accions de voluntariat.

La valentia dels sanitaris

Durant tots aquests mesos de pandèmia, el personal sanitari ha passat per una prova de foc molt llarga i plena d'ensurts, que ha viscut amb una entrega i valentia extraordinàries. Els científics han fet un sobreesforç investigador absolutament descomunal i el resultat de les vacunes n'és una bona mostra. Ara hauria de ser ben evident per a tothom que la ciència és necessària per a la supervivència de la humanitat, però el negacionisme segueix distorsionant la realitat i rebutjant el que pot salvar les persones. Hi ha grups molt ben organitzats que propaguen idearis dogmàtics i actituds fanàtiques, que incapaciten a les persones per aprendre de l'observació dels fets i del raonament espontani, fent-les impermeables als ensenyaments de la vida i introduint-les en un món fictici creat per a manipular-les.

El negacionisme predica que la covid-19 no és tan greu com diuen o que fins i tot és una gran mentida al servei d'interessos ocults, de la mateixa manera que nega teories i fenòmens del món natural que tenen un consens científic molt sòlid, com ara el canvi climàtic, o fets històrics demostrats com ara l'Holocaust. Com es pot esperar una engruna de veritat dels grups polítics i religiosos que propaguen aquestes idees? Si no defensen la veritat, quin és el seu interès?

Quin futur ens espera?

Què en pot sortir d'una experiència tan dura, tan heterogènia i tan premonitòria del possible futur com ha estat i està sent aquesta pandèmia?

Pel que fa a la societat, seria d'esperar una correcció efectiva de tot allò que era necessari i s'ha comprovat que era deficient o inexistent. La llista és llarga i afecta molts

sectors, com he intentat mostrar en el meu breu relat, i cal destinar-hi fons públics i privats (la majoria de residències de persones grans pertanyen a empreses privades). Atès que els virus i els bacteris poden ser realment perillosos per a la vida humana en un futur pròxim, s'han de prendre les precaucions adients per combatre eficaçment els fenòmens adversos que puguin presentar-se.

Els científics han d'abocar-se en tot allò que protegeix la vida en el seu sentit més ampli: vida biològica, psicològica, social i econòmica, i els polítics han de posar a la seva disposició els mitjans que requereixen. Els sistemes sanitaris s'han de reforçar, si no volem caminar cap a una greu desprotecció de la vida humana.

Els ciutadans hem d'exigir aquests canvis, altrament no tiraran endavant o tot es quedarà a mig fer; i ho hem de demanar per responsabilitat, per tal de promoure el benestar social i el major desenvolupament possible dels éssers humans. Cada professió i cada individu té la seva responsabilitat.

Hem de reivindicar els nostres ideals de llibertat, sense oblidar que la llibertat sempre ha d'anar lligada al respecte i a la protecció de totes les persones. No podem posar en perill l'existència d'altres per satisfer els nostres desitjos. Cada un dels nostres actes té conseqüències, positives, negatives o indiferents per a la pròpia persona o pels altres. Som lliures de decidir sobre les nostres accions (sí, és un dret fonamental que ha d'emparar l'Estat de Dret), però al mateix temps no podem fer mal a la gent que ens envolta.

Responsabilitzar és tenir cura

Fins i tot, com escriu Hans Jonas a *El principio de responsabilidad* (2004), hem d'anar més enllà d'aquesta consideració conseqüencialista. No es tracta només de recordar allò que “l'agent ha de respondre del seu acte”, que “haurà de pagar *ex post-facto* pel que ha fet” i que això té un abast moral i també jurídic, sinó que hem d'arribar al sentit més profund: “Jo em sento responsable primàriament no pel meu comportament i les seves conseqüències sinó per la *cosa* que exigeix la meva acció. [...] Allò primer és l'haver-de-ser de l'objecte; allò segon, l'haver-de-fer del subjecte cridat a cuidar-se de l'objecte”. “Responsabilitat és el *tenir cura*, reconegut com a deure, per un altre ésser, cura que, atesa l'amenaça de la seva vulnerabilitat, es converteix en *preocupació*.” D'aquesta manera Jonas considera que el principi de responsabilitat s'imposa a l'ètica del nostre temps com una nova perspectiva fonamental.

La humanitat només té futur si aprenem a ser prou responsables, si sabem prendre a temps i amb fermesa les decisions de protecció de la vida planetària i d'estímul del creixement humà del col·lectiu, malgrat els interessos contraposats i les fal·làcies ideològiques.

Esperem que cada vegada més persones i grups poderosos entenguin que no podem jugar-nos el futur per trenta monedes.

ORIOL

QUINTANA

Doctor en Humanitats per la Universitat Pompeu Fabra, professor adjunt de la càtedra d'Ètica i Pensament Cristià de l'IQS-Universitat Ramon Llull i autor de *La mandra* (Fragmenta, 2019).

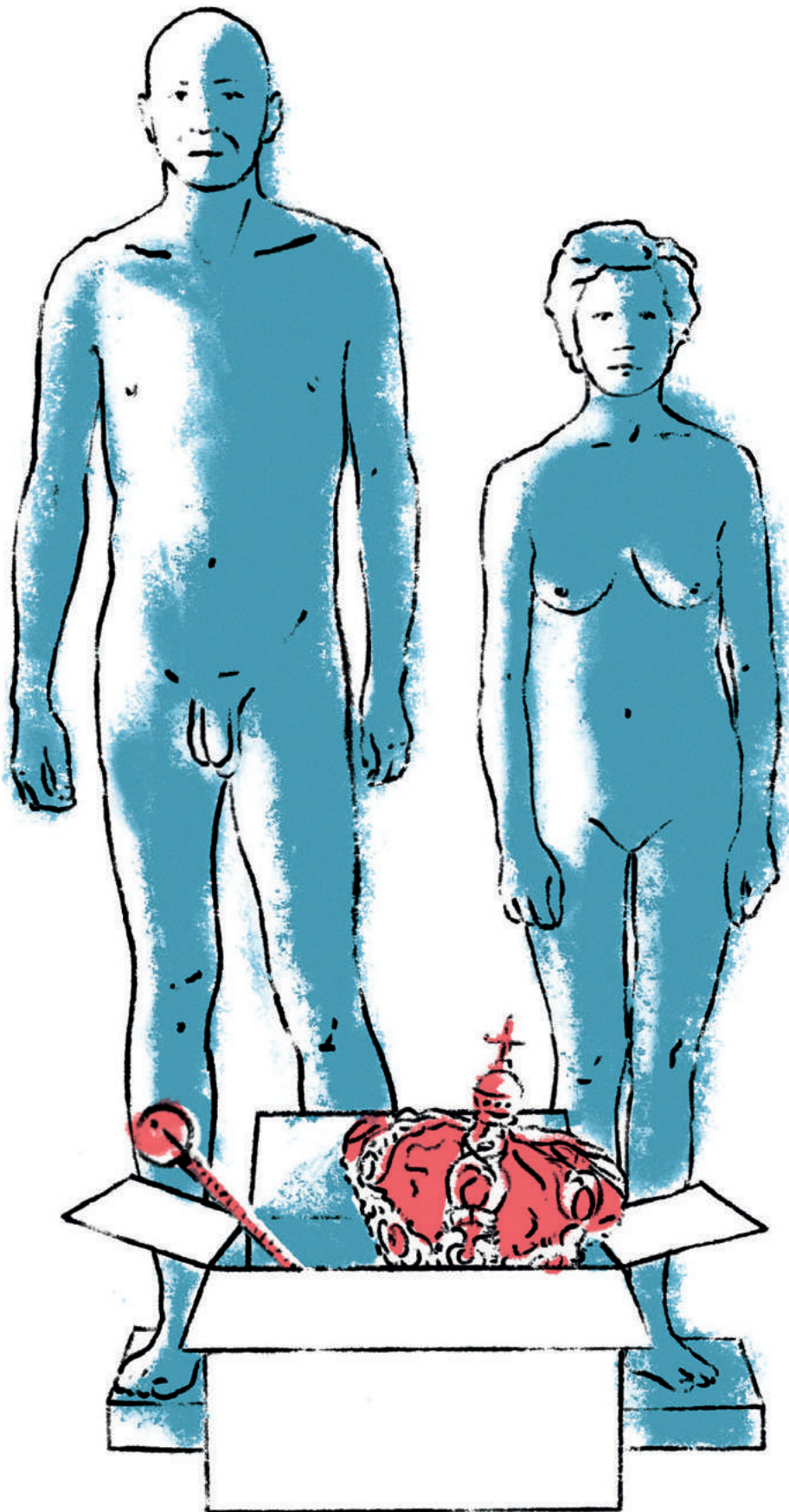
L'oblit dels límits

La maduresa consisteix a acceptar les pròpies limitacions. Els savis estoics de l'antiguitat ho sabien. L'estoïcisme defensava que la condició humana no és una condició feliç, i que l'home no estava especialment cridat a la felicitat. Els homes estàvem sotmesos a allò que la necessitat –el límit de tota aspiració– havia reservat a cadascú. Creure que hom podia passar més enllà de la necessitat era pura insensatesa. Hi ha coses que es poden canviar, coses que no es poden canviar (que eren les més decisives) i el màxim al qual es podia aspirar era a tenir la saviesa de distingir-les. L'home savi era el que havia aconseguit la virtut de la paciència per acceptar-les. Aquesta virtut central va passar a dures penes al cristianisme i, tot i no desaparèixer del mapa, no retingué el lloc central d'aquella civilització.

A Occident fa uns quants segles que oblidem l'existència de la necessitat dels límits, fins al punt que hom pot dir que no conèixer les pròpies limitacions és com el segell de la civilització occidental. Els grans moments de la nostra història estan presidits per l'oblit dels límits. Curiós, perquè la civilització grega, que ens agrada imaginar que és la base de la nostra cultura, tenia ben present, almenys en algunes èpoques, que a l'ésser humà li calia confinar-se dins

de certs límits, i que traspassar-los era castigat. Aquest és el sentit dels textos litúrgics grecs, és a dir, de les tragèdies, i el sentit d'aquell miracle en forma de text titulat *Il·líada*. Però aleshores va arribar l'operació imperialista d'Alexandre, que va inspirar segles més tard la idea imperial romana, que va il·luminar sense interrupció la idea imperial cristiana. I així successivament fins avui, quan el projecte de colonitzar altres planetes, per molts, ja ha deixat de semblar un disbarat. La idea d'imperi, la més característica d'Occident, la més celebrada històricament, i la més estúpida. Un estúpid és qui no coneix els seus límits, i per tant no els pot acceptar i, en conseqüència, viu permanentment insatisfet.

Avui celebrem amb gust textos com *El discurs sobre la dignitat humana* (1496), de l'inici del Renaixement, que hauríem de llegir junt amb els textos més moderns del transhumanisme. Descobriríem que, en resum, diuen el mateix. La història d'Occident és la història d'un grup de nens armats amb rifles, que han confós la legítima idea de transcendir-se amb la moralment ambigua idea d'adquirir el màxim poder. El Renaixement, però també la Il·lustració, són els grans moments de la immaduresa humana. Kant va assenyalar el segon moment com aquell en què l'home arribava a la seva majoria d'edat, perquè aconseguia finalment treure's de sobre la tutela de la tradició i la religió. És a dir: trencava amb allò que li marcava uns límits. Així ho vam interpretar col·lectivament, per molt que el vell filòsof de Königsberg no pensés exactament això. En aspirar a deixar la tradició enrere, cometíem el clàssic error de no separar el gra de la palla. De la Il·lustració vingué la idea del progrés, que simplement va funcionar com una excusa per santificar l'adquisició del poder que prové de la tecnologia. Amb la Il·lustració, la humanitat

no va arribar a la maduresa. Com a màxim, va arribar a l'adolescència.

Per transcendir-se no cal poder. Cal molt poca tecnologia. El que cal és saviesa i un adolescent està encara molt lluny d'arribar a la saviesa.

Oblidar la precarietat humana

Els grans moments de la història occidental estan presidits per l'oblit dels límits. Fins i tot la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948, representa un oblit dels límits. El text és sospitós des de la seva gènesi: està construït sobre tots els homes i dones que van morir durant la Segona Guerra Mundial. Llegida un cop i un altre, i llevat d'una breu referència al desastre en el seu preàmbul, es fa difícil trobar referències a la precarietat de la vida humana. Aquesta és la dada bàsica sobre l'home que un esperaria trobar clarament expressada després del desastre. En el seu lloc, hom hi descobreix la idea de dignitat. La barbàrie consisteix a oblidar la dignitat humana, diu la declaració. Per això el primer article: tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i drets.

La barbàrie, però, prové d'oblidar la precarietat humana, i de creure's digne de no se sap què. És un fet: totes les guerres s'inicien quan un grup de persones creuen que s'ha atemptat contra la seva dignitat, i que tenen dret a envair Polònia, la Lluna o el que faci falta. Occident s'obstina a donar com a dada bàsica sobre l'ésser humà la seva dignitat, després de dues cruels guerres mundials, de segles d'expansionisme i massacres. Cap admissió de culpa, cap vergonya de si mateix. En lloc d'això, la noció de dret, una noció terriblement pròxima a la idea de la legitimitat de l'ús de la força per satisfer les pròpies necessitats. La legitimitat de l'ús de la força per ser respectat.

Pura immadura. Com a mínim, els nens són conscients de la seva dependència respecte als pares i la família per la seva supervivència. Ignoren completament la noció de dignitat i, en canvi, esperen implícitament que se'ls tracti bé, confien que ningú no els farà mal o que algú els ajudarà si ho necessiten. Els adolescents continuen sent dependents dels pares per poder sobreviure, però comencen a oblidar-ho. Necessiten negar la seva dependència i busquen obrir-se camí. I a Occident, considerem que una persona ha arribat a la maduresa quan és capaç, de manera aparentment autònoma, de protegir-se dels perills més bàsics, de tot allò que amenaça la seva existència; quan ha assolit una posició en la qual pot esperar legítimament que els altres el tractin bé. Això és el que a Occident entenem per una vida digna, allò que se suposa que mereixem per la nostra dignitat innata. En definitiva: allò que hem buscat de procurar-nos a través de l'ús de la força i la construcció de l'imperi. Hi teníem dret, al capdavall.

Si creiem que la maduresa és aquesta ficció d'autonomia, la de ser un home fet i dret, aleshores sí: vivim en una societat madura. Occident, malgrat la pandèmia i totes les amenaces, ha assolit mundialment aquesta posició. Però és clar: aquesta idea de maduresa és una ficció, una

mentida, quelcom construït donant l'esquena a la dada veritablement bàsica de l'existència: que l'existència humana és precària, fràgil, dependent. Una idea de maduresa construïda a força d'oblidar els límits. L'ésser humà és aquell ésser que espera, de manera permanent i gairebé sempre implícita, que se'l tracti bé; que confia que no se li farà mal o que algú l'ajudarà si ho necessita. La possibilitat de reciprocitat, és, igualment molt precària, purament contingent: depèn, sobretot, de l'atzar. L'ésser humà, si té una mínima lucidesa, ha de reconèixer que la precarietat és la seva situació des del naixement, i que és insuperable. I això no té res a veure amb la idea de dignitat. Més aviat expressa la insuficiència com a dada bàsica sobre l'existència i la identitat dels humans. Enfront de la precarietat inherent a l'ésser humà, la idea de dignitat és una idea buida. La primera, la idea de precarietat, és observable a ull nu des del moment del naixement (i des d'abans!) fins a la mort, i a cada minut de cada existència de cada persona. La idea de dignitat només llueix de tant en tant en algunes persones si tenen molt de suport i una mica de sort a la vida.

A aquells que no tenen tanta sort ni tant de suport ens costa reconèixer-los com a humans. Així ho diagnosticava Hannah Arendt a *Els orígens del totalitarisme*: "La concepció dels drets humans es va trencar en el mateix moment en què els que professaven creure-hi es van enfrontar per primera vegada amb persones que, efectivament, havien perdut totes les altres qualitats i relacions específiques, excepte que encara eren humans. El món no va trobar res de sagrat en la nuesa abstracta de l'ésser humà". I és que, insistim, la dada bàsica de l'ésser humà no és la seva dignitat, sinó la seva precarietat o nuesa. Assumir-ho hagués significat, segurament, abandonar la noció de dret per ressuscitar la vella i antipàtica noció d'obligacions de les persones respecte les altres persones. L'ésser humà és precari i espera rebre el Bé i que no se li faci mal, des del seu naixement fins a l'últim minut. En correspondència caldria haver renovat la sagrada i antiga llista de les obligacions universals humanes. Però és clar, fer-ho hagués semblat un retrocés en comptes d'un avenç en la història.

La maduresa s'ha de xifrar en la capacitat de reconèixer els propis límits, és a dir, les pròpies insuficiències,

“Substituir una idea ficcional de maduresa per la idea de precarietat és ingent”

la pròpia precarietat i la insensatesa de voler escapar de les pròpies obligacions. I en aquest sentit, no podem ser menys que pessimistes. Si després dels desastres del segle XX no hem aconseguit entendre res sobre la nostra resistència a acceptar la nostra precarietat, es fa difícil de dir quin nou desastre podrà ensenyar-nos a ser humils. Tal vegada els futurs desastres ecològics ens hi ajudin. De moment, hem de dir: no, no vivim en una societat madura.

Quan ens fem grans...

A títol individual, moltes persones acaben per reconèixer la seva precarietat. Sol passar quan un es fa vell i perd tota l'autonomia. Però per culpa de la fal·laç fórmula dignitat = autonomia = maduresa, alguns senten que una vida dependent és una vida indigna, una vida que no val la pena ser viscuda. Dependre dels altres és natural pels nadons i pels nens, però indigne de les persones madures, es diuen a si mateixos. Haurem avançat molt com a societat si combatem aquesta fórmula. La precarietat i el dolor són inesquivables. La possibilitat de la desgràcia és inherent a la condició humana, i les persones sotmeses a la desgràcia (per haver estat víctimes de la violència, de la malaltia, del sofriment perllongat, de l'abandó; totes les que mostren la nuesa abstracta de l'ésser humà) són un sagrament de la nostra veritable condició humana. Les aspirines estan molt bé, però arriba l'hora en què un ha d'acceptar el sofriment, la limitació i els fracassos.

La tasca, doncs, de substituir una idea ficcional de maduresa per la veritable idea de precarietat és ingent. La fórmula està molt arrelada, i la travessa tota la cultura occidental a tots els nivells. Des de la Declaració Universal dels Drets Humans fins al darrer llibre més idiota d'autoajuda, des de l'últim article científic, fins a la darrera crònica d'esports o de societat: no sentim cap altre missatge que l'obstinat error que som éssers dignes en lloc de precaris. Que tenim drets, quan de fet, tot, al cosmos, es burla dels nostres suposats drets. Només cal un virus per fer desaparèixer els nostres suposats drets.

El paper de la filosofia

La ciència occidental, per exemple, està orientada a fabricar aspirines i vacunes per alleugerir el sofriment, i ambdues estan molt bé. Hom creu que les aspirines i les vacunes serveixen per preservar la dignitat humana. Però caldria dedicar uns esforços similars a la investigació filosòfica sobre la relació entre els nostres sofriments i l'estructura de l'univers. A això s'hi dedicaven la filosofia i les religions d'abans: aquest és tot l'esforç de l'estoïcisme antic, per exemple. La ciència i la tecnologia no ens donaran mai una resposta a aquesta qüestió fonamental. No estan orientades cap a aquesta recerca en absolut i no ens permetran guanyar en maduresa per més que es desenvolupin. En algun moment, a Occident, fa molts segles, filosofia, tecnociència i religió van deixar de caminar plegades.

Les presents recerques estan orientades a dotar-nos encara de més poder, i potenciaran, per tant, el nostre

infantilisme mentre ningú s'interessi en investigar el significat del nostre sofriment. La ciència i la tecnologia s'orienten avui a l'eliminació de la nostra precarietat, i descobrim, sorpresos, que per eliminar-la, caldrà eliminar la humanitat i transformar-la en una altra cosa. El que a molts els sembla el següent pas lògic ens apareix a alguns com l'admissió de la derrota. Renunciant a investigar el significat del sofriment humà, triem eliminar-lo, fins i tot si el preu que ens caldrà pagar és eliminar l'home.

Fins i tot els més benintencionats apel·len a la idea de dignitat per mobilitzar-nos a ajudar a les persones necessitades (les persones que mostren el comú sotmetiment a la necessitat). Així, fomenten sense voler-ho el paternalisme i l'odi als que no són bons portadors de la dignitat humana, aquells que l'enfosqueixen en recordar-nos la nostra precarietat. Mentre la nostra motivació per acostar-nos als qui pateixen sigui la de restaurar la seva dignitat estarem afegint una ferida sobre la ferida amb la qual naixem. Cal una nova cultura, que és el mateix que dir que cal una nova elit cultural. Cal revisar a fons els nostres models d'èxit: cal, segurament, eliminar el concepte de "model d'èxit". Passar de l'exercici individual d'acceptar a l'exercici col·lectiu d'acceptar. Entre les principals tasques d'aquesta nova elit cultural hi haurà la d'ensenyar-nos que no necessitem poder per transcendir-nos.

Una existència infantil

De fet, a Occident ja fa temps que no sabem com transcendir-nos. La ciència i la tècnica, suposadament guiades per la idea fantasmagòrica del "progrés", no ha sabut tenir una altra fita que la de conservar la salut i maximitzar la felicitat. Però la felicitat només ens posa en el punt inicial de tots els problemes. Quan un té l'estómac buit, només té un problema: la gana. Però quan un té regularment l'estómac ple, aleshores comencen tots els seus problemes. En proposar-nos com a ideal i únic programa que tothom tingui l'estómac ple hem renunciat a la recerca sobre com transcendir-nos. Com a mínim, hauríem d'haver buscat les dues coses: saber com fer perquè tothom tingui l'estómac ple (que, al final, és un problema tècnic) i saber com fer perquè la nostra vida estigui col·lectivament ben arrelada en l'univers, que és el mateix que investigar el significat del sofriment humà, que és un problema relacionat amb què hem de fer per transcendir-nos. En haver renunciat a la segona recerca, ens hem limitat a una existència infantil, com la d'un nen que només pensa a jugar. Hem creat una societat immadura.

Caldrà que ens ensenyin que per arribar a la maduresa no cal desenvolupar totes les potencialitats, i que a cada moment, ja som essencialment el que arribarem a ser, perquè la nostra precarietat és inesquivable. Per assolir la maduresa no ens cal investigar com eliminar els nostres límits, sinó una ciència i una filosofia renovades que ens portin a contemplar els nostres límits perquè aquests revelin el seu significat. Mentrestant, seguirem vivint en una societat immadura.

|
JOAN

GARCIA DEL MURO

Filòsof, catedràtic de Filosofia a l'Institut Obert de Catalunya
i professor de la Universitat Ramon Llull.*Cobejosos
d'innocència*

Segur que ho recordeu: Tòquio, 23 de juliol del 2021. Cerimònia inaugural dels Jocs Olímpics. Les delegacions van sortint a l'estadi rere les seves banderes nacionals. Els esportistes perfectament uniformats a tot amb els colors dels seus estendards, en una simpàtica –però indubtable– exhibició de patriotisme. Després de desfilars, competint en orgullós sentiment nacionalista, els més de dos-cents països es posen tots junts a cantar *Imagine* de John Lennon: “*Imagine there's no countries. It isn't hard to do*”.

Genial! Si algú hagués planificat una metàfora per intentar expressar la immaduresa tan característica de les societats desenvolupades actuals, no ho hauria fet millor.

Podríem haver arrencat aquest article amb qualsevol altra instantània, n'hi ha moltíssimes que ens haurien pogut servir. Per exemple, mentre escric aquestes reflexions, presencio, incrèdul, una imatge d'aquelles de radar que rastregen els moviments dels avions en els seus trajectes entre aeroports. És a la tauleta del meu fill, en una web que s'anomena www.flightradar24.com. En poques hores, més de quatre-cents vols privats han aterrat a l'aeroport de Glasgow (Escòcia). La imatge en moviment és

espectacular: dotzenes de línies grogues sobre el mapa, en trajectòries inversemblants convergeixen totes en un punt. Preciosa. Però què és el que passava allí? S'hi celebrava la COP26, la Cimera del Clima. Sí, heu llegit bé, la Cimera del Clima. Bona part dels líders mundials han triat el mitjà més contaminant per desplaçar-se a Glasgow a donar testimoni del seu compromís contra la contaminació del planeta.

És fàcil trobar encara a internet imatges, d'aquells dies, de l'aeroport Prestwick de Glasgow atapeït de jets privats. Tants, que no cabien en els espais habituals i atapeïen, pràcticament, l'aeroport sencer. Com a símptoma, la imatge és insuperable: els avions privats dels nostres dirigents polítics, econòmics, mediàtics i intel·lectuals aparcats a l'aeroport mentre els seus usuaris participen en la COP26, un fòrum on havien anat a defensar, entre altres mesures, un ús racional del tràfic aeri per aconseguir reduir les emissions de CO².

El cas de *l'Imagine* a la cerimònia inaugural dels Jocs Olímpics és, en realitat, un assumpte innocent. Constatar com el món vibrava i s'emocionava (la pell de gallina!) amb els himnes nacionals i, en qüestió de segons, ho fa també amb la utopia de la desaparició de les fronteres i els països, va ser fins i tot graciós. L'episodi de Glasgow, però, no fa gens de gràcia. Al contrari: corglaça. Espanta pensar que estem deixant la nostra sort i la del planeta en mans d'uns irresponsables tan grans. Com és possible una contradicció tan flagrant entre allò que es predica i allò que es practica? Entre les paraules i els fets? Es tracta potser d'una expressió descomunal d'hipocresia il·lustrada? D'una mostra més del cinisme d'aquells que, en realitat, no creuen en res? Probablement, alguna cosa hi ha d'hipocresia i de cinisme, però potser no és el component

principal. Crec que de debò hi creuen en el seu *bla, bla bla*, en les seves *paroles, paroles paroles...* I això fa que la cosa sigui potser encara més inquietant. A la seva manera hi creuen, però són incapaços de desplaçar-se a Glasgow no ja en tren, sinó simplement en un vol regular. Hi creuen, però el seu compromís no arriba més enllà de l'especificació de la ficció, és a dir, de la lectura emocionada d'uns eslògans que sonen de meravella. Però en cap moment han arribat a sospitar que ells també haurien d'actuar en conseqüència.

Això podem qualificar-lo d'immaduresa. Com si no haguessin arribat encara a aquella majoria d'edat a la qual es referia Kant amb el seu cèlebre "atreveix-te a pensar" que va marcar l'inici de la modernitat. Com si no tinguessin la maduresa –o el valor– d'utilitzar la seva pròpia raó.

La maduresa és difícil de definir de manera concloent, però hom diria que té molt a veure amb la reflexió seriosa i el pensament en profunditat. Ser capaç de captar la complexitat de la vida i connectar el pensament amb l'acció. Una persona madura és aquella que intenta analitzar seriosament la realitat i, sobretot, intenta (tot i que moltes vegades sense èxit) respondre-hi en conformitat amb la seva anàlisi. La persona madura és conscient de les dificultats, accepta els innumerables detalls que matisen les preses de posició i, sobretot, s'esforça a actuar-hi en coherència. Actua de manera assenyada. En definitiva, pensa per ell mateix. O, simplement, pensa.

Els avions de Glasgow, en canvi, representen tot el contrari. Massa lluny de l'"atrevir-se a pensar" que Kant va agafar d'Horaci, el discurs polític s'està sotmetent a un procés de simplificació progressiva que l'està convertint en la proclamació de meres consignes que sonen bé, que ens facin sentir bé a tots plegats, però d'un

“La nova llei d'educació no està pensada per afavorir la maduració dels joves, sinó per indicar-los què han de pensar i fer que siguin ciutadans productius”

reduccionisme intel·lectual que les fa perfectes per fer-se virals a Twitter, alhora que del tot inoperants. Una vegada hem renunciat a la complexitat, hem retornat a aquell pensament màgic que tant ens reconfortava en la nostra infantesa. Però de la mateixa manera que a una ment infantil no podem exigir-li que contempli els matisos, a una ment adulta no podem admetre-li que no ho faci. Aquest reduccionisme acriaturat d'uns discursos que renunciïn a la complexitat i la substitueixen per contes de fades esdevindrà, justament, la base dels populismes de les aca-balles del segle XX i principis del XXI.

I sap greu dir-ho, però a mesura que el projecte de la LOMLOE, la nova llei educativa que donarà la volta a la llei Wert, es va concretant, sembla que no està ni pensada ni dissenyada precisament per afavorir el desenvolupament integral dels nostres joves, per ajudar-los a adquirir, per ells mateixos, les actituds i els talents propis de la maduresa, sinó tot el contrari. Sembla que el sentit de la llei no és ajudar-los a fer que descobreixin el valor immens del pensament propi, sinó més aviat a indicar-los el que han de pensar i convertir-los en ciutadans productius i eficients des del punt de vista laboral. Ciutadans que no donin problemes. Com si l'objectiu no fos ajudar-los en el procés de maduració, sinó condemnar-los a la docilitat acrítica d'un infantilisme permanent.

La filosofia desapareix del currículum educatiu

Estic exagerant? Crec que, malauradament, no; no exagero: en l'articulat de la LOMLOE trobem la concebuda reivindicació del pensament crític com un dels pilars del procés educatiu, però aquesta preciosa cantarella no sembla traduir-se en res concret, al contrari. Pura xerrameca buida: la llei suprimeix, en l'Educació Secundària Obligatoria, l'únic espai dedicat específicament a fomentar el pensament crític que existia. La filosofia deixarà de ser matèria de quart d'ESO. Els nostres joves acabaran cada curs d'ensenyament obligatori sense haver sentit parlar de Sòcrates, ni de Plató, sense haver-se qüestionat l'ordre social o el fonament de les valoracions ètiques, sense que ningú els hagi ajudat a descobrir el valor de la llibertat, de la justícia o a reflexionar sobre el sentit de la vida... És clar que, si tenen sort, toparan amb bons professors que, des dels seus àmbits diversos, els ajudaran a fer-ho, però és una dimensió massa essencial del desenvolupament integral dels nois per deixar-la a sort del voluntarisme dels professors de les altres matèries.

O, formulat de manera breu: és incompreensible una contradicció tan flagrant entre el suposat esperit de la llei de reforma educativa i la desaparició completa i fulminant de la filosofia a Secundària.

Les noves matèries que ocuparan el lloc de la filosofia inclouen termes tan suggeridors com "capacitats empresarials" o "esperit emprenedor". Sembla que a les autoritats competents no els interessa tot allò que ajudi a madurar els nostres alumnes, sinó que el pes el posen en la rendibilitat, és a dir, en convertir-los en laboralment

eficients. La formació humanística es considera un luxe que, pel que es veu, els ideòlegs del nou projecte educatiu, no estan disposats a permetre's. L'objectiu és la competència professional. Ja no ens hem de proposar ajudar els alumnes a madurar, sinó ajudar-los a trobar un bon lloc de treball.

És clar que això segon és molt important, però el que és perillós és buscar-lo a costa de suprimir l'objectiu principal. És clar que vull que els meus fills trobin una bona feina, però no a costa de privar-los de conrear les eines intel·lectuals que els permetran madurar. Hi ha matèries que els ajudaran a iniciar-se en la seva futura professió i altres que els han d'ajudar a trobar-se a ells mateixos, és a dir, a prendre consciència de la seva dignitat.

La filosofia, que desapareix a la Secundària obligatòria, reapareix com a matèria troncal a l'etapa postobligatòria. Que trist! L'estímul del pensament crític reservat a l'elit, a aquells que es dirigeixen cap a la universitat. Ben bé com

“Practiquem un tret propi de la infantesa: tapar-te els ulls per no veure allò que no vols veure. Com si així aconseguissis que aquella realitat desaparegui”

si el que perseguíssim fos una força de treball mansueta i artificialment infantilitzada, privada d'una formació humanística que els ajudaria a madurar i condemnada a perseguir unidireccionalment la productivitat.

I després se'n fan creus de l'ascens dels populismes! Bé, seguim: just un dia abans de la inauguració dels Jocs Olímpics, els principals diaris espanyols ens van despertar amb uns titulars al·lucinants. *La Vanguardia*: "EUA es rendeix a la 'bellesa' de Pedro Sánchez". *El Huffington Post*: "'Que bo que està!' Sánchez conquereix els Estats Units pel seu físic". O, en altres mitjans: "Pedro Sánchez aixeca passions a EUA, on el comparen amb Superman", "El president del govern ha causat furor entre els nord-americans, que l'han batejat com el primer ministre més guapo del món", "Biden es mor de gelosia pel ben plantat, guapo i simpàtic Sánchez", "Pedro Sánchez enamora els Estats Units". Increïble, però no són broma, són de debò. Imbuïts d'una innegable bafarada patriòtica, els nostres mitjans es fan ressò de la 'notícia'. Ens serveix, també, com a símptoma: els *spin doctors* dels nostres líders polítics són ben conscients que la política és, cada cop més, una representació mediàtica. En conseqüència, no només el que diuen, sinó tot allò que fan o, fins i tot, com vesteixen o com es tenyeixen el cabell, està pensat per un equip d'experts per aconseguir projectar la imatge desitjada. I quina és aquesta imatge? Sembla palès que els valors que intenten transmetre no són els de la maduresa, sinó els de la preadolescència. Els titulars de la premsa espanyola sembla que parlen, no d'una importantíssima visita oficial del president del govern, sinó que facin la crònica a Instagram del viatge de fi de curs dels alumnes de quart d'ESO. El que es valora és l'atractiu físic, la simpatia, la capacitat d'agradar, la facilitat per connectar. Valors, tots ells, molt propis de l'adolescència.

Tot a casa en deu minuts

Encara un altre símptoma. Es tracta d'una de les darres tendències *friendly* de la venda en línia que ha arribat a Barcelona, els anomenats *supermercats fantasma*. Fas la comanda a través d'una aplicació i el compromís és que ho tens tot a casa deu minuts després de clicar la darrera tecla. Aquests locals són espais diàfans no oberts al públic on tot està dissenyat perquè els que hi treballen, guiats també per l'app, puguin recopilar a ritme frenètic tots els productes de l'encàrrec i passar-los als repartidors en un temps màxim de dos minuts. En una escena que recorda el moment en què els corredors olímpics es passen el relleu, els repartidors comencen la seva cursa unes dècimes de segon abans de tenir els productes a la seva bossa. Tenen vuit minuts per entregar-los al client. Vuit minuts de bici forassenyada entre els cotxes.

Us ho podeu imaginar? Soc al menjador, estirat lènguidament al sofà des de fa hores enfilant episodi rere episodi de la sèrie de moda i necessito imperiosament tenir a la porta de casa la compra del dia just abans d'arribar al minut onze des que l'he demanat. Totalment absurd. Patim

algun tipus de patologia del consumidor impacient, tots plegats? Quina mena de trastorn mental és aquest? Jo diria que es tracta, només, d'una altra de les manifestacions d'immaduresa que propicia la cultura actual. Si alguna cosa caracteritza la primera infantesa potser més que cap altra, és la necessitat de satisfacció immediata. Suposo que ho recordeu: quan ets petit no entens allò de "més tard", "a poc a poc" o "un altre dia". Són abstraccions pròpies de gent madura, però totalment fora del teu abast. El que vols, ho vols ja. Per cert, afavorida per les noves tecnologies, aquesta mentalitat consumista de satisfacció immediata, tan infantil, s'ha obert pas de manera fulminant en altres àmbits de la vida adulta.

Al capdavant, immaduresa: de jets privats, *Imagine*, projectes educatius, *sex appeal* presidencial o supermercats fantasma. De grans canals de televisió, autèntics estendards de la lluita contra el pensament, que semblen haver dissenyat la seva programació, amb tot detall, per idiotitzar la població. Per anestesiar-la. D'intel·lectuals que ens intenten convèncer que "veritat" equival a "tot allò que m'agradaria que fos veritat". De publicistes que ens prenen el pèl amb missatges del tipus "Sigues tu mateix", compra tal cosa. D'analistes incapaços de superar l'esquema binari del "nosaltres" i "ells", és a dir, dels "bons" i els "dolents". De líders tan generosos que ofereixen solucions simples a problemes complexos. D'aquells que fonamenten el discurs polític en la por. De parlaments disfressats de patis d'escola on les desqualificacions, els insults i la *xuleria* han substituït els arguments, les raons i l'anàlisi dels fets.

He deixat pel final el que més m'avergonyeix. És un altre tret propi de la infantesa, aquell de tapar-te els ulls per no veure allò que no vols veure. Com si tapant-te els ulls, aconseguissis que aquella realitat desaparegui. Si no la veus, no hi és. I, encara fent una altre pas de rosca, estaves convençut que, si tu et tapaves els ulls, ningú no et veia tampoc a tu. És la típica escena que inspira tanta tendresa als pares: jugant a amagatalls, el teu fill ajupit en un racó, tapant-se els ulls amb les mans, ben segur que, com que ell no et veu, tu tampoc el veus a ell. Crec que és exactament el que la Unió Europea està fent amb la tragèdia, terrible, que estan patint a hores d'ara milers de refugiats siris i afganesos a la frontera entre Bielorússia i Polònia. Millor tapar-nos els ulls i fer-los desaparèixer. Si no les veig, les persones que estan morint allà de fred, de gana o, directament, a trets, deixen d'existir. La nostra indiferència còmplice els està robant, no només la vida, sinó la mateixa condició de víctimes. I amb la candidesa d'un infant, estem convençuts, també, que com que tenim els ulls tapats, ningú no ens veu tampoc a nosaltres. Desapareix la tragèdia i desapareix també la nostra indiferència còmplice. Però de debò que no ens veu ningú? Jo diria que als historiadors del futur els costarà entendre aquesta demostració criminal d'immaduresa. Probablement, tant com a nosaltres ens costa entendre alguns dels esdeveniments de barbàrie del segle passat.

JAVIER ELZO

Catedràtic emèrit de Sociologia per la Universitat de Deusto, on va exercir la docència i la investigació durant trenta anys. Va ser Director de l'Equip d'Estudi dels Valors de la mateixa institució i el primer investigador per a Espanya de l'European Values Study (2000-2008).

Notes sobre la maduresa de la societat

Quan vaig rebre la invitació a participar en aquest número 200 de *Valors* no tenia les idees clares sobre què dir o escriure. A l'hora d'abordar la qüestió de la maduresa d'una societat, de la seva evolució en un període de temps determinat, dels membres, les persones que componen la societat i la seva relació amb els valors dominants en aquesta exigeix, d'entrada, parlar de la societat en qüestió –posem la del sud-oest d'Europa occidental, les persones que la componen i els seus valors.

Uns apunts de la nostra societat

Una societat és molt més fràgil del que ens imaginem, apunta el filòsof i diplomàtic emèrit Jean-Marie Guéhenno en una extensa entrevista publicada a *France Culture* el 21 de setembre del 2021. Això és així malgrat el poder que aquesta té sobre els seus membres, com ja ens assenyalava Durkheim fa més d'un segle i més recentment Roberto Calasso, el qual a les primeres pàgines del seu excepcional llibre *La actualidad innombrable* (Anagrama, 2018), recorda temps no tan llunyans en què “*bastaba con divinizar al emperador para asegurar la cohesión*

social” per després afegir que “*ya no. Ahora es necesario divinizar a la sociedad misma*”, ja que, com diu Durkheim, “*ella (la sociedad), es para sus miembros, lo que un dios es para sus fieles*”. És així com neix, a l'era moderna, la “*societat divinitzada*”.

He trobat sense dificultat la referència a Durkheim que vaig utilitzar en els meus temps d'estudiant en una de les seves obres magnès, *Les formes élémentaires de la vie religieuse* (Presses Universitaires de France, 1968), publicació on es troba la citació de Calasso i que trasllado a continuació de forma més extensa per contextualitzar-la: “*De manera general, no hay duda de que una sociedad tiene todo lo que se necesita para despertar en las mentes, por la única acción que ejerce sobre ellas, la sensación de lo divino; porque la sociedad es para sus miembros lo que un dios es para sus fieles. Un dios, en efecto, es antes que nada un ser que el hombre se representa, en cierto modo, como superior a sí mismo y del que él cree que depende. Ya sea una personalidad consciente, como Zeus o Yahvé, o fuerzas abstractas como las que están en juego en el totemismo, el fiel, en ambos casos, se cree obligado a ciertos modos de acción que se le son impuestos por la naturaleza del principio sagrado con el que se siente en comercio. Pero la sociedad también mantiene en nosotros la sensación de una dependencia perpetua. Debido a que tiene una naturaleza propia, diferente de nuestra naturaleza de individuo, persigue fines que también son especiales para ella: pero como solo puede alcanzarlos mediante nuestra intermediación, busca imperiosamente nuestra ayuda [‘notre concours’]. La sociedad exige que, olvidando nuestros intereses, nos hagamos sus servidores, y nos obliga a toda suerte de incomodidades, privaciones y sacrificios sin los cuales la vida social sería imposible. Por lo*

tanto, en todo momento, estamos obligados a someternos a reglas de conducta y pensamiento que no hemos construido ni deseado, y que a veces son contrarias a nuestras inclinaciones e instintos más fundamentales.”

El text, superb, em suggereix els següents subratllats, seguint la finalitat d'aquestes pàgines –alimentats per altres textos del mateix Durkheim–. La societat és més que la suma d'individus. La societat té entitat pròpia i crea un déu, que *“es un ser que el hombre se representa, como superior a sí mismo y del que él cree que depende”*. La societat divinitzada té capacitat de coerció sobre els individus fins al punt que els pot obligar a actuar contra els seus propis projectes o ideals. És independent que el déu sigui una figura concreta (Zeus o el Déu bíblic, Jahvè), siguin forces més o menys abstractes (tòtem o les forces de la naturalesa) o sigui la societat, com a entitat pròpia, que és el que ens interessa en aquestes pàgines. De tal manera que s'imposa a la nostra societat l'espasa de Dàmocles d'allò “políticament correcte”, i d'aquí sorgeix una de les derivades més importants i molt poc treballades que és la delimitació dels camps en la qual s'apel·la i es prescriu la llibertat d'opinió i d'expressió, artística o una altra, i en els camps en què aquesta llibertat és proscriu socialment, quan no és perseguida penalment.

Molts autors (entre ells Guéhenno) sostenen que un dels primers mals que pateixen aquestes democràcies fràgils és la globalització, que redueix el poder dels estats nacionals i, encara més, el dels pobles sense estat; però amb alguna capacitat decisòria, com és el cas de Catalunya i el País Basc a Espanya.

D'altra banda, amb l'aparició d'internet, el vincle social s'ensorra a mesura que les comunitats virtuals, basades en similituds exclusives, mitjançant algorismes segons els capricis, ideals o fòbies dels ciutadans que les componen, reemplacen les comunitats geogràfiques, molt pluralistes als nostres dies, que feien viure la diversitat.

A això se li suma una crisi de confiança en les institucions. En lloc de cooperar, les diferents fonts de poder xoquen: la legitimitat del govern (institucions polítiques), la legitimitat de la justícia (els jutges), la legitimitat del coneixement (institucions científiques) i la legitimitat demoscòpica (la veu del poble i la societat civil) estan en una relació de desconfiança mútua. Hi ha mil exemples, però amb un de sol és suficient: el xoc entre les institucions polítiques i alguns magistrats que s'oposen o accepten les mesures que els Comitès, formats per instàncies polítiques adopten per afrontar la pandèmia. O magistrats que impugnen, mesos després, decisions del poder polític, o fins i tot, destitueixen electes per comportaments d'aquests, en l'exercici del seu mandat o abans de ser elegits.

Així, els magistrats, el poder dels quals no és conseqüència d'un procés democràtic sinó d'haver superat una oposició, es converteixen, de fet, en el primer i darrer poder de les societats dels nostres dies.

Aquesta tendència es veu reforçada per la bretxa creixent entre les elits amb alta visibilitat, d'una banda, i la ciutadania mitjana, de l'altra, que se sent relegada a l'ombra, l'únic poder de la qual, i exclusivament davant de la classe política, és el dret al vot en els processos electorals.

Mentre el sistema actual diferencia entre els processos de poder visibles i invisibles, amb la glorificació de les elits, és força lògic i força natural que els invisibles es rebel·lin. Així s'explica l'elecció de Donald Trump als Estats Units, les revoltes com les del 15-M a Espanya, la de les armilles grogues a França, etc.

La societat en aquestes circumstàncies

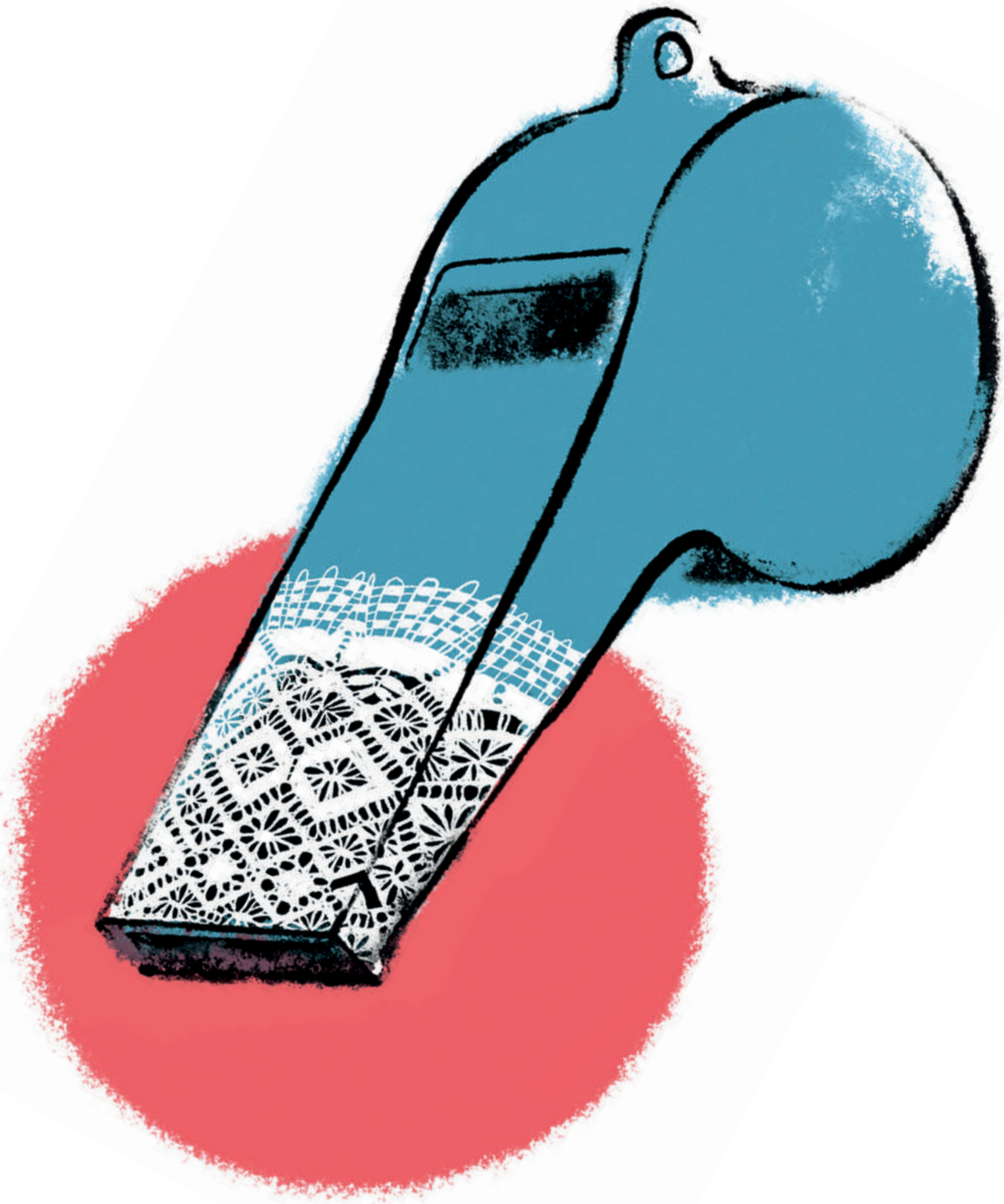
He dedicat temps, en lectures i converses perllongades amb amics i coneguts, per redactar aquestes pàgines. De les meves notes, més de trenta pàgines, abans de la redacció de les aportacions rebudes, assenyalaria aquesta primera conclusió: La societat espanyola dels nostres dies no la podem qualificar com d'una societat madura. No obstant això, la major part dels ciutadans han viscut la pandèmia de forma madura.

Però també he conclòs que la maduresa de la societat, com un tot, és molt difícil d'avaluar i, més encara, d'emetre un diagnòstic senzill. Avancem, aquí, algunes reflexions, amb ànim prospectiu sobre el futur pròxim de la nostra societat.

No només el projecte d'Unió Europea té enormes dificultats per construir-se, primant aquí i allà la identitat estatal per sobre de la identitat europea, sinó que unitats territorials més petites, siguin estatals, nacionals, regionals o locals, tenen grans reptes a projectar-se en un destí comú, encara que molts dels seus ciutadans entenguin que altres unitats territorials els impedeixin ser el que desitgen ser, o que s'enfrontin a un enemic comú, com és el cas de la pandèmia de la que sembla que estem sortint. I fins i tot en aquests supòsits, les divergències poden ser molt importants. Per exemple, davant la demanda de certes nacions a constituir-se en estats o, davant l'emergència d'un nombre gens menyspreable de persones que, en plena pandèmia, rebutgen vacunar-se.

No crec que sigui apropiat parlar de manca de maduresa en els adults. Crec que el que ha passat ha estat una resposta col·lectiva a la por. Uns ho neguen, altres se sobreprotegeixen, alguns miren a un altre costat, ja que una situació nova i perillosa espanta. Al cap i a la fi, no hem perdut els nostres instints més bàsics de supervivència i la por a la mort, la dificultat d'afrontar-la, veient-la de tan a prop en familiars o coneguts, o en primera persona.

La societat no és, senzillament, madura o immadura. Hi ha nivells de maduresa i d'immaduresa que, a més a més, no es donen de manera uniforme al tot social. Aquí també s'imposen tipologies segons els comportaments, actituds i valors dels diferents components de la societat. Encara més, la pandèmia amb el seu caràcter de

novetat, inesperada, agressiva i planetària, amb resultat de tantes morts i tantes dificultats per controlar el virus, exigeix de nosaltres un exercici d'humilitat. En primer lloc, humilitat per reconèixer que, malgrat els avenços científics i tecnològics de la nostra era, continuem estant a la mercè d'un incident, d'una zoonosi, fruit de la infecció en els humans d'un virus animal amb enorme potencial de transmissió als homínids.

La crisi ha despertat solidaritats latents, però només temporalment. És evident que hauríem de ser capaços de millorar la convivència i reduir la velocitat i l'acceleració de les nostres vides. Però estem sota una tremenda pressió de les forces que han pres el control de la nostra civilització i ens impedeixen fer-ho. Així que tornem a les tesis de Durkheim del poder de la divinització de la nostra societat.

“Una societat no madura busca ‘in extremis’ un àrbitre perquè resolgui allò que els seus membres, els ciutadans, no són capaços de resoldre”

Per altra banda, les tecnologies són ambivalents: alliberen i alienen. Per exemple, l'apogeu del teletreball a conseqüència de la pandèmia és ambivalent: et permet treballar mentre et quedes a casa amb la teva família, i alhora t'aïlla eliminant la convivència amb els companys de feina.

La globalització crea interdependències sense crear solidaritats, solidaritats obertes al diferent. La globalització ha estat un fenomen d'occidentalització purament tecnoeconòmic, impulsat per la maximització dels beneficis crematístics, afirma el gran sociòleg i pensador Edgar Morin, en una entrevista publicada a *Le Monde*, el 7 de juny del 2021, en motiu dels seus cent anys.

Així la pandèmia, en lloc de crear algun moviment de solidaritat planetària, ha portat els estats a tancar-se en si mateixos. Una era regressiva global opera des de fa diverses dècades –pràcticament des de la caiguda del Mur– generant arreu una crisi de les democràcies i de l'hegemonia dels poders financers, esclats de fanatisme nacionalista o religiós i guerres locals amb intervencions internacionals. Tot això continua als nostres dies, però el pitjor és que el futur és incert. El futur és una gran incògnita.

D'altra banda, és estimulants constatar que algunes empreses, especialment les de l'economia social i solidària, no es dediquen a la recerca exclusiva del lucre. Hi ha algunes empreses corporatives o de "missió", com, per exemple, les Cooperatives que nosaltres al País Basc coneixem bé, creades al seu dia pel sacerdot Jose Maria Arizmendiarieta, que s'han revelat econòmicament sostenibles i generadores de persones satisfetes a la feina. Però aquest model continua sent minoritari al planeta on preval el pensament binari entre l'empresa estatal versus l'empresa privada, l'economia planificada versus l'economia de mercat.

Desafiar el dogma del creixement infinit, que produeix i agreuja el desastre ecològic, requereix una reflexió en profunditat que determini què ha de créixer i què ha de disminuir.

Una proposta de definició de societat madura

Normalment quan es publica un assaig, es comença amb la definició de l'objecte d'anàlisi, en aquest cas allò que entenem per la maduresa de la societat. Així doncs, he de confessar que he necessitat setmanes d'estudi per atrevir-me a formular allò que entenc per una societat madura, pensant òbviament en la nostra.

D'entrada, he d'admetre que, en definir la societat madura, en realitat estic dient com voldria que fos aquesta societat. A continuació, algunes notes del que entenc per una societat madura.

Una societat madura és la que dona la resposta adequada als reptes que se li plantegen. Cal descartar de la indagació les societats que viuen en dictadures, del signe que siguin. Aquestes exigeixen altres paràmetres d'anàlisi.

Vist el tema des dels membres d'aquesta societat, la maduresa ciutadana representa la qualitat del respecte de les persones cap als semblants, que és el que facilita i valora la convivència. Facilitar la vida als altres, no més s'aconsegueix si cada persona procedeix a percebre què agrada, què molesta i què facilita la convivència. Això no ho proporciona la simple agrupació en urbs amb més recursos de tota mena, perquè el benestar social depèn més que els ciutadans amb qui realment es comparteix àmbit vital no s'incomoden mútuament. Evidentment, això no s'aconsegueix de la nit al dia i exigeix un esforç ètic i educatiu per superar l'individualisme regnant a la societat dels nostres dies.

En aquests processos col·lectius el lideratge no pot ser jeràrquic ni unitari, però no se'n pot obviar la seva necessitat. Seria un error caure en el "fals igualitarisme" on no s'assumeixin les conseqüents responsabilitats i no s'aconsegueixi avançar al ritme necessari. Un lideratge col·laboratiu on tots comparteixin fins i mètodes, i alguns assumeixin responsabilitats és la fórmula idònia en aquest tipus de processos.

Anotem també una reflexió de Sílvia Requena, professora d'ètica jurídica de la Facultat de Dret de la Universitat Internacional de Catalunya, –feta en la seva intervenció a la primera trobada de *Converses a Catalunya*, celebrada l'octubre del 2021– quan assenyalava que "*la función del Derecho consistente en resolver conflictos sociales por la vía judicial, está sobrecargada y demasiado dimensionada porque es más cómodo trasladarle al 'árbitro' los problemas sociales antes que reflexionarlos e intentar solucionarlos, ya sea proponiendo acciones, aproximando posiciones y ceder o transigir. La dimisión de los demás poderes en la construcción del bien común nos ha conducido a esta 'liquidez' social*". I afegeix, sàviament, "*cuando una sociedad debe resolver todos sus problemas por la vía jurisdiccional es que ha enfermado. [...] Ha perdido de vista la necesidad de orientarse a una finalidad compartida*".

Concloc: penso que una societat madura és una societat amb historicitat, és a dir, capaç de fer-se a si mateixa, una societat capaç de dilucidar per si mateixa allò que és millor i allò que és pitjor i en tot cas de ser capaç d'establir relacions de diàleg, de debat i de discussió sense necessitat de trametre a altres instàncies la resolució de problemes que són pròpies de la societat.

Una societat no madura és aquella societat en què, davant dels problemes socials, els problemes polítics, els de convivència, etc. no busca, més que *in extremis* un àrbitre perquè resolgui allò que els seus membres, els ciutadans, no són capaços de resoldre, en comptes d'apostar per delegar en altres instàncies, cada vegada que sorgeix un diferèndum a la societat.

Les excessives apel·lacions al sistema judicial per resoldre contenciosos educatius, sanitaris, socials o polítics que vivim a Espanya són, malauradament, exemples que la societat espanyola està molt lluny de ser una societat plenament madura.

CARLES
FEIXA

Doctor en Antropologia Social per la Universitat de Barcelona, Honoris Causa per la de Manizales (Colòmbia) i catedràtic d'Antropologia Social a la Universitat Pompeu Fabra. Especialista en l'estudi de les cultures juvenils.

Gent jove, pa tou?

La dita que encapçala aquest article forma part del cabal popular de les terres de parla catalana. Es deia molt quan la generació dels meus pares eren joves: significava que el jovent encara no estava preparat per a la vida, que –com el pa– havia d'endurir-se, a base de cops, d'experiència o simplement de paciència. Si l'he posat en interrogant és perquè la dita té una indubtable connotació adultocèntrica: cal malfiar-se de les noves generacions perquè encara no s'han enfrontat als disgustos i dificultats que tota vida adulta comporta i, per tant, cal deixar en mans adultes el comandament i la presa de decisions dels afers importants per a la societat i per als mateixos joves. Es tracta, de fet, d'un discurs que pot aplicar-se també a les dones, tractades com a menors a protegir, persones immadures per a tot, excepte per a la procreació i la cura dels altres.

La dita remet a una llarga tradició en la cultura occidental d'ambivalència en la representació social de la joventut: per una banda, la joventut és immadura, pretensiosa, inconsistent; però, per l'altra, la joventut també és creativa, fresca, atractiva. Com vaig escriure fa molt de temps: “La joventut és un gerro de dues cares: una amenaça de presents obscurs i una promesa de futurs

radiants. Els joves són àngels que ens enlluernen i monstres que ens espanten”.

El valor de la joventut en el món clàssic

Els filòsofs grecs es van fer aviat ressò del caràcter ambivalent d'aquesta noció de joventut que sorgia en el món clàssic. Així, per exemple, Plató comentava a la seva *República*, en termes que ens poden semblar molt actuals, el perill que implicava el culte a la joventut: “El pare s'acostuma a fer-se igual al fill i a témer-lo, i els fills a fer-se igual als pares i a no respectar ni témer els seus progenitors per tal de ser completament lliures. El mestre tem els seus deixebles i els adula; els alumnes menyspreen els seus mestres i els seus vells; i, en general, els joves s'equiparen a la gent gran i rivalitzen amb ells de paraula i d'obra, i els ancians, condescendents amb els joves, s'inflen de bon humor i de jocositat imitant els nois, per no semblar-los agres ni despòtics”.

D'altra banda, Aristòtil, a la *Retòrica*, resumia els atributs d'aquesta fase de la vida: “Els joves són propensos als desitjos passionals i els encanta fer sempre el que volen. D'entre els desitjos que es refereixen al cos són, sobretot, dòcils als plaers de l'amor i incapaços de dominar-se... Els domina la gana irascible, ja que per causa de l'honra, no suporten que se'ls menyspreï... No són malvats de caràcter, sinó més aviat cànדים a causa de no haver vist moltes maldats. Són confiats per no haver estat enganyats moltes vegades; i optimistes com els borratxos, perquè no han patit grans decepcions... Són magnànims perquè la vida encara no els ha humiliat prou i per això mateix encara estan plens d'esperança... Així mateix, són més amics i millors companys que els de les altres edats, perquè gaudeixen de conuiu i res no jutgen

“En el present de la joventut s’hi conjuguen tres crisis: l’econòmica, la sanitària i la climàtica. I totes dificulten la seva maduració com agents socials”

mirant la conveniència... I són amants del riure i, per això, també de les bromes; doncs, efectivament, la broma és una desmesura als límits de l’educació”.

Hom oblida, però, que en el pensament grec la joventut era també un valor en sí, doncs personalitzava el desig de canvi. L’educació no era només la transmissió del saber dels vells als joves, sinó que era fruit d’un autèntic diàleg –socràtic o platònic– que enriqueix mútuament al docent i al discent –al madur i a l’immadur–. Més que no pas de la duresa de l’*agoghé* espartana, l’educació occidental prové de la sensualitat de la *paideia* atenenca, on la maduració personal no es feia tant mitjançant sacrifici, càstigs i ensinistrament militar, sinó mitjançant esport, música i diàleg.

D’altra banda, als primers temps de la República Romana, la pubertat filològica definia el pas de l’estat

infantil a l'edat adulta. Originalment, la pubertat s'entenia, en sentit estricte, com a maduració sexual; pel que sembla, amb Justinia va existir fins i tot un expedient de comprovació, la *inscriptio corporis*, en el cas dels barons, pràctica abolida més tard per impúdica. Cada any, el dia dels *liberari* –el 17 de març– es reunien els *pater* i els membres del *concilium domesticum* i s'acordava declarar púber a un membre de la família; el conduïen a la plaça pública i el desposseïen de la *toga praetexta* (el vestit de nen) i li imposaven la *toga virile*, que assenyalava el seu ingrés a la comunitat política com a ciutadà. El jove podia participar en les eleccions, accedir a la magistratura, fer negocis, enrolar-se en la milícia; és a dir, tenia els mateixos drets i deures que els adults. La personalitat jurídica continuava pertanyent només al pare, però tots els fills, qual-sevol que fos la seva edat, n'estaven desproveïts i, en cas de mort del pare, el fill primogènit obtenia aquesta potestat només en el cas que hagués arribat a la pubertat.

Durant el segle II dC es produeixen a la societat romana una sèrie de mutacions que donen lloc al sorgiment de la joventut entre els homes de les classes privilegiades que fins aquell moment no havien passat per aquest període: expansió de la gran propietat agrària; formació de grans disponibilitats de capitals líquids d'origen financer i comercial; acaparament dels recursos per part d'una minoria dominant, urbanització massiva i canvi consegüent del centre de gravetat de l'economia del camp cap a la ciutat, desenvolupament complet de l'esclavitud com a relació fonamental de producció, etc.

És en aquest context on apareix la joventut. La maduresa social, que als segles V i IV aC s'aconseguia de manera immediata amb la pubertat, a partir del segle II, no s'aconsegueix plenament fins després dels vint-i-cinc anys. Això vol dir que el jove púber és reconegut sexualment madur per assumir la defensa de la pàtria, però no per gestionar amb plenitud de judici el propi patrimoni i la república. Ideològicament, les lleis que sancionen aquest canvi es presenten com una defensa dels joves quan, de fet, estan retallant la seva independència. Hom atribueix el major control sobre els joves com una forma de mantenir dins de límits tolerables el desafiament dels canvis sobre els quals els joves podrien actuar de catalitzadors o bé resistint-s'hi. De fet, els joves no van acceptar sense reaccionar la marginació imposada. La seva rebel·lió es va posar de manifest a les Bacanals que unien joves, dones i altres grups marginats. La seva repressió violenta amb el pretext d'eliminar les orgies i els cultes estrangers, no va ser res més que la resposta pública dels grups dominants amenaçats en els seus privilegis.

El valor de la joventut en el món modern

Si passem de la societat clàssica a la societat moderna, la maduresa adquireix altres sentits. Ja no depèn tant de la capacitat de raonament autònom o d'un rol determinant com a ciutadà (d'una identitat suposadament estable), sinó de la capacitat de consum i d'adaptació als canvis

(d'una identitat per definició inestable). La síndrome de l'adolescència passa a ser l'*sturm und drang* romàntic (la tempesta i l'estímul com a crisi d'identitat normativa). Si en el passat es volia que els joves fossin adults com més de pressa millor, la societat moderna inventa l'etern adolescent, un Peter Pan que es resisteix a fer-se adult. Fa uns anys vaig recollir la història de vida d'un jove punk de Lleida, que en plena crisi dels anys vuitanta reflexionava sobre el "no futur" d'una joventut aturada i apàtica. Quan el vaig retrobar al cap d'uns anys es va definir com "un adolescent d'edat avançada", que es resistia a fer-se gran gràcies al seu treball en un local d'oci nocturn i a la seva passió per la música rock.

Sens dubte durant les darreres dècades hem vist com l'ideal d'una maduració a partir del sacrifici i de la duresa de la vida ha donat pas a l'ideal d'una immaduresa permanent, a la sobreprotecció de la infància i de la joventut, a impedir-los fer front a les responsabilitats adultes –endarreriment de la incorporació al mercat laboral, emancipació residencial tardana, dependència econòmica, postergament de la paternitat-maternitat, etc. Tot plegat combinat amb una precocitat en un altre tipus de maduresa: la que prové de la seva familiaritat amb les tecnologies de la informació i la comunicació, la creació d'un "país de mai més" governat per infants d'avançada edat (com els que varen crear Apple, Microsoft o Facebook en la seva adolescència i un cop grans i multimilionaris segueixen comportant-se com a menors capritxosos). Tanmateix, ens podem preguntar si els adolescents no maduren perquè no volen o perquè no els deixem. I encara més: ens podem preguntar si són els adolescents els que no volen fer-se grans, o bé són els adults els que es comporten com adolescents, els que volen tornar física i emocionalment a una etapa d'inestabilitat i immaduresa (la famosa segona crisi de la pubertat als quaranta), a partir de crisis professionals, ruptures polítiques, aventures sexuals, esport extrem i tecnologies *antia-ging* (un negoci que avui mou milions).

Si ens acostem al present distòpic de la pandèmia, ens podem preguntar com ha afectat aquesta experiència

“Són els adolescents els que no volen fer-se grans, o són els adults els que volen tornar a una etapa d'inestabilitat?”

traumàtica a la maduració de les persones, en especial a la maduració dels i les adolescents. L'experiència del confinament va suposar haver d'enfrontar-se a un perill desconegut en un període clau de la vida, i fer-ho en condicions d'aïllament. De cop i volta va caldre aprendre noves rutines i reemplaçar el suport dels coetanis per una forçada relació amb els grans o per relacions a distància. Entre els aspectes positius, la cultura digital dels adolescents els va salvar i de fet ens va salvar als adults que vam tenir la sort de convida-hi. Entre els aspectes negatius, la seva socialitat va quedar limitada durant un llarg període: primer limitada al ciberespai i després amb moltes restriccions en l'ús de l'espai públic, com les polèmiques sobre el botellot van posar de manifest.

Reclusió i joventut, dos conceptes antagònics

D'entrada, adolescència i confinament són conceptes antònims: la meta d'aquesta etapa de la vida és abandonar la reclusió domèstica i obrir-se al món –al *peer-group*, als altres, a l'espai públic–. Es tracta de trencar la closca familiar –l'enyorança del claustre matern– i arriscar-se a enfrontar-se al món –per bé o per mal–. Quan això passa de manera natural, es donen les condicions per a una transició saludable a la vida adulta –a la vocació, a la feina, a l'oci, a l'amor, a la ciutadania–. Quan això s'impedeix o fracassa, sorgeixen els processos d'exclusió, marginalitat i malaltia mental que condueixen a adolescències fracturades o en crisi: es trenca l'enllaç amb els progenitors sense establir nous lligams amb els altres i amb ells mateixos.

A les societats preindustrials, el pas a la vida adulta solia pautar-se mitjançant els anomenats ritus de pas o de pubertat. Molts d'aquests ritus consisteixen precisament en períodes de reclusió obligatòria –de confinament– a la natura, en cabanes o campaments fora de la vida ordinària –separats físicament i simbòlicament de la comunitat–, on mitjançant determinades cerimònies, cants, danses o la ingestió d'al·lucinògens, els púbers trenquen amb la seva identitat infantil i reneixen amb una nova personalitat.

A les societats industrials, els ritus d'iniciació van derivar en diversos tipus d'"institucions totals", concebudes com a espais de confinament per preparar-se millor abans d'entrar a la vida adulta: entre els més destacats, el servei militar obligatori inventat per la Revolució Francesa per formar els joves barons al servei de la Nació (la caserna dels "quintos"); els internats educatius britànics o suïssos per als nois i noies de les elits; i les presons de menors per als nois i noies obrers que escapaven del control familiar o institucional i optaven per una vida al carrer –l'origen de les bandes.

A la societat postindustrial, aquests espais de reclusió desapareixen o es transformen: fi del servei militar obligatori (excepte per als que opten per l'exèrcit professional), decadència dels internats (excepte per a joves amb addiccions o malalties mentals), conversió de la presó en centres educatius (incloent-hi centres de tutela per a adolescents sols, com ha passat amb els menors migrants

no acompanyats). Paradoxalment, alguns adolescents es refugien a la pròpia habitació, com a avantsala o preparació a la dura tasca d'enfrontar-se al món, cosa que la transició cap a una societat digital facilita, en poder obtenir des de l'espai íntim tot el necessari per viure (del menjar a domicili al cibersexe).

El confinament ritual dels adolescents tenia una funció triple: la incorporació (l'acceptació del propi cos i identitat sexual); la introspecció (l'acceptació del propi esperit i la identitat personal); i l'extroversió (la unió amb el *peer-group*, amb la classe d'edat i amb la societat). En definitiva: brindar-li suport per trencar els lligams familiars i enfrontar-se al món. El confinament actual pot ser vist com el contrari: arriba en un moment que en lloc de ritus de pas el que hi ha són ritus d'impàs (cerimònies d'iniciació cap a no-llocs atemporals).

Identitat, joventut i crisi

La lenta sortida de la pandèmia ha afectat de manera especialment dramàtica als adolescents. Els famosos botellots són la punta de l'iceberg d'un malestar més profund, que té en la seva base un augment de malalties mentals i suïcidis, com vàrem posar de manifest recentment en aquesta mateixa revista en un diàleg amb la psiquiatra Thaïs Riba. Però això pot tenir un vessant positiu que convindria no menysprear: la crisi d'un model d'adolescència sobreprotegida, aïllada i immadura, i l'emergència d'un nou model intergeneracional basat en la cogestió, la convivència i la corresponsabilitat.

L'emblemàtic any 1968 Erik H. Erikson, psicòleg nord-americà, va publicar *Identity, Youth and Crisis*, llibre que generaria una polèmica al si de la psicologia clínica, les institucions educatives i l'arena social i política, tan convulsa durant aquell any i els que van seguir. Les seves tesis són conegudes: la crisi de l'adolescència i de l'edat adulta jove no és una crisi patològica, sinó una crisi normativa del desenvolupament, de la resolució de la qual depèn la constitució d'una identitat adulta sana. A més, la crisi de la joventut no és més que la manifestació, a escala biogràfica, d'una crisi social latent, la qual cosa als anys en què el llibre es va publicar (en plena era de la protesta) apareixia com el símptoma d'un malestar social més difús.

En el present de la joventut s'hi conjuguen tres crisis: la crisi econòmica que ve del passat, la crisi sanitària del present i la crisi climàtica del futur. Totes tres dificulten la seva maduració com agents socials. Es poden abordar com una barrera insalvable, però també com una oportunitat. Com deia José Luis L. Aranguren, la joventut retrata sempre la societat global, a la qual no acostuma a agradar aquest retrat. Per això la maduresa o immaduresa de la joventut no és més que un símptoma de la maduresa o immaduresa de la societat: de la nostra capacitat per abordar els problemes estructurals i de fons en compte d'entretenir-nos en els problemes conjunturals i epidèmics. Si la pandèmia serveix per fer-hi front –per madurar– benvinguda sigui!

LYDIA

FEITO

Doctora en Filosofia i en Neurociència i professora de Bioètica i Humanitats Mèdiques de la Universitat Complutense de Madrid. També és directora del Seminari d'Investigació en Bioètica d'aquesta mateixa institució i fundadora de l'Associació de Bioètica Fundamental i Clínica (ABFyC).

Una qüestió d'aprenentatge

Els éssers humans són éssers dinàmics. Totes les persones es desenvolupen i adquireixen noves capacitats, nous costums, noves experiències. Això els porta a anar creixent i evolucionant. Cada persona és un ésser únic, un conjunt bio-psico-socio-cultural específic, és a dir, per una banda, una amalgama d'elements genètics i biològics en general i, per altra, d'elements d'aprenentatge i immersió cultural propis del seu context. Cada individu és el resultat d'una xarxa complexa d'interaccions entre aquestes dues dimensions i les seves múltiples modificacions. Per això, l'ésser humà és una realitat dinàmica en constant canvi “des de dins” –en la seva pròpia constitució d'una i des d'una personalitat única i irrepetible– i “des de fora” –en la seva connexió amb el món entorn i la influència rebuda.

De la mateixa manera que hi ha un desenvolupament psíquic, també hi ha un desenvolupament moral, una capacitat progressiva de l'individu per prendre decisions i justificar les seves accions. Al llarg de la vida, la persona va adquirint conviccions raonades que el porten a assumir un patró de conducta moral que, teòricament, és capaç de defensar amb arguments propis. Per descomptat, hi ha persones que assoleixen un grau evolutiu més

gran i d'altres un grau menor. El model clàssic d'explicació d'aquest desenvolupament moral és el de L. Kohlberg. Segons publica aquest autor a *Psicología del desarrollo moral* (Desclée de Brouwe, 1992), hi ha set aspectes del judici moral que es van modulant de diverses maneres al llarg de l'evolució personal de l'individu. Aquests aspectes són: (1) les maneres d'atribuir valor als actes, (2) els mecanismes per resoldre conflictes i triar, (3) els motius i les sancions que dominen l'acció moral, (4) la manera com es conceben, apliquen i generalitzen les regles, (5) l'abast dels drets i l'autoritat sobre les persones, (6) la idea de reciprocitat i igualtat, o justícia, i (7) els tipus i les funcions del càstig.

Cadascun d'aquests conceptes es defineix i s'elabora de manera diferent segons una “cronologia” del desenvolupament. Segons el que va trobar en la seva investigació, Kohlberg estava convençut que l'ésser humà va passant per diferents estadis, en cadascun dels quals es respon de manera diferent davant del judici moral. Els estadis més baixos són els que representen un menor grau de desenvolupament moral i, òbviament, es considera que el més desitjable és assolir l'últim grau, el superior, al qual accedeixen poques persones. Hi ha sis estadis, organitzats en tres nivells i la clau està en la superació de la convenció social. Així, hi ha un primer nivell “preconvencional” en què l'individu actua per egoisme, des d'una moral heterònoma, on la clau de l'actuació és l'evitació del càstig i la recerca del premi o benefici. No es coneixen les regles ni hi ha una integració real en un sistema social. Cosa que s'aconseguirà a poc a poc en assolir el nivell “convencional”, aquell en què el subjecte se socialitza, assumeix les normes del grup i les observa, primer des d'una perspectiva acrítica i, progressivament, comprèn la seva validesa i la seva possible distància amb les

preferències personals. Finalment, en el millor dels casos, la persona aconsegueix assolir el nivell “postconvencional”, marcat per l’assumpció d’un model contractualista en què es comprèn el pacte entre ciutadans, per evolucionar després cap al coneixement dels principis morals i els drets humans, des dels quals es jutja la norma que, aleshores, és possible criticar o qüestionar conforme a la defensa de valors fonamentals que es pretenen universals.

Més moral, decisions més coherents

Sembla lògic pensar, segons l’esquema de Kohlberg, que un desenvolupament moral més important comporta assumir nivells més elevats de decisions i accions morals. L’exigència és més gran conforme l’aprenentatge, l’entrenament i el coneixement són també més grans: com més grau de desenvolupament moral, hi ha d’haver més exigència de coherència i justificació de les accions. De la mateixa manera, és exigible un grau més alt en les accions morals, segons les seves conseqüències siguin més greus o rellevants. Transgredir una norma bàsica, quan s’ha assolit un nivell alt de desenvolupament moral, obliga a justificar més l’acció que si no s’ha aconseguit aquest nivell. No ser capaç de justificar suficientment aquesta acció significaria desacreditar-se des del punt de vista moral, ja que es mostraria una actuació de mala fe. Per tant, en la tasca moral, en la presa de decisions que va configurant una certa identitat, també s’observa un cert creixement i maduració, fet que suposa que aquest àmbit és susceptible d’aprenentatge, entrenament i adquisició contínua i progressiva de noves capacitats.

En bona part, el trànsit a aquest nivell postconvencional assegura la possibilitat de l’exercici d’una autonomia moral plena, en què, lluny del que sol entendre’s, no prima una mera llibertat com a absència de traves o límits per a la satisfacció dels interessos particulars, sinó més aviat un compromís amb valors des del qual es prenen decisions responsables.

És clar que es pot haver assolit una maduresa física – desenvolupament d’unes capacitats fisiològiques o corporals – sense tenir una maduresa psicològica adequada – desenvolupament de les habilitats mentals que permetin una gestió equilibrada del coneixement, els afectes, la frustració, l’ansietat... –, o es pot haver arribat a la maduresa legal – edat en què s’atribueix a l’individu responsabilitat civil i penal – sense haver aconseguit una maduresa moral, un desenvolupament de l’autonomia i la responsabilitat moral. Per això cal preguntar-se si és el mateix envellir i fer-se gran que madurar. Si el mer pas del temps ens permet assolir aquest nivell postconvencional o si, més aviat, per això s’exigeix esforç, dedicació i formació.

La rebel·lió de les masses

Els comportaments insolidaris, egocèntrics, centrats només en els interessos particulars, les aproximacions amb una mirada parcial i limitada, que no tenen en

consideració els aspectes relacionals i globals, les actituds irresponsables que no atenen les conseqüències de les seves accions o les actuacions dogmàtiques que no són capaces de tolerar la diferència i la pluralitat d’opcions; es mostren com a més propis d’estadis inferiors del desenvolupament moral. I per desgràcia, a la nostra societat semblen tremendament freqüents. No obstant això, aquest diagnòstic que sembla posar en evidència la manca de maduresa que vivim en el nostre context, s’ha plantejat en ocasions anteriors en què també hi ha hagut els que han donat la veu d’alarma davant del que consideraven un deteriorament de la societat. N’hi ha prou amb esmentar la coneguda obra de J. Ortega y Gasset titulada *La rebelión de las masas* (1927), en què afirma que els éssers humans que se situen en allò que denomina “home-massa” – una mena de grup majoritari i transversal en el qual apareixen homes i dones, de diferent condició –, són heterònoms i regeixen la vida per criteris convencionals.

Tanmateix, estan convençuts d’autosuficiència i també de la seva “sàvia ignorància” perquè creuen saber de tot i tenen opinió de tot, sense fer esforços per escoltar o aprendre, confiats de la validesa de les seves idees. Aquestes persones són fàcilment influenciables per factors externs, ja que es deixen portar pel corrent. Fet que, al món actual, probablement és més visible a través de les xarxes socials. A més, aquest conjunt on l’individu arriba a desaparèixer subsumit al grup, dissolt en una col·lectivitat que pensa per ells, actua conforme al que està de moda o al que s’imposa al grup. Sembla, doncs, que, fa gairebé cent anys, la societat, o una bona part, potser la més visible, era profundament immadura.

I és que assolir l’autonomia, la clau de la maduresa moral, no és gens fàcil. Suposa, com volia I. Ellacuría al llibre *Filosofía de la realidad histórica* (Editorial Trotta, 1991) “*encargarse de la realidad, cargar con ella, encargarse de ella*”. Això exigeix un compromís amb els valors, una presa de consciència de la realitat, una assumpció de la responsabilitat i un impuls creatiu per generar opcions de vida que promoguin la florida humana. Pensàvem ingènuament que la pandèmia ens faria millors, que érem una generació marcada per una tragèdia col·lectiva i que això ens obligaria a repensar els nostres valors, a concedir més atenció a les coses importants, a no deixar-nos portar per la banalitat o el que és superflu.

Pensàvem que maduraríem, que ja no seria possible mantenir posicions infantils i despreocupades, perquè la marca del patiment ens faria més solidaris, més profunds, més justos i, probablement, més conscients de la realitat. I de fet som probablement més conscients de la nostra vulnerabilitat i de la incertesa que acompanya la vida. Però observem que aquestes empremtes del compromís davant la fragilitat s’esborren amb facilitat. I tornem a defensar que l’important és passar-s’ho bé, que “total, la vida són dos dies”, que no estem per a responsabilitats asfixiants o limitacions per a aquesta llibertat que tant es propugna “com si no hi hagués un demà”.

Potser no hem entès que l'exercici de la llibertat té a veure amb aquest encarregar-se de la realitat, adoptar una actitud transformadora perquè el món sigui millor, ser molt conscient de què es fa, com es fa i quines conseqüències té, perquè actuar merament pel propi interès és infantil i preconvençional, mentre que promoure valors, des de l'autonomia personal, que puguin generar un bé comú, és una cosa que demostra maduresa moral.

L'educació és la clau

La clau per aconseguir aquesta maduresa moral que sembla ser tan esmunyedissa i difícil d'assolir és l'educació. Aquesta també és la idea que defensa M. Nussbaum, per a qui les humanitats són la clau de l'educació. En una de les seves obres, *El cultivo de la humanidad* (Andrés Bello, Barcelona, 2001), ja insistia en el poder formatiu de les disciplines humanístiques i, per tant, en la necessitat de la seva promoció. Les humanitats compleixen una funció social tripartita: d'una banda, desenvolupen l'habilitat socràtica d'examinar-se a un mateix i pensar críticament; en segon lloc, permeten pensar els problemes del món en un context més ampli, des del punt de vista de la història, les religions o les cultures; i finalment, promouen el cultiu de la imaginació que, com una forma d'empatia intel·lectual, permet veure el món a través d'altres, cosa que ajuda a sortir d'un mateix i a tenir una perspectiva més completa de la realitat.

Al seu llibre *Sin fines de lucro. Por qué la democracia necesita de las humanidades* (Katz, 2010), Nussbaum planteja la idea que hi ha una crisi que no és econòmica, sinó educativa. Aquesta és una "crisi silenciosa", que passa pràcticament desapercibuda, i que retalla, arracona i en molts casos expulsa les disciplines humanístiques dels plans d'estudi. Precisament aquests sabers que ensenyen a aplicar el pensament crític necessari per actuar independentment i per desenvolupar una intel·ligència capaç d'avaluar, i, si escau, enfrontar-se al poder i la manipulació. La nostra societat, obsessionada per allò tècnic i pel que té utilitat immediata i/o produeix beneficis mercantils, oblidada les finalitats importants. Com que ja va denunciar l'Escola de Frankfurt, ens vam quedar amb la mentalitat estratègica, oblidant-nos de la racionalitat emancipadora, substituïnt les persones pels béns. I, en aquest escenari, les humanitats són considerades ornaments inútils.

Nussbaum és molt severa en el diagnòstic d'aquesta situació que afecta tant la qualitat de l'educació com la democràcia. Sense una educació que inclogui la història, les arts i les lletres, pensa que no és possible configurar les qualitats necessàries dels bons ciutadans: la primera, analitzar els fets per avaluar i, si escau, qüestionar l'autoritat. La segona, l'habilitat de veure's com a societat, no com un conjunt d'individus, la qual cosa implica la possibilitat d'observar amb respecte allò bo i allò dolent d'altres entorns. I la tercera, la capacitat de posar-se a la pell de l'altre, amb vista a entendre'l més que a derrotar-lo o dominar-lo. Una capacitat que resulta crucial per constituir allò

que anomena veritables "ciutadans del món", preparats per entendre la pròpia nació com a part d'un ordre mundial complex, els problemes i diferències dels quals s'han de resoldre per mitjà del diàleg i no de la guerra, i comprendre les cultures i els àmbits estranys en un planeta més integrat que mai. Tot això, ni més ni menys, és el que aporten les humanitats.

Si l'ensenyament pot fer i ha de fer alguna cosa és, a més de contribuir a la millor formació possible, promoure actituds de respecte i responsabilitat. I per això és útil una crida a la reflexió sobre els valors que donen sentit a la tasca que cadascú realitza, fer èmfasi en que cal comprometre's de forma valenta amb el món, i que cal intentar ser excel·lents. Però l'educació no és només tasca de les escoles o les universitats, té a veure amb l'actitud de la societat, perquè el clima moral és el que més influeix en les noves generacions. Aquest ambient té a veure amb les maneres d'actuar, amb els hàbits i els costums que cada dia van configurant una certa manera de fer les coses. En les actituds, decisions i accions de cada dia es mostra una manera de ser i un comportament, que desvetlla allò que es considera important i allò que no, evidenciant els valors subjacents.

La societat, els mitjans de comunicació, les institucions i els col·lectius professionals poden contribuir en gran manera a promoure certs valors o actituds, de manera que el clima general sigui més de respecte i de solidaritat. Però convé recordar que la societat, i els grups i institucions que la configuren, està composta de persones, cadascuna de les quals té un compromís amb ell mateix, amb la seva professió o feina, i amb la societat en conjunt.

En els temps que corren, el que és realment valent i arriscat és actuar bé. No és freqüent preferir ser-ne responsable i just a obtenir un benefici personal. Per això no és desgavellat afirmar que la maduresa moral és un ideal a conquerir i que per això cal insistir que l'educació per al futur rau en aquesta crida al compromís i la responsabilitat.

“La clau per aconseguir la maduresa moral que sembla ser tan esmunyedissa i difícil d'assolir és l'educació”

XAVIER

CASANOVAS

Matemàtic i màster en Filosofia. Professor de la càtedra d'Ètica de l'IQS-Universitat Ramon Llull. Ha estat director del Centre d'Estudis Cristianisme i Justícia-Fundació Lluís Espinal (2014-2021).

El principi del desig

Som o no som una societat madura? Podríem afirmar rotundament que no, si volem ser crítics i demostrar així una gran exigència moral amb nosaltres mateixos; podríem dir sense desmentir-nos que sí, en cas que ens considerem positivistes i marcadament optimistes: mai com ara hem estat millor! Crec que si la pregunta és bona és perquè la resposta és complexa i ambigua.

Hi ha un símil que ens permet abordar el tema d'aquest monogràfic de la manera que trobo més interessant. Diem que el fruit d'un arbre és madur quan està en el punt òptim per a ser collit. Si es tracta d'un fruit comestible, sabem que fer-lo madurar fora de l'arbre és contraproduent, ja que mai serà tan bo com si ens esperem al moment adequat per a collir-lo. Quan ja ha madurat podem gaudir-lo. Hem d'evitar de precipitar-nos en la collita, però tampoc podem esperar massa, perquè el següent pas serà podrir-se, fer-se malbé i servir, com a molt, d'adob o residu orgànic. La maduresa d'una fruita, doncs, té a veure amb un estadi orgànic, evolutiu, que demana dues coses: temps, quelcom que no pot ser mai accelerat ni forçat, encara que l'home ho intenti de mil maneres; i unes condicions que ho facin possible i que no sempre podem garantir.

Sembla doncs que temps i condicions propícies són requisits necessaris i suficients per tal que un fruit maduri. Podem aplicar això mateix al procés de maduració d'una persona? Certament no. Aquest ha estat, almenys per a mi, un dels descobriments més xocants en la vida adulta. De petit, un pensava que tots els adults eren persones assenyades, amb un gran sentit comú i prou experiència com per a no qüestionar massa els seus plantejaments. I, en part, és així, doncs el temps és condició necessària per a créixer en saviesa, però descobrim que no suficient. Quina gran decepció, quan un es fa gran i es troba amb persones de quaranta anys o més amb un grau de maduresa i un sentit de la realitat proper al d'un adolescent d'institut. No n'hi ha prou amb créixer per a fer-se gran? És evident que no. I tampoc n'hi ha prou amb posar les millors condicions externes: la millor educació, escolarització universal i d'accés gratuït, biblioteques a tots els barris, etc. De nou, tot plegat és necessari, però sempre insuficient. Sembla, doncs, que temps i les millors condicions externes són necessàries, però manca un element essencial: la voluntat de madurar, que no és necessària en el fruit de l'arbre que viu un procés totalment passiu, però és clau en la persona que viu, no només en cos sinó en esperit regit per la voluntat, tot aquest procés. Fer pròpies les experiències que la vida et dona i teixir amb elles un mapa que et guïï per entendre la realitat és madurar i demana sempre d'una actitud activa.

Abans d'avançar, seguim donant voltes a aquests dos primers condicionants, necessaris però no suficients. I veiem que ens diuen més si els apliquem, no ja a un procés personal, sinó a un de social.

Que madurar demani temps fa que, en un cert sentit, no puguem forçar ni accelerar els processos tal com ens

agradaria. Té en part una vinculació amb allò que el papa Francesc no es cansa de repetir: no s'ha de donar preferència als espais de poder sinó als temps, sovint llargs, dels processos. Tenim múltiples exemples, no reeixits, on s'ha cregut que era suficient amb prendre el poder per fer canviar el curs de la història. Però la història no funciona així. Les quotes de poder, importantíssimes, no són res si no atenen tots aquells corrents que impulsen i sostenen processos de llarg abast, socials, culturals, sovint inabordables en una sola generació, i clarament impossibles de controlar. I és veritat que la cultura dominant és la cultura de la classe dominant, com deia Gramsci. Però qui cregui que pot controlar el temps dels processos socials i històrics, certament s'ha begut l'enteniment. És un immadur, per partida doble.

En un sentit del tot contrari, el temps com a condició vol dir que igual que hem avançat a un estadi de maduració podríem retrocedir a un d'ingenuïtat o infantilisme, o també que si no anem en compte ens quedarem encallats en una certa podridura. Seguint el símil orgànic, aquells que han madurat han de deixar pas, per llei de vida, a nous plançons que en una espècie d'etern retorn han de començar de nou. Aquí apareixen dues temptacions de lectura esbiaixada d'aquest procés: d'una banda l'adamisme, és a dir, la creença que en cada nova persona, en cada nova generació, comença la història de zero com si res anterior no hagués passat ni fos digne de ser après –no ens enganyem, sí l'actual idolatria a la joventut eterna té el perill claríssim de caure en un despropòsit així–; per altra banda, l'esclerotització, és a dir, la incapacitat de deixar pas a allò que les noves generacions puguin aportar, fossilitzant idees, costums, pràctiques i mirades que sovint es demostren perjudicials o incapaces d'obrir-se a una novetat alliberadora. La primera temptació seria una espècie de primavera constant, molt florida, incapaç però de donar fruit; el segon seria un estiu sufocant i infèril, ple de fruita ja podrida, impossible d'aprofitar. Certament, vivim en uns temps on s'ha preferit optar

“Maduració i temps van de la mà per advertir-nos que el paradigma lineal, tot temps següent serà millor, és contradictori”

per una primavera eterna, amb el perill d'acabar embafant fins a no poder més. Però no ens enganyem tampoc si afirmem que no falten tampoc els espais on la fruita podrida s'acumula.

Com veiem, doncs, maduració i temps van de la mà per advertir-nos que el paradigma lineal en el qual vivim, en el qual s'espera que tot temps següent sigui millor que l'anterior, xoca de front amb dues realitats impossibles de superar: que el temps vital és finit i, per tant, que res dura per sempre, i que cada generació demanarà d'un temps, d'una oportunitat per a fer el seu propi camí, i que potser no sortirà bé. Postulo doncs que viure un sentit lineal del temps, com creure en el progrés continu, és contradictori amb la possibilitat de madurar. Vivim en una societat lligada al principi de progrés constant. És probablement la més gran creença del nostre temps i d'una gran ingenuïtat. Mentre visquem amb aquesta expectativa de millora permanent la nostra societat seguirà lligada a una eterna adolescència que assegura descobrir la sopa d'all a cada pas i que no valora, ni creu pertinent, escoltar i acollir allò après i rebut generació rere generació.

Immadurs a la llum de la pandèmia

Que no se'm malinterpreti. Ningú pot negar que hi hagi progrés tècnic o científic, és a dir, no deixem de créixer en el coneixement del món, de les lleis naturals, això és evident. Però com dèiem abans créixer no és sinònim de madurar. Madurar, doncs, no té res a veure amb el fet que aquest progrés tècnic i científic estigui posat al servei d'un progrés social, ni molt menys moral. Anem un pas més enllà per mirar d'acotar el que podríem anomenar un procés de maduresa. Faig meua i adapto la definició, clarament de caire existencial i fenomenològic, que vaig llegir no sé exactament on al filòsof Javier Gomà: madurar és transitar del principi del desig al principi de realitat. El progrés científic-tècnic és fruit del desig de saber més del món, i del desig de posseir-lo. Però no assumeix gaire sovint la realitat que ens envolta formada per persones amb les seves limitacions, els seus entramats de relacions, les seves tradicions, el seu arrelament, les seves ambicions, etc. De fet, s'hi topa de cara.

Podríem donar una sèrie d'exemples de la nostra immaduresa com a societat explorant aquells esdeveniments on el principi del desig s'ha imposat sobre el principi de realitat. Un dels més clars, a la llum de la pandèmia, ha estat la gestió que hem fet de les vacunes a escala global. La nostra capacitat científico-tècnica ens ha dut a tenir, en temps rècord, una cura que s'està demostrant eficaç davant el virus. Bravo! Ara bé, quan hem començat a comercialitzar la vacuna (que no a fer-ne un repartiment equitatiu) el desig de ser els primers a salvar-nos ha fet que, a inicis de gener del 2022, països com Espanya amb més del vuitanta per cent de la població vacunada estiguin administrant-se la tercera dosi quan a l'Àfrica només s'ha vacunat l'onze per cent de la població. Aquest principi de desig, de ser jo el que em salvi sense

mirar què li passa al del costat, xoca de cara amb el principi de realitat que ens diu que fins que la vacuna hagi arribat arreu el virus no deixarà de circular i mutar. Ho sabem, el principi de realitat ens recorda allò que és assenyat de fer, però continuem actuant de manera egoista impulsats pel principi del desig. No imagino exemple millor per demostrar que no som societats madures, sinó societats guiades encara per un principi d'egoisme i que ni el temps ni l'excés de cultura científic-tècnica sembla que puguin curar.

Hi hauria altres exemples, no directament vinculats als temps presents, sinó que venen de lluny. Com és el cas de la relació que tenim amb els impostos. Més enllà de debats ideològics o de quin pot ser el sistema fiscal més just, tots som conscients que hi ha moltes coses que no es poden fer si no se sumen els recursos de tots: carreteres, recollida de brossa i neteja de les nostres ciutats, sanitat i educació, etc. Els impostos funcionen com una espècie de miracle dels "pans i els peixos". Tot i això, el principi del desig és esgrimit en les campanyes electorals per comprar els nostres vots amb rebaixes d'impostos que acaben significat vint o trenta euros més a la meva butxaca, però que multiplicats pels milions de contribuents signifiquen una rebaixa a les arques de l'estat que comporten directament sistemes de sanitat i educació cada cop més precaris. El principi del desig immediat s'imposa sobre la realitat que la mutualitat és alliberadora i ens empeny a buscar la salvació individual oblidant per complet tot principi de realitat. No, no sembla que siguem una societat madura.

Sovint, el pitjor que li pot passar a un adolescent és que les seves capacitats racionals vagin per davant de la seva maduració emocional, perquè no sabrà què fer de tant coneixement. I, aleshores, quan analitzi el món hi veurà tantes contradiccions que només tindran sentit –si és que en tenen algun– si les il·lumina a la llum de les passions i no de la raó. Només així serà capaç d'assimilar el que veu.

Conclusions precipitades

M'atreveixo a llistar quines serien algunes de les actituds que farien de la nostra una societat una mica més madura. N'apunto quatre, en podrien ser més, i no aquestes sinó unes altres. Perquè, evidentment, no hi ha cap recepta màgica –si aquesta existís no faria temps que la coneixeríem?– ni cap conspiració mundial a desactivar que no ens permeti ser les persones i societats que s'espera de nosaltres, sinó que tot té molt més a veure amb les petites actituds del dia a dia: "Amb el quotidià i la seva exigència", que diria el meu admirat Karl Löwith. Les actituds que descriu són, a més a més, molt vinculades al temps present, perquè cada època històrica té els seus perills i les seves manies, i es tracta, tan sols, d'intentar de compensar-les, de frenar la seva hipertròfia.

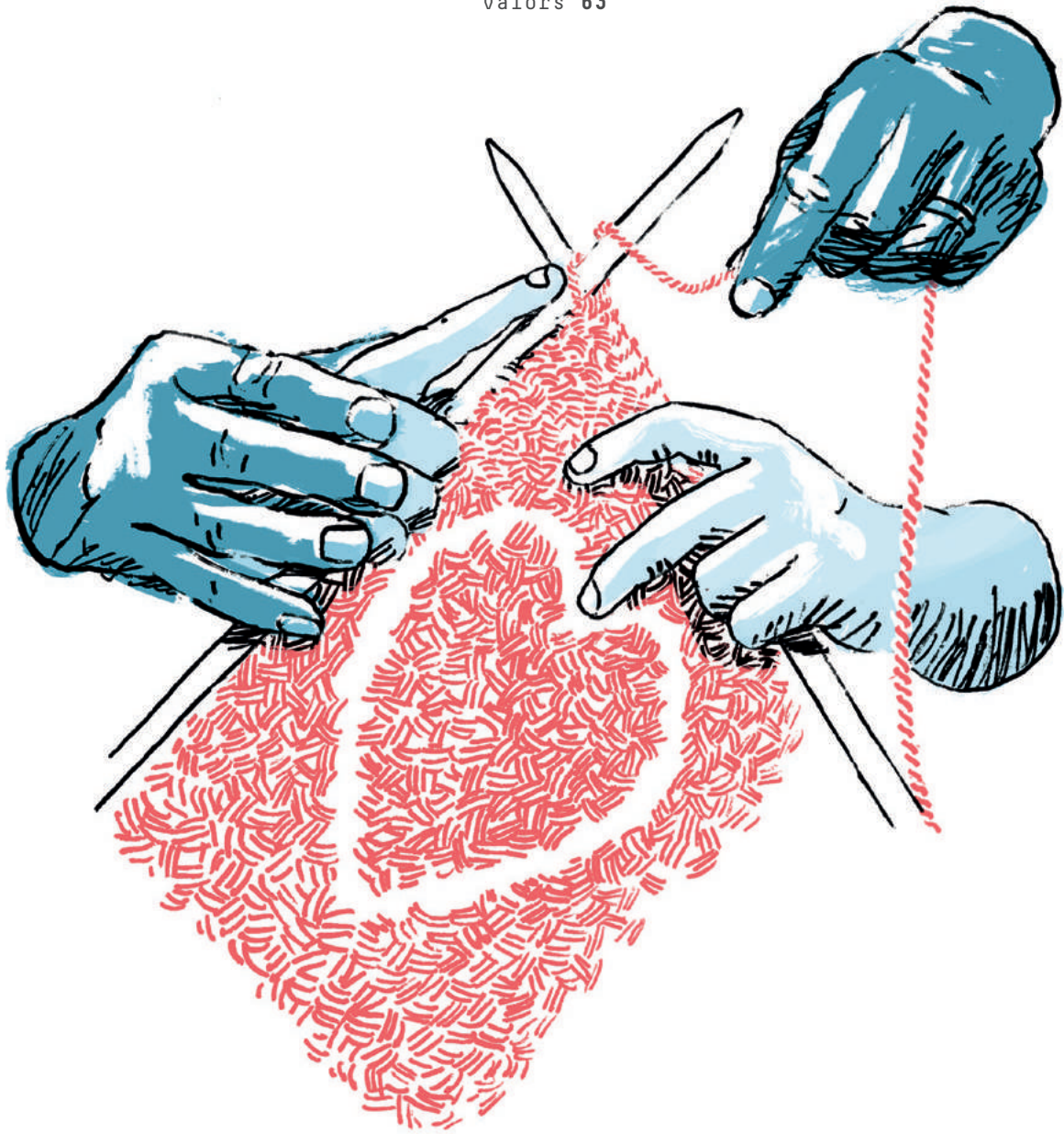
Una de les actituds és assumir la necessitat de gratuïtat a les nostres vides. Creure, en aquesta societat que ha mercantilitzat tots els espais de la nostra vida, que tot té un preu, que tot es pot comprar, que cal monetitzar fins a

la més nímia de les nostres rutines vitals –com fan els *instagramers* buscant el rendiment econòmic de transmetre en línia fins i tot el fet d'anar al lavabo– és no assumir que una vida humana madura demana de total llibertat i gratuïtat. No hi ha humanitat plena si no assumim la gratuïtat. Perquè és un fet que la vida l'hem rebut gratuïtament i això marca de principi a fi el que significa un transitar per aquest món amb sentit.

Hi sumaria a la gratuïtat una actitud permanent d'humilitat, almenys, de començar sempre sospitant de la pròpia idea i no de la de l'altre. Tenir la raó està avui en dia sobrevalorat. Per tenir la raó no cal buscar raons a les coses que fem, ni forçar la realitat perquè s'adapti a les nostres manies i creences. D'aquí a la irracionalitat hi ha un salt molt petit. Augmentar en humilitat és, alhora, ser escrupolosament fidels a la nostra capacitat racional, situar-nos en una posició de dubte constant respecte a les nostres idees i de salvaguardar-ne sempre la persona. És el que en la tradició espiritual es coneix com a "salvar la proposició de l'altre". Si qui tinc al costat afirma quelcom, encara que sigui totalment inversemblant, les seves raons tindrà; i si no les té, entendre perquè ha dit allò que ha dit; i finalment si cal, corregir sempre amb actitud fraterna. Sovint la gent no actua amb maldat, sinó moguda per circumstàncies i condicionants que els sobrepassen. Mirem de salvar, sempre, la persona.

Sembla clau també per a una societat madura, pensar sempre en la propera generació. Aquest hauria de ser un criteri d'actuació clau, no només en termes mediambientals i de sostenibilitat ecològica com s'ha aplicat sovint, sinó també de sostenibilitat institucional en les iniciatives que emprenem. Preguntem-nos: allò que iniciem tindrà algun sentit per als propers que vindran i que ho hauran de continuar? O és fet només per al gaudi de la nostra generació, per la nostra obsessió de passar a la història a qualsevol preu? En el camp del lideratge, on s'han dit autèntiques barbaritats, hi ha algunes afirmacions rescatables. Una que m'agrada és la idea que un bon líder té com a primera tasca, abans que cap altra, començar a pensar i a preparar a la persona que el substituirà. Sumem-hi aquí, doncs, que la primera feina d'una generació és pensar en la que vindrà després. Pensar així, és pensar de manera madura.

Per últim, estic totalment convençut que si no som una societat prou madura és perquè vivim totalment imbuïts per la creença en la idea de progrés. Aquesta idea, pilar del pensament modern i que ha marcat el desenvolupament de les nostres societats els darrers tres segles, ens fa pensar que vivim immersos en un procés de millora constant. Hem traslladat el progrés científic al camp del progrés moral. I al final hem començat a creure, i això està en el fons molt al fons de quelcom que no ens atrevim a explicitar, que nosaltres som millors que els que ens han precedit. Però els homes i les dones que van viure, posem per cas, fa dos mil anys, no eren ni millors ni pitjors que nosaltres, tan capaços de maduresa,

d'humanitat, com ho som avui nosaltres. Deixeu-me citar aquí a Burckhardt, historiador de finals del segle XIX, gran crític de la idea de progrés i que afirmava que: "L'esperit humà ja va estar complet en una època molt primerenca, i si ja en els vells temps es lliurava la pròpia vida als altres, ara no estem més avançats". No ens aniria malament despotenciar una mica la idea de progrés que tenim tan arrelada o almenys situar-la en el camp que li correspon.

Però, tot i cultivar avui actituds com aquestes, arribarem mai a esdevenir una societat madura? Probablement, l'error estigui en creure que podríem arribar a ser-ho de manera definitiva. El filòsof Santiago Alba Rico diu que cada dia haurem d'estar netejant els vidres, regant les plantes, cuidant l'hort. És a dir, no arribarà mai aquell estadi en el qual podrem afirmar: tot s'ha acomplert. Perquè la vida, per a ser sostinguda, i la cultura per a ser heretada de generació en generació necessita un treball i feina constants i cal començar de nou cada dia. També d'una correcció permanent. Les societats més "avançades" han comès les atrocitats més cruels. La immaduresa ens espera a la cantonada. No serem mai una societat madura, però sí que sabrem reconèixer sempre aquelles actituds de maduresa necessàries per a humanitzar la nostra societat.

“Mentre visquem amb l'expectativa de la millora constant, la nostra societat seguirà lligada a una eterna adolescència que creu descobrir la sopa d'all a cada pas i que no valora ni escoltar i ni acollir allò après”

—
 JOSÉ RAMÓN

UBIETO

Psicoanalista i professor de la Universitat Oberta de Catalunya.

El seu últim llibre és *El mundo pos-Covid. Entre la presencia y lo virtual* (Ned Ediciones, 2021).

Existeixen les societats adultes?

Parlar de societat implica avui algun matís previ, ja que és un terme molt lligat a una altra època, on el nivell de cohesió i homogeneïtzació social era alt. Els valors propis del patriarcat, sostingut per les figures carismàtiques, les relacions verticals i l'exclusió – com a subjectes de ple dret – de parts importants de la població (dones i nens), no han desaparegut, però assistim a un cert declivi. En canvi, avui podem parlar més aviat de lligams socials, en plural, per definir així la diversitat de discursos que coexisteixen en una mateixa època i en un mateix territori.

Qualsevol gran ciutat del nostre entorn inclou, al seu si, aquesta diversitat de llaços que es manifesten en dinàmiques familiars, vivències sexuals, pràctiques religioses o culturals ordenades per valors molt diferents entre ells. La globalització ha dissolt, en part, algunes de les barreres que suposaven l'espai i el temps, coordinades que contribueixen a aquesta homogeneïtat més gran i a la idea mateixa de societat com un ens clar i precís.

Posteriorment, la digitalització de les nostres vides ha incorporat lleis pròpies –els valors de les quals estan molt marcades pel règim de l'economia de l'atenció i el valor dels beneficis econòmics que comporta– i ha anat modelant també els lligams socials. Un dels efectes més

coneguts, que la pandèmia ha posat al descobert, és el sorgiment de les anomenades bombolles que els algoritmes afavoreixen i en què s'agrupen persones de procedències molt diverses, que hi troben una identitat i una pertinença social.

Moltes troben en l'odi la cola que les fa consistir: s'agrupa al voltant de l'odi aquell qui pensa diferent o actua d'acord amb altres valors o pràctiques socials. Aquestes bombolles d'odi, molt actives entre els partidaris de l'extrema dreta, contribueixen a la polarització social, a la bretxa que cada cop s'agreuja més entre partidaris de la democràcia, en els diferents models, o els que persegueixen un retorn a l'autoritarisme més ferotge, amb valors religiosos i culturals molt segregatius. Qualsevol idea del nosaltres, com a inclusiu, es dissol en aquesta fragmentació dels llaços socials. Dit això, com ens orientem per captar la maduresa d'aquests llaços socials? Quins valors o quines pràctiques ens poden donar una idea ajustada del que es podria pensar com un avenç en termes de maduresa o progrés?

Una ètica de les conseqüències

L'escriptor i exministre francès André Malraux es preguntava a les seves *Antimemories* si encara existien persones grans o si la infantilització social era un fet irreversible. Anys més tard, un altre pensador francès, Pascal Bruckner, va escriure un cèlebre assaig titulat *La tentación de la inocencia* on reflexionava sobre la temptació, cada cop més estesa, de moltes persones a declarar-se innocents de tot allò que els passava; tant se val si hi havien contribuït o no. Innocents de les conseqüències de la seva ruïna econòmica, d'un accident de trànsit o de la seva ruptura sentimental, es passejaven pel món com a belles ànimes hegelianes, queixoses del desordre del món, però

sentint-se alienes a ell i reivindicant, en tant que víctimes, que algú els rescabalarà de les possibles pèrdues. S'inicia així una cultura de la victimització, encara vigent.

La teoria neuròtica de la culpa

Aquesta posició subjectiva, que té després les seves manifestacions col·lectives, ja va ser analitzada per Freud en allò que ell va anomenar la “teoria neuròtica de la culpa”, un mecanisme bàsic del psiquisme humà que consisteix a donar-li la culpa a l'altre de tot allò que un li passa, obviant així qualsevol índex propi de responsabilitat. Freud va prendre l'infantil com un exemple en assenyalar com els nens poden colpejar-ne un altre i donar-li la culpa, alhora, d'aquell cop. Aquest transitivity, propi de la primera infància, persisteix com una resta infantil al llarg de la vida i no és estrany trobar adolescents que culpen els pares de les males notes o dels fracassos sentimentals. O (suposats) adults que acusen el govern d'haver contagiats algun virus quan ells mateixos han rebutjat, prèviament, qualsevol mesura sanitària. Aquestes mateixes tesis les escoltem sovint en boca de representants polítics, que no dubten a atribuir als antecessors la responsabilitat dels seus propis fracassos. En aquest sentit, podem dir que avui la responsabilitat és un símptoma social, una falta que emergeix als lligams socials com un tret típic d'època.

Un altre psicoanalista, Jacques Lacan, va comentar la frase de Malraux per assenyalar que l'índex més precís per captar la diferència entre allò infantil i allò adult era l'assumpció de responsabilitats respecte al que un fa o diu, sense atribuir a l'altre eleccions que són d'un mateix. La maduresa d'una persona o dels lligams col·lectius no es relaciona, doncs, amb assolir un progrés material, científic o artístic sinó amb la capacitat d'esdevenir adult: fer-se càrrec de les paraules i de les conseqüències, ja siguin en forma de satisfacció o de desplaer. Això ens porta a guiar-nos per una ètica de les conseqüències més que no pas per una ètica de les bones o males intencions. Acollir-se al fet que hom va fer alguna cosa amb les millors intencions, i no responsabilitzar-se de les conseqüències posteriors, és una altra forma d'infantilització, més estesa del que sembla. L'ètica de les conseqüències ens ajuda a fer aquest trànsit de la infància a l'adulthood, ja que apel·la a la responsabilitat –que no és altra cosa que la capacitat de respondre per allò que a un li passa– en lloc d'alimentar la culpa, que sabem només serveix per recrear-se al gaudi de la queixa i mantenir així l'estatus quo.

La gènesi d'aquest rebuig de la responsabilitat és molt profunda i s'ancora els primers anys de vida, quan el subjecte construeix la seva primera idea de si mateix i de la seva realitat psíquica. Per això, ha de traçar algunes fronteres entre allò interior (on es reconeix) i allò exterior, allò que li és aliè. Freud ens va ensenyar que en aquesta operació el nen/a rebutja tot allò que li disgusta o no ho fa amable per a l'altre que l'estima i té cura: el malhumor, l'egoisme, la crueltat o el sadisme. Aquest odi de si mateix, d'allò que li torna una imatge poc satisfactòria, el situa a

l'exterior, com si no anés amb ell, i l'imputa a l'altre (semblant, germà, adult) i es declara així innocent. Aquesta intimitat rebutjada és el que Lacan va anomenar *extimitat*, ja que el que és íntim aquí es fa exterior a un mateix. Altres autors anteriorment, com el mateix Agustí d'Hipona, ja s'havien referit al tema a les seves *Confessions* on parla de l'*interior intimo meo*, això més interior que és el més íntim meu, el lloc on habita la veritat de cadascú.

No hi ha llaç social sense discurs

Un llaç social no surt del no-res ni per generació espontània. És el resultat sempre d'un discurs que el produeix i que, com tot discurs, inclou les paraules clau que ho ordenen; el relat-ficció que aquestes paraules van teixint, els llocs que li toca ocupar a cadascú i la satisfacció promesa. Tots els discursos sempre deixen oculta –sota aquestes paraules que funcionen com a significants amos que ho emmarquen– la veritat que el sosté, que no és altra que la falta original, causa efectiva d'aquest discurs, allò que el va produir com a resposta a un buit constitutiu. Un discurs masclista, per exemple, es regeix per algunes paraules clau com virilitat, fortalesa, inferioritat de la dona; teixeix un relat sobre la superioritat natural del mascle; defineix els llocs jerarquitats que poden ocupar els uns i els altres; promet una satisfacció de domini i amaga la veritat de subjectes mancats de tot allò que enarboren com la seva bandera: fortalesa, control, masculinitat (entesa com a posició sexual assumida).

Avui tenim molts lligams socials construïts en clau infantil però amb conseqüències molt dramàtiques. Al discurs sexista ja comentat, podem afegir els discursos racistes i xenòfobs que se sostenen en un no voler saber res d'allò ètim que rebutgen. Tot el relat sobre l'espoliació que els immigrants fan respecte dels nadius –i que tan bé han sabut utilitzar alguns líders populistes en els seus lemes: “Alemanya, primer”, “Reprendre el control”, “Fer Amèrica gran altra vegada” – amaga les misèries pròpies

“Avui la responsabilitat és un símptoma social, una falta que emergeix als lligams socials com un tret típic d'època”

de cada país i dels seus governants, incapaces de gestionar polítiques d'ocupació o habitatge amb èxit. Aquests discursos són formes molt actuals d'aquesta teoria neurològica de la culpa a la qual es referia Freud.

Les xarxes socials i les bombolles d'odi

La novetat d'aquest segle XXI –el racisme o el masclisme tenen ja una història llarga– és que habitem en una nova realitat digital (diuen que aviat fins i tot un nou univers batejat com a metavers) que ha enlluminat una vida algorítmica on aquest procés individual analitzat per la psicoanàlisi té un ressò col·lectiu: les bombolles que aquests algorismes creen. Les bombolles reforcen aquests mecanismes de rebuig en promoure una alienació, pròpia de la identificació, ignorant les arrels pulsionals que són sempre la nostra raó més íntima: aquests modes de satisfacció que anem adquirint i dels quals només volem reconèixer allò que ens agrada. L'odi esdevé així un afecte primari que ens orienta a les nostres vides i als nostres llaços socials en funcionar com una brúixola, encara que sigui per localitzar-nos en atzucacs.

Els *haters* habiten les xarxes colpejant el proïsme i, així, tenen el seu lloc de pertinença en alguna de les bombolles que els acullen, donen un destí a les seves pulsions sàdiques i destructives i ignoren, de passada, les seves pròpies limitacions que, en el cas d'assumir-les, els col·locaria en una situació de vulnerabilitat i angoixa que prefereixen evitar com sigui. Els resulta més atractiu que l'Altre (dona, gai, immigrant, autista) funcioni com a boc expiatori que allunya el fantasma de la debilitat, la bogeria o la precarietat social.

Aquestes bombolles, com ja hem dit, contribueixen a la polarització social apostant per refugis identitaris homogenis i al·lèrgics a la diversitat. Una societat menys diversa és una societat, sens dubte, menys madura ja que ho fia tot a la nostàlgia d'aquell pare *padrone* que, juntament amb aquest costat protector, inclou també una versió abusadora i de domini. És el seu costat *fake* –per descomptat aquest abús pren formes molt àmplies des del rebuig d'igualtat per a dones i nens fins a l'exercici cruel de la violència– tan ben dibuixat en algunes creacions artístiques com la pel·lícula recent de Fernando León de Aranoa, *El buen patrón*, en què l'actor Javier Bardem encarna magníficament aquesta figura de pare que acull els seus fills, però a canvi d'una submissió que no coneix més límits que el seu arbitri.

Aquesta voluntat de domini i aquest afany d'homogeneïtzació no és patrimoni exclusiu dels partits d'extrema dreta. Hi ha també formes actuals de llenguatges políticament correctes que, paradoxalment, fan de la diversitat idealitzada una imposició i en aquest sentit infantilitzen també els seus seguidors en rebutjar la dissidència.

Una societat més madura i amb uns lligams socials més adults no aspiraria a rebutjar l'estranger que hi ha en cadascú i a cada comunitat. Per contra, assumiria com a punt de partida que tots som estrangers i exiliats del

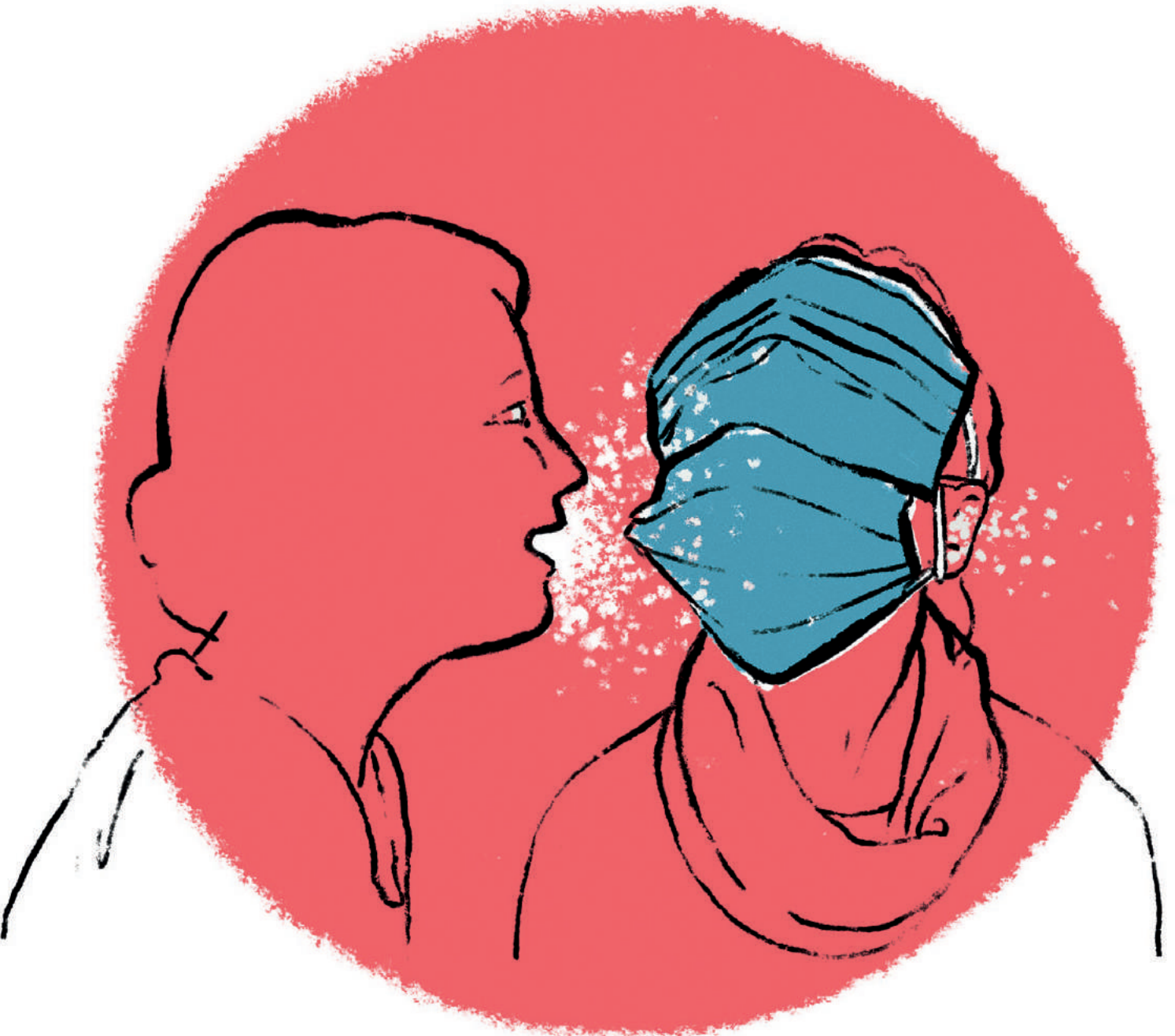
nostre propi Jo. Que allò estranger és allò que ens constitueix i que, si bé ho rebutgem a l'inici, hem d'aprendre a reconèixer-ho després com a propi per efectuar aquest trànsit infantil a la vida adulta. D'aquí que l'objectiu d'aquests lligams socials no sigui, en cap cas, assolir la cohesió social via l'homogeneïtzació i la supressió de la diversitat. Ni tampoc acceptar resignadament l'existència de bombolles que fragmentin el llaç social al preu d'alimentar l'odi.

Col·laboració i conversa

Una societat més madura ha d'apostar clarament per les pràctiques col·laboratives, en tots els seus àmbits, com a única eixida als impassos que tota civilització comporta. Avui ja no tenim la doxa que un personatge diví o terrenal ens revelaria com a coneixement sagrat. Decidir sobre la vida, la sexualitat, la mort, la criança o qualsevol tema de la *polis* exigeix admetre aquesta *docta ignorància* a què es referia Nicolas de Cusa, aquest no saber que, més que debilitar-nos, ens causa el desig de conèixer i reconèixer allò que ens resulta d'entrada estrany o incompreensible.

Una societat més madura hauria de reaprendre a conversar com a estratègia per donar lloc a les seves diversitats i deixar obertes les preguntes i els buits que constitueixen la veritable naturalesa de qualsevol llaç social. Aquesta conversa –que avui ja només podem pensar amb una fórmula híbrida entre la presència i allò virtual– té condicions molt diferents de les propostes digitals que pretenen reduir el nostre univers a una fantasia virtual sense la presència dels cossos. Allò digital té tot el seu valor com a evocació de la presència, d'aquells llaços que van ser i que tornaran, no com la substitució. La conversa a què aspirem com a generadora de llaços socials més adults confia més en altres ingredients –als quals em refereixo al meu llibre *El mundo pos-Covid. Entre la presencia y lo virtual*– com acceptar el que no té sentit, acollir la sorpresa, potenciar l'humor i incloure la poesia, entesa com donar valor nou a les paraules, revitalitzant-les.

“Una societat menys diversa és una societat menys madura, ja que ho refia tot al pare protector, abusador i dominador”

GREGORIO
LURI

Filòsof i pedagog. Ha publicat nombrosos llibres de política, filosofia i pedagogia.
El darrer, *La mermelada sentimental* (Ediciones Encuentro, 2021).

A la recerca del temps que ens hem trobat

Freud va dir una vegada que hi ha tres coses impossibles: governar, educar i curar. Crec que no només té raó, sinó que el projecte de xocar contínuament contra els límits del que és impossible és el que ens humanitza precàriament. Però no sabem ser humans si no és de forma precària.

Mai no assolirem una societat madura, és a dir, ben governada, ben educada i completament sana. No podem assolir el bon govern perquè en l'essència de la política hi ha l'enfrontament per les legítimes diferències en les concepcions del bo, el just i el bell que mouen els diferents grups socials; no podem aconseguir la bona educació per la senzill raó que els nens neixen ignorants i han d'aprendre a viure en societats on la raó i la política sovint segueixen camins divergents; no podem aconseguir una societat saludable perquè som mortals, tot allò humà que més estimem està tocat per la mort i sempre hi ha distàncies insalvables entre la realitat i el desig.

Hem de conviure, doncs, en societats en què la saviesa política és sempre escassa, les persones sovint tenim

desitjos contraposats i a tots ens costa molt gestionar amb saviesa –o, si més no, amb prudència– les nostres imperfeccions.

No hem madurat perquè els humans no madurem, sempre estem verds (la qual cosa, per cert, ens permet poder dialogar amb nosaltres mateixos i tenir vida interior) i perquè la pandèmia del coronavirus ha tingut lloc en un context històric molt peculiar que el virus no ha modificat. Els problemes culturals importants, de fons, hi romanen tal com eren el dia previ al descobriment de la covid-19. N'assenyalaré alguns.

La inseguretat davant del futur

L'home modern mira al seu voltant i observa perplex com les ciències i les tecnologies, considerades una per una, presenten progressos fabulosos. Cada dia ens sorprenen magnífiques notícies provinents de la genètica, la farmacologia, les biotecnologies, les nanotecnologies, etc. que ens animen a considerar la possibilitat d'allò que el filòsof Mark Hunyadi anomena *la plasticitat integral* de l'humà: una visió de l'home com a artifici als laboratoris de la tecnologia. Però hi ha una cosa molt sorprenent en aquests progressos fragmentaris: no acaben de sumar un Progrés amb majúscula. Com és que, si cada camp progressa de manera tan evident, cada cop se'n presenta el futur amb més incertesa?

Aquest és un fenomen nou que sembla raonable pensar que està emparentat amb el fet que, mentre les ciències particulars progressen, no tenim cap ciència que, com antigament la filosofia, ens proporcioni una unitat sistemàtica i ordeni els diferents sabers segons el seu rang. I sembla evident que la religió, tret, potser, de la musulmana, no està disposada a assumir aquest repte.

El catastrofisme

L'escriptor nord-americà Jonathan Franzen confessava a un periodista: "He perdut la fe en el progrés i en el poder de la raó". El més sorprenent d'aquesta confessió és que no ens sorprèn. Fa poques dècades l'haguessin tractat de reaccionari. Avui dir coses així està ben vist. El filòsof francès Jean-Luc Nancy fa anys que assegura que ens enfrontem a una situació catastròfica i que vivim en el *tempo* que sap que pot ser la fi dels temps: som "els darrers humanoides". No són dos casos aïllats, ni de bon tros. Abunden els llibres amb títols com *The Ends of the World*.

Un dels pioners de l'antropologia pessimista actual és Paul R. Ehrlich. Els seus llibres bé podrien col·locar-se a la secció de terror d'una llibreria: *Com ser un supervivent* (1971), *La fi de l'abundància* (1975), *Extinció* (1981), *El fred i les tenebres: el món després d'una guerra nuclear* (1984), *L'explosió de la població* (1990), *Un món ferit* (1997)... No s'ha complert cap de les seves profecies, però, paradoxalment, no deixa de rebre premis internacionals (entre d'altres el Premi d'Ecologia de la Fundació BBVA o el Premi Internacional Ramon Margalef d'Ecologia). Les seves prediccions demogràfiques han resultat ser una

autèntica pífia científica, però ell sosté que, si es mira el canvi climàtic, el desastre ecològic i la disminució de la biodiversitat (el que ell anomena *la sisena extinció*), ens trobem a les portes d'un col·lapse global de la civilització.

Totes les cultures han estat conscients que eren mortals. Algunes han viscut segles amb els bàrbars a les seves fronteres. Però la nostra sospita és que els bàrbars som nosaltres, que cada innovació pot amagar una catàstrofe, que no som dignes de tenir un futur.

El pessimisme es troba a tots els dominis de la nostra vida. Segons un informe del gener del 2020 del Cambridge's Centre for the Future of Democracy, la democràcia presenta un estat de malestar generalitzat. Des de començament de segle, la insatisfacció no ha fet més que augmentar. El 2019 el percentatge d'insatisfets era del 57,5 per cent. Mai s'havien registrat aquests nivells de descontentament. Altres informes van en la mateixa direcció.

La culpa

Mereixem el que ens passa? Molts creuen que sí, que els nostres pecats ens fan mereixedors de totes les plagues. En plena crisi del coronavirus, la Pontifícia Acadèmia per

a la Vida, feia públic un document, *Humana communitas*, que afirmava que la pandèmia és fruit de la depredació de la Terra per l'ésser humà. La covid-19 seria el nom d'una crisi global. S'hi podia llegir que com tants processos al nostre món contemporani, “la covid-19 és la manifestació més recent de la globalització”. Leonardo Boff, en aquesta mateixa direcció, assegurava, pel que sembla sense cap mena de dubte, que “la pandèmia del coronavirus ens revela que la manera com habitem la Casa Comuna és perniciososa per a la seva naturalesa. És imperatiu reformatejar la nostra manera de viure al planeta. No podem continuar fent allò que fem. En cas contrari la mateixa Terra es deslliurarà de nosaltres, éssers excessivament agressius i malèfics per al sistema-vida”.

És que potser en el passat, és a dir, en el món precapitalista, no es van patir pandèmies? I l'aparició de la covid-19 no va tenir lloc a la Xina, que no sembla pas un model de país capitalista? Les dues grans pandèmies del segle XX, la grip espanyola del 1918 i la grip asiàtica del 1957, van tenir lloc amb un clima mundial força més fred que el d'aquesta última dècada i amb uns moviments globals de mercaderies i de persones molt més limitats.

Fins i tot l'esquerra política, que tenia per missió històrica ser alguna cosa així com un emissari optimista del futur en el present, s'ha tornat poruga. Augmenta també el nombre dels que asseguren que el mal que el càncer humà ha produït a la salut de la Terra és tan irreparable que estem assistint al naixement d'una nova era geològica, l'antropocè.

L'home està cansat de si mateix?

S'ha cansat l'home de la seva pròpia humanitat? Sembla, si més no, decebut en constatar que les grans promeses que es va fer a si mateix amb la Il·lustració sobre el bon govern, la bona educació i la bona salut, ni s'han realitzat ni és previsible que es realitzin en el futur.

Encara podríem formular la pregunta de manera més punyent: S'està refugiant l'home modern en una moral adolescent que renega del món perquè s'ha de conformar amb somiar el que a l'hora de la vigília no pot realitzar?

Allò evident és que és de bon to criticar la centralitat de l'humà i el seu “excepcionalisme”. Per a Corine Peluchon, autora del *Manifest animalista*, salta a la vista “el caràcter arbitrari de les fronteres traçades entre els animals i els humans.”

Tenen drets perquè pateixen

Com hem arribat a considerar noble la rebaixa del nostre estatus humà? Quin tipus d'ésser és l'home que pot considerar noble la seva degradació?

Per poder donar resposta hem de retrocedir fins al 1780, data de la publicació d'*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, de Bentham, que canvia la perspectiva amb la qual l'home veia l'animal. A l'hora de jutjar l'animal, ens diu Bentham, el que és important

no és si pot raonar o pot parlar, sinó si pot patir. Bentham substitueix el criteri discriminant de la raó pel criteri de la sensibilitat i obre la via empàtica que desemboca triomfalment en el present.

Avui no es discuteix aquest principi, sinó la manera de respectar-lo. El patiment se'ns presenta com un valor, ja que fa digne de respecte a qui pateix. La dignitat ja no es troba entre les causes finals (el més alt que podem arribar a ser), sinó entre les causes eficients (en la nostra carn). Per això no ens hauria de sorprendre que Peter Singer, reconegut profeta dels drets dels animals, declarés a *The Guardian*, el 19 de febrer del 2020, que “els nadons humans ni neixen conscients de si mateixos, ni són capaços de comprendre que existeixen en el temps. No són persones. Llavors, la vida d'un nou-nat té menys valor que la vida d'un porc, un gos o un ximpanzé”. Qui no és conscient del seu patiment està mancat de dignitat i, llavors, el podem tractar com un objecte.

Un cop admesa la igualtat patològica dels éssers vius, per què no reconèixer als animals la igualtat cívica? Això és el que ens demanen Donaldson i Kymlicka a *Zoópolis, una revolució animalista*. Si el patiment dels animals té significat moral, hem de considerar la possibilitat de concedir-los la ciutadania.

La raó victimològica i l'ètica de la gana

Amb el patocentrisme triomfa la convicció que si es transforma un problema aliè en malestar propi ja estem en camí de resoldre'l; que la capacitat de compadir convalida la de pensar; que la bona intenció estalvia el bon obrar; que és possible afirmar-se moralment sense sotmetre's a una disciplina; que el ressentiment és la via més curta a la justícia.

Davant aquesta ètica de la nàusea, sembla marcir-se l'ètica de la gana, que és una ètica constructiva perquè no manté tota la seva atenció concentrada en l'emotivitat. Aquesta és una ètica que sap que la serenitat ens permet obrir una perspectiva més objectiva sobre el món, conèixer millor què passa i, a continuació, actuar en conseqüència.

Podem dir que la nàusea és una reacció incontrolable davant d'un espectacle desagradable, mentre que la gana vol comprendre i actuar.

Tots hem estat alguna vegada víctimes i ens hem sentit com a tals. Diria fins i tot que poques coses hi ha més humanes que sentir-se una víctima circumstancial. Però l'ètica de la gana no sent cap satisfacció morbosa en veure's com a víctima. El que vol és no ser-ho. I, sobretot, no va mostrant la condició de víctima per guanyar-se la solidaritat de ningú. La raó victimològica és la cronificació subjectiva de la condició de víctima que construeix tota mena d'argücies per mantenir l'altre pendent del seu dolor, amb un permanent xantatge emocional.

Aquest assumpte de la indignació moral no tindria més importància si es limités a l'exposició circumstancial de les ferides narcisistes que a tots ens fan mal. Allò

greu de l'assumpte resideix en la fabricació conscient –amb òbvia voluntat política– d'una memòria col·lectiva d'opressió per part de determinats grups que volen ressaltar així la seva identitat. Són els penitents de la societat postmoderna. No mostren la seva força constructora d'esperança, com ho feien els obrers revolucionaris del passat, sinó el seu orgull ferit i desesperançat. I així s'autoerigeixen en l'elit del Bé. Ho veiem cada dia al món “*woke*”, a la correcció política, a la cultura de la cancel·lació, a la interseccionalitat...

El fenomen ha trobat la seva manifestació més hiperbòlica en l'anomenada “Revolució INCEL” (*involuntary celibate*), formada per reprimits sexuals ressentits que no comprenen que no hi hagi ningú que vulgui mantenir relacions sexuals amb ells. El més curiós és que algun intel·lectual s'ha solidaritzat amb ells demanant la redistribució del sexe. Si demanem –diuen– la distribució de les riqueses perquè ningú quedi marginat del benestar, per què negar la distribució del plaer sexual?

La veritable víctima es resisteix a reviure la seva situació traumàtica, mentre que l'indignat moralment no perd ocasió de mostrar-la i, fins i tot, de celebrar-la.

El principi repressor no pot ser reprimat

Vivim un moment històric peculiar, caracteritzat per la frivolitat amb què considerem legítim moure tots els límits, impulsats per la ingènua convicció de què el que limita reprimeix i el que flueix allibera. Podríem dir que si fins ara la filosofia es preocupava per analitzar el límit dels éssers, ara el que ens obsessional és l'ésser del límit. Hem decidit que tot límit és una construcció social i ens afanyem per ensorrar-los.

Entenem la igualtat com l'igual dret a ser diferents i ens desembarassem alegrement del compromís de la fidelitat a cap principi o valor, perquè ens repetim a nosaltres mateixos que tot en les coses humanes és polític i cultural. No hi hauria gens natural.

“Si cada camp progressa de manera tan evident, com és que cada cop se'ns presenta el futur amb més incertesa?”

Però hi ha alguna cosa ahistòrica en l'ésser humà amb la qual, tard o d'hora, acaben topant els saltejadors de límits: és la necessitat de límits. Ens agradi o no, la vida en comú solament és possible perquè el principi repressor que la fa possible, com un a priori, no es pot reprimir. Les regles poden ser diferents en diferents cultures i variar temporalment al si d'una cultura, però encara que reconeguem que estan socialment construïdes, no podem dir el mateix de la necessitat de la normativitat. No és casual que tota revolució triomfant es caracteritzi, més que per les Bastilles que aixeca que per les que enderroca. Tot poder (col·lectiu o personal) es posa al servei del que admira.

No hi ha hagut cap cultura sense normes, ni és imaginable que n'hi hagi. La mateixa diversitat de normes culturals n'és una prova.

La normativitat sorgeix de la imaginació del possible (fins i tot de la imaginació d'una possible eliminació de la normativitat) i de l'afebliment subsegüent del que és real (l'increment del sentiment del possible sempre va en detriment de la constància del real), que ens anima a superar les distàncies inevitables entre el que és i el que hauria de ser.

Una cultura sense normes només seria imaginable si estigués poblada per ciutadans tan satisfets amb el present que no se'ls acudís somiar amb el possible i, per tant, amb ciutadans que ni coneixerien la decepció, ni sentirien cap deure sobre les seves consciències. Serien ciutadans que hauria fet realitat el bon govern, la bona educació i la perfecta salut.

El retorn dels límits?

Està l'home cansat de si mateix? La resposta depèn del que entenguem per “home”. Si l'entendem com l'ésser que es problematitza els límits, hem de reconèixer que, en contra del que diuen els deconstructors de l'humanisme, hi ha home per a estona.

Hi ha un fenomen que cal analitzar de prop i amb molta tranquil·litat: és el de l'anomenada cultura de la cancel·lació. Objectivament, suposa un fre a la dèria de la desconstrucció i una demanda d'espais protegits (limitats).

No estic defensant, de cap de les maneres, el paradoxal creixement del puritanisme a les universitats. Em pregunto si és o no símptoma d'alguna cosa. Els joves universitaris fragilitzats per l'ètica de la nàusea, demanen una autoritat que posi límits, perquè se senten emocionalment ferits pels arguments que posen en qüestió la seva visió del món.

Hem de criticar els excessos de la cultura de la cancel·lació, però la seva mateixa fragilitat ens suggereix que els éssers humans no podem viure en la revolta permanent dels límits. Necessitem una certa estabilitat de les nostres fronteres conceptuals.

Aquest és, a parer meu, el nostre moment històric. No em sembla que es pugui concloure que sigui el moment més madur de la humanitat.

ESTER

BUSQUETS

Infermera i doctora en Filosofia. Coordinadora de formació i investigació de la Càtedra de Bioètica Fundació Grifols-UVic-UCC i membre del grup d'investigació Methology, Methods, Models and Health and Social Outcomes.

La cura dels altres

“Reconèixer que necessitem tant donar com rebre cures ens aporta el sentit de la nostra humanitat comuna.”

El Manifest de les Cures.

The Care Collective

Al'inici de la pandèmia del coronavirus, una de les principals preocupacions, juntament amb l'ansia per la supervivència, era poder predir en quina mesura aquest esdeveniment històric ens canviaria la vida, tant en l'àmbit personal com col·lectiu, i si aquests canvis ens ajudarien a capgirar –encara que només fos una miqueta– el rumb de la humanitat, per fer d'aquest món un lloc on tothom pogués viure-hi millor.

Era un moment tan crític que la incertesa i el patiment del present feia necessari explorar possibilitats de cara el futur.

Entre els qui s'atrevien a fer pronòstics hi havia els qui sostenien que el coronavirus podria capgirar l'ordre global i que res tornaria a ser com abans; i els qui, contràriament, pensaven que la pandèmia podria accelerar la història més que no pas capgirar-la, i per això

tot continuaria igual com abans, i fins i tot una mica pitjor o molt pitjor.

Però més enllà dels pronòstics que tant ens agrada fer, escoltar i repetir el que veritablement és important són les respostes que es donen davant de situacions difícils com la de la pandèmia. Cal tenir present que com més gran és el desafiament al qual ens enfrontem, més intensa, sòlida i urgent ha de ser la resposta. I és, precisament, en la resposta, és a dir, en les decisions i accions que prenem i que condicionen la vida de les persones, on podem avaluar realment el grau o el nivell de maduresa humana d'una societat. Tot i això, no podem oblidar que el concepte de maduresa aplicat a la societat és molt polièdric i no s'esgota en una sola categoria. Tanmateix, un dels elements indispensables per assolir maduresa com a societat és col·locar la cura, l'atenció vers l'altre, en el centre de la nostra organització social, perquè el fet de cuidar és una manera, si no l'única, d'humanitzar el món. La pandèmia de la covid-19 ens ha fet prendre consciència de la necessitat de les cures, de la seva visualització pública, i sobretot de l'esforç col·lectiu que haurem de fer per esdevenir una societat cuidadora.

La resposta ètica

Des d'una perspectiva ètica, la maduresa humana sempre ha d'anar lligada a la capacitat de respondre a les necessitats de l'Altre, de no restar indiferent davant de la seva vulnerabilitat i indigència, de no passar de llarg a tantes crides fetes des dels marges del camí, de no deixar encara més enrere els últims, i de no oblidar, precisament, els oblidats.

Per fer un paral·lelisme amb la situació de pandèmia que estem vivint ara és interessant recordar alguns

aspectes significatius de la biografia del metge franco-suís Alexandre Yersin (1863-1943). Ell va ser el descobridor del bacil gram negatiu que provoca la pesta bubònica, per això l'any 1970 es va passar a anomenar aquesta malaltia *Yersinia pestis* en honor seu. La vida d'aquest metge, consagrat a combatre des del coneixement de la ciència la misèria causada per les malalties infeccioses, se sustentava en la idea que l'únic valor en la vida és el servei a la humanitat. El seu esforç, fins i tot en moments molt difícils, s'alimentava de l'anhel profund d'alliberar la humanitat del corc de les malalties infeccioses. Yersin sabia que si no s'esforçava, si no responia, hi hauria conseqüències molt greus per a moltes persones.

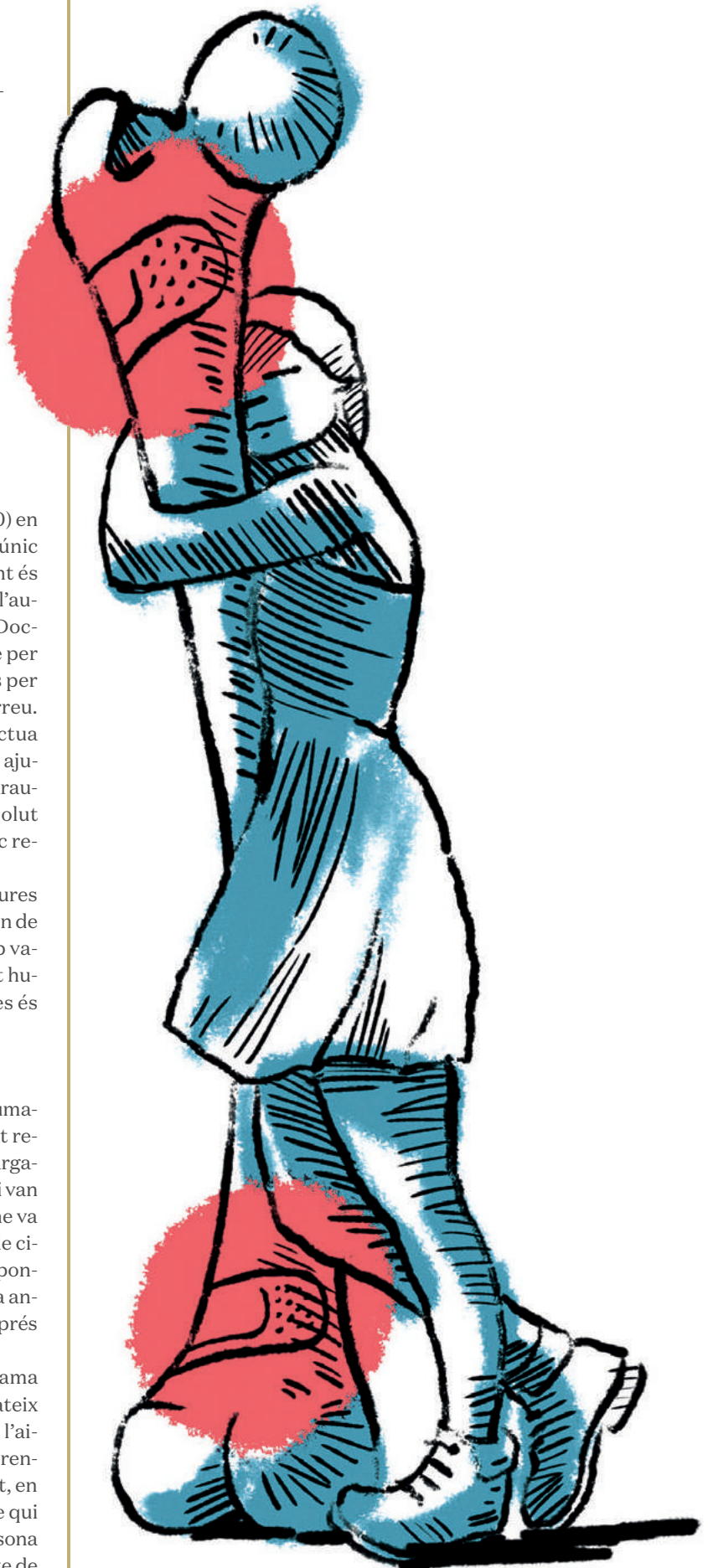
En aquest mateix sentit Albert Camus (1913-1960) en la seva cèlebre obra *La pesta* (1947) recorda que l'únic mecanisme que tenim per lluitar contra el sofriment és la solidaritat profunda entre les persones. Per això l'autor al llarg del seu relat destaca el compromís del Doctor Rieux i de tot el seu equip en la tasca incansable per salvar i acompanyar els ciutadans d'Oran, assetjats per una pesta devastadora que sembla mort per tot arreu. Rieux, el metge que rebutja la idea de Déu, creu i actua amb el convenciment que cal fer tot el possible per ajudar als altres. Camus parteix de la concepció –en paraules de Joan Fuster– que “l'home és l'únic valor absolut per a l'home”, i que davant el sofriment injust l'únic remei és practicar una “santedat sense Déu”.

Yersin a la vida real i Rieux en la ficció són dues figures que en un context d'epidèmia mortífera no es queden de braços plegats sinó que decideixen respondre amb valentia i fermesa davant la fragilitat i la vulnerabilitat humanes. Aquest preocupar-se i ocupar-se dels altres és un signe de maduresa, d'humanitat.

La cura com a resposta ètica

Per exemplificar aquest lligam entre la maduresa humana i la necessitat d'una resposta ètica és interessant recuperar el relat de l'antropòloga nord-americana Margaret Mead (1901-1978) al voltant d'una pregunta que li van formular durant una de les seves classes. Un alumne va preguntar-li quin era, a parer seu, el primer signe de civilització en la història de la humanitat. I ella va respondre que el primer signe de civilització en una cultura antiga va ser un fèmur que algú s'havia fracturat i després va aparèixer curat.

Mead va explicar que en el regne animal una cama trencada significa la mort, ja que implica que un mateix no pot proveir-se d'aliments, no disposa d'accés a l'aigua, o bé perd la capacitat de fugir del perill. Un os trencat et converteix en una presa fàcil. Un fèmur guarit, en canvi, representa que algú va romandre al costat de qui se l'havia fracturat, algú l'havia immobilitzat, i la persona va ser cuidada fins a la seva recuperació. Aquest acte de

cura i protecció davant la vulnerabilitat aliena és el que ens converteix en éssers civilitzats, o dit d'una altra manera, en éssers madurs èticament.

El que relata Mead també es pot il·lustrar a través de les restes humanes trobades al Jaciment Arqueològic d'Atapuerca. L'any 2001 va aparèixer un crani molt deformat el qual, segons els experts, patia una malaltia rara relacionada amb la fusió prematura dels ossos del cap (craniosinostosi) i que, actualment, afecta menys de sis persones per dos-cents mil habitants. Aquell crani pertanyia a una preadolescent que tot i patir una malaltia incompatible amb la vida havia sobreviscut força temps. Si va sobreviure és perquè el grup en va tenir cura. Aquest cas no és únic, n'hi ha d'altres que són l'evidència palpable, com també havia assenyalat l'antropòloga nord-americana, del vincle compassiu de la nostra natura humana des dels inicis de la humanitat. Una mostra preciosa de com la interdependència i la cura ens defineixen com a espècie. Tot i que la necessitat de les cures ha existit sempre, la pandèmia els ha donat visibilitat pública, i conjuntament hem pres consciència de la importància de les cures en la societat, i la urgència ineludible d'implementar-les.

La pandèmia: la importància de les cures

El manifest de les cures. La política de la interdependència de The Care Collective (Tigre de Paper) –grup de debat fundat a Londres el 2017–, és una lectura imprescindible per veure la urgència i la necessitat que tenim socialment de col·locar la cura al centre de l'estat i de l'economia i considera que “una de les característiques del món en què vivim és la manca de cures”. I afegeix que “la pandèmia provocada pel coronavirus no ha fet sinó subratllar la manca de cures”. La pandèmia de la covid-19 pot ser, com totes les crisis, una oportunitat per millorar –encara que només sigui una mica– la societat que tenim. I aquesta millora passa sobretot i especialment per promoure les cures.

La consciència de fragilitat i vulnerabilitat de l'ésser humà que hem adquirit durant la pandèmia, i que avui ha situat les cures en el nucli de les necessitats essencials de la societat, ens hauria de catapultar vers un altre paradigma menys arrogant i més fraternal. Enlloc de voler-nos entendre principalment des de la mentalitat pròpia de la modernitat com a subjectes autònoms, racionals i capaços de dominar qualsevol fenomen advers, ens hauríem de considerar també com a éssers interdependents, relacionals i empàtics envers els nostres semblants. Això significa que hem de preocupar-nos i tenir cura dels altres i, en especial, de les necessitats dels més vulnerables que ens interpel·len des de la seva fragilitat inherent.

La filòsofa Victòria Camps a *Tiempo de cuidados. Otra forma de estar en el mundo* (2021) tracta les dimensions de l'ètica de cuidar, i de la importància de les cures en el si d'una societat. Ella sosté que existeix un dret a ser cuidat

i un deure de cuidar que no admet excepcions, que afecta a tothom i la seva responsabilitat ha de ser assumida individualment i col·lectivament. Camps es fa ressò dels posicionaments que consideren que la cura no és només un valor privat, sinó que és també un valor polític, públic. Les cures no poden estar relegades només en l'àmbit familiar i recaure únicament en les dones, com fins ara, sinó que les cures s'han d'estendre a l'àmbit comunitari, perquè són pròpies tant de les dones com dels homes, ja que com sosté Carol Gilligan, la filòsofa i psicòloga feminista que més ha contribuït a la teorització de l'ètica de tenir cura, “el cuidar i l'assistència no són assumptes de dones, sinó interessos humans”. Aquesta nova manera d'entendre les relacions humanes des de la interdependència representa un canvi global de la societat que no podem deixar escapar.

El llegat del coronavirus

De la mateixa manera que la pandèmia ha evidenciat la manca de cures arreu, també ha posat en relleu que la cura és el fonament imprescindible de la nostra vida en comú i que, per tant, cal situar-la en el centre de les prioritats polítiques, socials i econòmiques. Si la crisi originada pel coronavirus ens deixa com a llegat l'oportunitat de caminar cap a un sistema de relacions i reorganització social que posi en el centre la sostenibilitat de la vida i la cura com a categoria relacional i política, tal vegada potser haurem guanyat alguna cosa fonamental com a societat.

La maduresa humana d'una comunitat és directament proporcional a la quantitat i la qualitat de les cures que és capaç de dispensar. Tanmateix, no podem caure en la ingenuïtat de pensar que la conquesta de les cures

“La maduresa humana d'una comunitat és directament proporcional a la quantitat i la qualitat de les cures que és capaç de dispensar”

serà, ara per ara, una tasca fàcil, perquè la inclinació envers l'Altre conviu, al mateix temps, amb la inclinació que menysprea o prescindeix de l'Altre.

L'endemà de les grans epidèmies

Com escriu José Enrique Ruiz-Domènec a *L'endemà de les grans epidèmies* (2020), “la nit de la covid-19 ens ha situat davant d'un món de camins bifurcats en el qual hem de triar, i saber com fer-ho bé”, perquè com ja hem vist al llarg de la història hi ha camins, o respostes, que condueixen a l'èxit o la plenitud i d'altres que porten al desastre o a la barbàrie.

Amb això es vol dir que si optem pel camí de la cura, és a dir, si centrem l'interès a proporcionar a l'Altre tot allò que afavoreixi el seu benestar i el desenvolupament de la seva vida els resultats seran molt diferents de si escollim el camí en el qual es “descuida” l'Altre. Aquest segon camí acostuma a generar conseqüències molt devastadores i esgarrioses. D'aquí que davant aquesta bifurcació és important incidir en la idea de cura i interdependència per no errar el camí, atès que en la nostra societat, en nom d'interessos personals molt ben amagats, hi ha veritables temptacions per seguir l'altre camí.

No podem oblidar que l'obra *La pesta* d'Albert Camus, de la qual ja hem parlat, es va publicar just després del final de la Segona Guerra Mundial, i el bacil de la pesta que s'apodera de la ciutat d'Oran és una metàfora del mal causat pel nazisme. Per l'escriptor francès la pesta és tota forma d'opressió creada per l'ésser humà i que condueix l'altre al sofriment i la mort. Al final de l'obra hi podem llegir: “Ecoltant els crits d'alegria que pujaven de la ciutat, Rieux pensava que aquella alegria estava sempre amenaçada. Perquè ell sabia el que la multitud joiosa ignorava i que es pot llegir en els llibres: que el bacil de la pesta mai no mor ni desapareix, que pot estar adormit durant desenes d'anys en els mobles i en la roba, que s'espera pacientment a les cambres, i que, potser, vindrà un dia que, per dissort i alligonament dels homes, la pesta despertarà les seves rates i les enviarà a morir en una ciutat feliç”.

El gran repte dels drets humans

Per tal d'evitar la repetició de les atrocitats comeses durant el segle XX la comunitat internacional, avergonyida per la pròpia perversió humana, va intentar crear un ordre nou basat en uns drets que havien de permetre la convivència humana. Set dècades després, els drets humans que haurien de ser la insígnia del nostre temps continuen essent, pel que fa a la seva aplicació, el gran repte de la humanitat, perquè en la situació actual del món estan permanentment amenaçats. Només cal donar un cop d'ull a l'actualitat per veure les vulneracions sistemàtiques que es produeixen a la dignitat humana. I com a denúncia, cada any l'associació Amnistia Internacional publica el seu informe mundial on documenta amb

exhaustivitat i rigor la situació dels drets humans arreu del planeta.

L'educació en el valor de la cura

La fotografia mundial a partir de l'anàlisi d'Amnistia Internacional és desoladora. S'hi recullen les desigualtats en l'accés a les vacunes contra la covid-19 que afecten bàsicament la població dels països amb menys ingressos, es constata com la violència de gènere i la violència sexual es manté a nivells alarmants a tot el món, i com la repressió a la dissidència és cada vegada més intensa i més violenta arreu.

També es fa ressò de la continuïtat dels atacs a la població civil en diferents conflictes armats, i com aquest mateixos conflictes obliguen a milions de persones a fugir dels seus països, i haver-se de refugiar en d'altres, o bé els atacs contra minories ètniques i religioses. El reguitzell de vulneracions dels drets humans podria exemplificar-se dissortadament amb molts altres fets, com la dificultat per accedir al món del treball, a un habitatge digne, a una sanitat pública de qualitat, etc. Davant de tants inferns que cremen a la terra les actituds humanes de cura són com l'aigua que pot aturar les flames.

Per avançar en el camí de la cura, per esdevenir una societat realment cuidadora on l'altre sigui considerat algú important, és del tot indispensable promoure l'educació en el valor de la cura, i això és educar en el respecte a la dignitat humana. I en aquesta acció educativa hi juguen un paper molt important les humanitats, ja que l'humanisme ajuda a construir la base del nostre ideal de civilització. Un ideal que, sense cap mena de dubte, compta amb la cura com un element fonamental per humanitzar el món.

“Per esdevenir una societat cuidadora on l'altre sigui algú important, cal promoure l'educació en el valor de la cura i el respecte a la dignitat humana”

PAU

LUQUE

Assagista i professor de Filosofia del Dret a la Universidad Nacional Autónoma de Mèxic.
Expert en la relació entre la filosofia, la literatura i la moral.

L'ordre que fa possible el desordre

Als 58 anys, un país –i una persona– hauria d'haver adquirit certa maduresa. Després de gairebé sis dècades d'existència, tant per bé com per mal, sabem qui som, què hem fet, quina aparença tenim a ulls dels altres, quins són els nostres errors i els nostres defectes. I tot i que de tant en tant encara conreem il·lusions sobre nosaltres mateixos i les nostres expectatives, som prou savis com per reconèixer que la major part de vegades es tracta només d'això, d'il·lusions. En resum, som adults. Però l'Estat d'Israel continua sent curiosament (...) immadur.”

Tony Judt és l'autor del passatge que acabo de transcriure, fragment que forma part d'un article titulat *The Country that Wouldn't Grow Up* i publicat el maig del 2006 al diari *Haaretz*, en ocasió del cinquanta-vuitè aniversari de la creació de l'Estat d'Israel. L'historiador jueu anglès no era ni el primer ni el darrer que feia servir la metàfora de la maduresa per cridar l'atenció sobre el comportament adolescent d'un país.

Quan fa anys vaig llegir l'article de Judt vaig pensar que, en efecte, als cinquanta-vuit anys és impropri comportar-se com un adolescent. Estesa a altres latituds

diferents de la d'Israel, però, la metàfora de la maduresa donava resultats curiosos. Què podríem dir de les centenàries Gran Bretanya, França, o de la mil·lenària Grècia, posem per cas? Deuen ser molt més que madures; deuen ser societats mortes i ressuscitades i novament mortes.

La metàfora de la maduresa de les societats té un ús ambivalent i limitat. La fem servir, com bona part de les metàfores antropomòrfiques, per suggerir que les societats estan sotmeses a cicles d'aprenentatge que culminen en la vida adulta. Deixada enrere l'edat infantil i l'adolescència, la societat assumeix responsabilitats, no s'alimenta de llegendes i entén que la vida, i singularment la vida social, és un difícil equilibri entre el que necessites, el que vols i el que pots. O com diu Judt: sap que les il·lusions són il·lusions.

Però, tot sovint, la de la maduresa no és, o no ben bé del tot, una metàfora antropomòrfica. De tant en tant, la fem servir només per emmascarar i alhora remarcar que una societat no es comporta políticament com a nosaltres ens agradaria que es comportés. Quan Judt cridava l'atenció sobre la falta de maduresa d'Israel després de 58 anys d'existència, en el fons expressava la seva decepció per la nefasta gestió continuada del conflicte àrabo-israelià. Dit en plata: afirmar que als 58 anys la societat israeliana tenia un comportament adolescent era una manera, enginyosa i persuasiva, de criticar la deriva política repressora i al·lèrgica al pluralisme de la classe dirigent d'Israel.

La metàfora de la maduresa està tan incrustada en les nostres estructures de pensar i sentir que s'ha entaforat, de manera força natural, en la gran conversa col·lectiva sobre la pandèmia de coronavirus que ens assetja des de fa gairebé dos anys (quan dic que “ens assetja” em

“Si tots recordéssim més sovint que la història també forma part de la realitat, potser no ens sorprendria que una plaga pugui formar part de l’actualitat”

refereixo tant a la pandèmia com, em temo, a la gran conversa col·lectiva). Som una societat més madura arrel de la pandèmia? Ho érem abans de la pandèmia? Es reproduïx aquí, diria, l’ambigüïtat de la metàfora de la maduresa que he esmentat anteriorment.

D’una banda, ens preguntem si la societat ha adquirit la responsabilitat pròpia de l’edat adulta. Hem assumit les càrregues inherents a haver de suportar una pandèmia? Hem respost a la pandèmia com un adult que mira d’adaptar-se a les circumstàncies o més aviat l’estem vivint arrapats a una rebequeria infantil perquè les circumstàncies no s’adaptin als nostres capricis? Aquestes preguntes són, en bona part, neutrals des del punt de vista ideològic. Apunten a reprimendes, de ben segur. Però no es tracta de reprimendes de caràcter polític: es critica a la societat per no haver après les lliçons de vida que

teòricament ens preparaven per a una circumstància com l'actual, o per haver-les après però ser incapaços de fer els sacrificis que significa posar-les en pràctica. Som adolescents, en fi, en un context adult, tal vegada el context més adult que mai hem viscut molts dels que habitem el món en aquesta època i en aquest racó del planeta.

D'altra banda, però, l'acusació d'imaduresa està íntimament lligada a les nostres relacions, les dels ciutadans i ciutadanes, amb l'autoritat política. En aquest cas la metàfora de la maduresa s'utilitza de dues maneres contradictòries. A alguns els sembla que la incapacitat de seguir les instruccions de les autoritats polítiques en aquestes circumstàncies demostra una idea adolescent, mal formada, de l'autoritat i de la llibertat. Les manifestacions contra el confinament, les sospites contra el pasaport covid o la desconfiança cega davant les restriccions derivades de les declaracions de l'estat d'alarma al Congrés dels Diputats serien símptomes d'una concepció equivocada de l'autonomia i la llibertat individual i col·lectiva. L'autoritat política en les democràcies representatives és qui pren les decisions polítiques de gran rellevància. Això no vol dir que ho faci contra els ciutadans, sinó que ho fa pels ciutadans. I quan restringeix algunes llibertats avui ho fa per tal de poder-les conservar demà. En un sentit, doncs, l'autoritat política ens protegeix de nosaltres mateixos. Això, dirà aquesta aplicació de la metàfora de la imaduresa, no és paternalisme, tampoc desconfiança antropològica. Es tracta, només, de les circumstàncies de la política: la mera interacció social, en determinades ocasions, com en una pandèmia, pot acabar destruint les societats, i l'autoritat política s'ocupa d'impedir que això succeeixi.

A d'altres, però, els sembla que aquesta actitud de deixar-se fer és caure en un adotzenament acrític i passiu davant de l'autoritat, que ens tracta com a adolescents tot dient-nos què podem fer i què no. En pandèmia, l'autoritat s'estaria comportant, en el millor dels casos, amb pur paternalisme; i, en el pitjor, amb autoritarisme. La llibertat sempre té un preu i no s'ha de viure amb por de pagar aquest preu.

Qui són els immadurs?

Els immadurs serien els qui estan disposats a entregar la seva llibertat a la mínima que l'autoritat els ho demani, clamen uns. Els immadurs serien els egoistes socials que no volen que l'autoritat minimitzi els danys de la pandèmia, clamen els altres. La metàfora de la imaduresa posa de manifest dues visions polítiques contraposades. Curiosament –o no, com veurem una mica més endavant– no es pot dir que aquestes dues visions enfrontades corrin paral·leles a la divisió esquerra-dreta. Hi ha gent d'esquerra que considera que els immadurs són els qui protesten i gent d'esquerra que considera immadurs els qui no protesten; i hi ha gent de dreta que *ídem*. Tampoc la divisió liberal-conservador sembla de gaire utilitat, per les mateixes raons, per mirar d'entendre de

quina manera la pandèmia toca el moll de l'os de l'autoritat política.

El que vull dir és que aquestes categories (dreta-esquerra, liberal-conservador) són categories polítiques, en el fons, força sofisticades. Però la pandèmia revela una dimensió de la política gens sofisticada: una de les funcions més primitives –ho dic sense cap connotació negativa, és clar– de l'autoritat és mirar d'assegurar la supervivència de les societats. Vaig descobrir que la pandèmia servia per parlar de l'autoritat a un nivell bàsic i conceptualment anterior a les esmentades categories polítiques sofisticades, arran d'un article titulat *Leviathan in Lockdown*, de la *London Review of Books*. El seu autor, l'acadèmic Thomas Poole, fa notar que a la famosa i primera portada del *Leviathan* (1651) de Thomas Hobbes hi apareix una imatge que ha passat tradicionalment desapercebuda.

A la ciutat sobre la qual governa el sobirà, a baix de tot, al centre i una mica escorot a la dreta, hi apareixen dues figures solitàries i amb un perfil i una indumentària estranya. Es tracta, ens diu Poole, de la vestimenta típica que duïen a l'època els doctors en casos d'epidèmia. A més, els carrers de la ciutat estan despoblats. Només hi circulen alguns soldats i els esmentats doctors. És possible, donades aquestes consideracions, que es vulgui donar a entendre que la ciutat està confinada per una plaga? Coneixedor de l'obra i vida de Hobbes, Poole diu que és ben possible. Dissenyada pel gravador Abraham Bosse en col·laboració amb el mateix Hobbes, la portada suggeriria que les epidèmies, plagues i pestes són, a més de la guerra i d'altres situacions caòtiques, les circumstàncies per a les quals hauria pensat Hobbes l'autoritat política en el seu sentit més elemental. Res del que està succeint ara seria aliè al que va motivar a Hobbes (o a altres teòrics polítics) a proposar una manera de domesticar el caos social a través de les institucions polítiques. Al principi del coronavirus ja hi era Hobbes!

A una part considerable de la nostra generació –entesa aquí en un sentit ampli– li sembla inversemblant que una epidèmia com aquesta exigeixi les restriccions polítiques que s'han pres al Congrés o que ha pres la Generalitat. O, més ben dit, li sembla que l'epidèmia ha estat una excusa, una mala excusa, per sotmetre'ns a un control injustificat per part de l'autoritat política. Seria la confirmació que les autoritats sempre busquen qualsevol excusa per atacar la nostra llibertat.

L'autoritat política i les plagues

No seré jo qui negui que els excessos de l'autoritat política no hagin succeït des del març del 2020. Ho han fet. Ni tampoc negaré que aquests excessos no estiguin darrere la motivació de la crítica que esmento al paràgraf anterior. Però sospito que hi ha alguna cosa més profunda que tal vegada l'expliqui o que com a mínim justifiqui la profunda perplexitat que en alguns han generat les restriccions. Es tracta del fet que potser hem oblidat que les

plagues són una de les raons fundacionals, com bé suggereix la portada del *Leviathan*, per a les quals –o millor dit: contra les quals– tindriem autoritat política. No és un oblit inexplicable: fa tant, però tant de temps que no teníem una plaga d'aquesta magnitud que senzillament vam oblidar que les plagues mortíferes puguin existir –sabem que poden existir, però no ens creiem que ens puguin passar a nosaltres, que és tant, en termes psicològics, com afirmar que no poden existir–. I, sobretot, descreiem que l'existència d'una plaga tingui res a veure amb les restriccions inherents a la noció mateixa d'autoritat política. Doncs resulta que sí que hi té, i molt, a veure. Un dels pares de la nostra noció d'autoritat política, ni més ni menys, estava motivat, com hem vist, per mirar de fer minvar els estralls socials que causaven les plagues.

Succeeix, però, que vivim una època en què tendim a creure que la realitat es limita a l'actualitat. I quan la realitat es confon amb l'actualitat la història deixa d'existir. Per què hauríem de pensar, aleshores, que una pesta forma part de la realitat si no figura en la nostra actualitat? Alguns, inclús a finals del 2021, quan escric aquestes línies, segueixen una mica incrèduls i no acaben d'entendre que el coronavirus forma part de la nostra realitat (ignore, com crec que sempre s'ha de fer –ja em perdonareu–, els negacionistes). Si tots recordéssim més sovint que la història també forma part de la realitat, potser no ens sorprendria que una plaga pugui formar part de l'actualitat. I, aleshores, amb una mica de sort també recordaríem que l'autoritat política (i les seves restriccions) no és ni en els seus orígens moderns, ni en els nostres dies, res d'aliè a les epidèmies i al seu impacte social. Dit d'una altra manera: que la desmemòria estigui relativament justificada perquè l'actualisme és la ideologia que inconscientment i incessantment cultivem tots, no vol dir que no sigui desmemòria.

Naturalment, res d'això exclou la mena de crítiques clàssiques a aquesta noció hobbesiana d'autoritat. Singularment, cal estar atents al fet que el *Leviathan* pot convertir-se en un tirà dèspota. Però les mesures preses pels governs, per més absurdes i irracionals que hagin estat, fins i tot per més que els tribunals les hagin declarat inconstitucionals, no són les accions pròpies d'un tirà dèspota. De fet, em costa veure-hi, en aquestes mesures per part dels governs, cap mentalitat maquiavèlica, ni tampoc tàctiques o estratègies particularment malintencionades o allisonadores (en el sentit sàdic d'infligir un mal amb excés per tal que n'aprenuem, de com en són de dures les coses). Més aviat m'atreveixo a dir que els governs occidentals han estat víctimes del mateix mal que els seus crítics: la desmemòria. I ha estat aquesta darrera la que els ha dut a l'estultícia. També els governs han oblidat que les plagues poden formar part de la realitat i hi han respost amb exageració i amb certa arbitrarietat.

Jo, sigui com sigui, no puc treure'm del cap la sospita que les mesures dels governs occidentals molesten seriosament –és a dir, més enllà de la sulfuració inicial que

patim tots en el moment d'assabentar-nos que haurem d'alterar la nostra rutina diària– només a dos grups de persones: a aquells a qui molesta qualsevol cosa que faci el govern i els intel·lectuals. O sigui, si deixem de banda a l'oposició, les mesures incomoden més al concepte de llibertat que a la llibertat.

Contra els dèspotes, la recerca de l'harmonia

És possible que m'equivoqui amb aquesta darrera observació. Però en la meua experiència d'aquests gairebé dos anys, totes les mesures restrictives que ha pres el govern, fins i tot les més injustificades i lesives, no han aconseguit desfer la raó per la qual l'autoritat política està al meu entendre justificada: una autoritat política compleix la seva funció si l'ordre social que imposa contribueix de manera decisiva a preservar el desordre humà. El valor que ha de protegir l'autoritat política no és tant la llibertat com el desordre humà o, millor dit, la possibilitat del desordre humà: el conjunt ètic incoherent d'accions, omissions i paraules pel qual es distingeix la vida humana. Malgrat les aparences, la gran i última obsessió dels tirans i les dictadures no és acabar amb les llibertats sinó amb el desordre humà. Res irrita més als dèspotes que l'absència d'harmonia.

Els dèspotes miren d'imposar un ordre que ataca el desordre humà. Però l'autoritat política –i remarco l'adjectiu per fer entendre que la tirania i el despotisme no són autoritats polítiques sinó més aviat antipolítiques, tot i que això és llarg d'explicar i se m'acaba l'espai– instaura una mena d'ordre institucional i social que possibilita el desordre humà. I pel que jo he pogut observar aquests darrers dos anys, el desordre humà –moltes vegades disfressat de comèdia humana– segueix vigent. O sigui que tant si és per ommissió com si és per acció, els governs continuen imposant l'ordre que fa possible el desordre humà. Potser en això consisteix una societat madura: tenir capacitat per entendre que hi ha desordres que són un bé i desordres que són nocius. Diuen que hi ha episodis dolorosos que et fan madurar. No soc gaire optimista, però potser la pandèmia ens permetrà tenir més clarividència a l'hora de distingir els desordres pútrids dels desordres il·luminadors.

“El valor que ha de protegir l'autoritat política no és tant la llibertat com el desordre humà”

|

CARLES

DUARTE

Poeta i lingüista.

Actualment és el director de la Institució Cultural del CIC.

La consciència de l'alteritat

Els dos-cents mil anys de la presència de l'ésser humà damunt la Terra semblen un període irrellevant si els comparem amb els 13.700 milions d'anys que els científics calculen com a edat de l'univers que coneixem o els 4.540 milions d'anys de vida del nostre planeta.

Ens preguntem per la maduresa de la nostra societat, però sembla impossible de fer-ho sense tenir en consideració l'evolució de la nostra espècie i la capacitat que ha adquirit per organitzar-se i per introduir un factor del tot rellevant de progrés. Si és cert que la vida tal com la comprenem va començar al mar i que una part dels animals marins van adaptar-se al medi terrestre (tot i que alguns, com les balenes, que conserven els pulmons, van tornar al mar, on van poder sobreviure, contràriament al que va succeir amb altres animals de grans dimensions), també ho és que el comportament d'alguns animals, com els taurons o els lleons, no és significativament divers del que tenien fa dos-cents mil anys, quan les condicions de vida del planeta i l'evolució de la família de la qual provenim van permetre la irrupció de *l'homo sapiens sapiens*. Sabem, a més, que pel camí són nombroses les espècies extingides (*austrolopithecus*, neandertals...) amb les quals la nostra

comparteix parentiu llunyà. Van arribar a madurar com a espècie? Ho van fer com a societat articulada? El testimoni que ens n'arriba és d'individus i de grups aïllats i no pas de societats tan complexes com la nostra. Van ser baules necessàries d'una llarguíssima cadena de la qual en formem part?

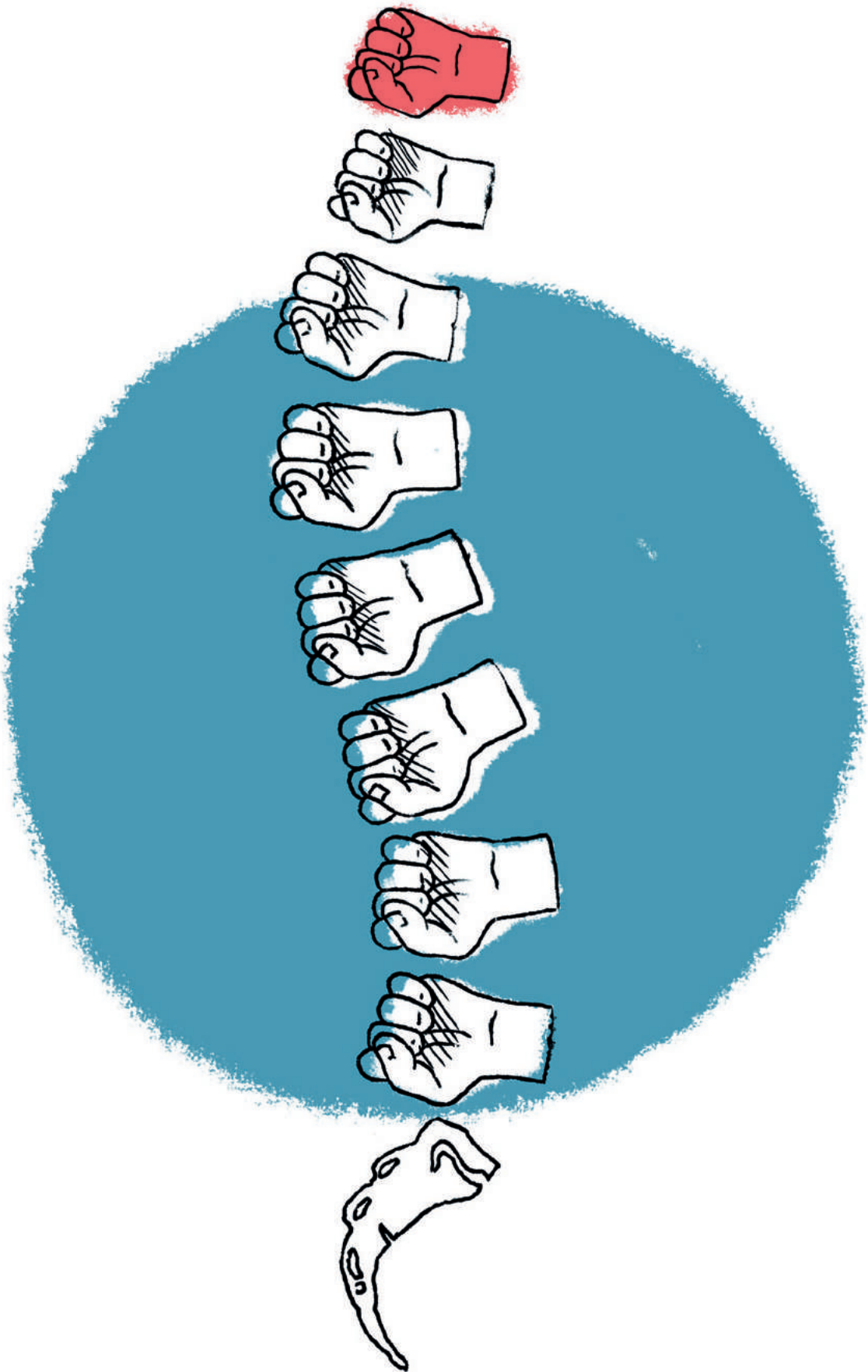
L'ésser humà, més enllà de caçar, com ho fan molts altres animals, ha conreat la terra, ha construït ciutats, ha desenvolupat llenguatges complexos, ha concebut l'escriptura, ha adquirit i transmès coneixements, ha creat expressions artístiques, ha intuït la transcendència, ha generat tecnologies que han transformat substancialment les seves formes de vida...

Home de guerra i de conflicte

Ara bé, la història de la humanitat està associada, com ens recordava amb lucidesa Walter Benjamin a les seves *Tesis sobre la filosofia de la història*, a la violència i a la barbàrie. El domini de les altres espècies no ha servit per evitar el conflicte, que s'ha orientat, doncs, prioritàriament a la consecució de l'hegemonia dins de la mateixa espècie.

La Mediterrània i Europa –referents geogràfics primordials per a nosaltres– han estat escenaris de combats d'una manera incessant des de l'antiguitat més remota. N'hi ha prou d'esmentar, pel que fa a la Mediterrània antiga, les guerres mèdiques o les púniques. Però alhora hi trobem els primers fonaments científics i espirituals de la nostra concepció del món, amb arrels a Mesopotàmia, Israel, Fenícia, Egipte, Grècia i Roma.

És cert que la Segona Guerra Mundial, amb l'Holocaust i la bomba atòmica, va posar davant dels nostres ulls la consciència que s'havien traspassat límits ètics i

militars que posaven en risc la viabilitat de l'espècie i el sentit de la mateixa existència. En aquestes circumstàncies va sorgir la Declaració Universal de Drets Humans o la determinació de constituir un àmbit polític europeu d'interacció que evités la perpetuació de les guerres. I cal reconèixer que dins del marc avui inclòs dins la Unió Europea es va assolir una estabilitat en la col·laboració i la resolució pacífica de les tensions. Però estem parlant d'una petita part del planeta, d'una realitat més aviat disortadament excepcional en el context mundial.

La pau i la convivència a Europa han afavorit de primer la reconstrucció i després el creixement i el progrés, però la manera de gestionar aquest progrés, amb un altíssim consum energètic i de matèries primeres, ha tingut, ja no tan sols a Europa, sinó arreu, una repercussió notòria en el medi ambient, que és insostenible i que pot arribar a posar en perill la supervivència de la nostra espècie. Es parla de l'antropocè i les institucions internacionals intenten acordar mesures que permetin compatibilitzar la qualitat de vida aconseguida per la nostra espècie i una sostenibilitat mediambiental.

Quina és la nostra aportació a la maduresa?

Podem parlar de maduresa de la nostra societat? Ens hi podríem referir així en el cas d'Europa a l'hora de demostrar la seva capacitat per aturar després de la Segona Guerra Mundial l'espiral interminable de violència. Podrem fer-ho en el futur per explicar com la humanitat va ser capaç d'evitar la destrucció produïda pel seu propi afany insaciable de benestar i fins i tot de luxe?

Els qui hem fet de l'ensenyament un aspecte central de la nostra vida professional no podem deixar de demanar-nos si fem una aportació prou útil per aconseguir que la societat on incidim es comporti amb maduresa. L'educació ha revisat a fons els seus objectius i les seves metodologies, des del propòsit de contribuir a la formació de ciutadans més conscients, més responsables, més creatius, més solidaris.

Una de les grans preocupacions del món educatiu és aconseguir que els alumnes adquireixin una formació sòlida que els permeti fer aportacions valuoses a la societat on els pertocarà de viure. Parlem d'un ensenyament competencial, d'educació en valors, de fomentar la cooperació per damunt la competitivitat, sense desdir-nos de la vocació d'excel·lència.

Existeix una preocupació prou generalitzada sobre l'individualisme exacerbant i el presentisme immediatista tan estesos i característics dins la nostra contemporaneïtat, unes formes de fer que es poden arribar a accentuar en situacions de crisi –el caos pot afavorir el triomf del camp qui pugui– o d'aïllament –la reducció dels intercanvis socials pot enfortir l'egotisme–. Inquieten i indignen, a més, com es prodiguen les formes de violència en grup associades a models difosos per les xarxes socials.

L'ésser humà no és complet sense empatia i consciència de l'alteritat. L'epidèmia ha limitat la interacció

presencial en una societat on ja s'abusava de la comunicació en línia, fins a l'extrem de trobar-te en un vagó de metro amb tots els passatgers pendents de la pantalla del seu mòbil i obviant la companyia de persones assegudes al seu costat, o persones assegudes en una mateixa taula que es comuniquen amb altres i fins i tot entre elles mateixes per whatsapp. El confinament va convertir en esporàdica la interacció presencial i ha consolidat hàbits despersonalitzadors. Ens hem acostumat a les reunions en línia i ens hem convertit precipitadament en experts en tota mena de plataformes que no fa pas gaire desconèiem completament. L'experiència demostra que aquesta mena de marcs frena els contagis i estalvia desplaçaments, però alhora contribueix a la passivitat i condiciona el diàleg, que esdevé menys espontani i expansiu, amb el risc de caure en la superficialitat.

Quan adquirim la maduresa com a persones, aprenem a interessar-nos profundament pels altres, a posar-nos en el seu lloc i a compartir patiments i il·lusions amb els altres d'una manera mútuament enriquidora. Quan la prioritat absoluta és la satisfacció, de vegades fins i tot compulsiva, dels nostres desigs, prescindint de les repercussions que això pugui tenir per als altres, ens infantilitzem.

Serenitat davant dels problemes

La maduresa passa també per la comprensió de la mort, la consciència de cicle i de límit i la determinació d'actuar amb lucidesa i serenitat davant dels contratemps, en lloc de deixar-nos endur per reaccions irades i intempestives. Ni el pànic ni la indiferència són exponents de maduresa. L'epidèmia ens ha familiaritzat amb la mort, que infants i joves han vist que entrava a casa per endur-se'n un avi o una àvia, a vegades sense la possibilitat d'acomodar-se'n. Això pot haver afavorit que els joves impactats per un daltabaix com aquest s'hagin sentit empesos a reconsiderar la seva relació amb la gent gran, massa sovint percebuda socialment com una nosa.

Si reflexionem sobre els segments d'edat que s'han vist més afectats per l'epidèmia, certament hem de

“Quan adquirim la maduresa com a persones, aprenem a interessar-nos profundament pels altres”

situar en un lloc destacat la gent gran, aïllada en residències que s'han bunqueritzat davant de l'alt nombre de contagis, de casos greus i de defuncions. Però els adolescents, més necessitats de contacte amb altres, i els més menuts, menys autònoms, han estat també severament penalitzats per les mesures adoptades per prevenir els contagis. I el seu desenvolupament personal des d'un punt de vista social n'ha quedat significativament afectat. El pas del temps ens permetrà mesurar la repercussió que aquesta sobtada interrupció temporal del seu procés de socialització ha tingut en el ple desplegament del seu potencial humà. En tot cas, a les escoles s'han multiplicat les situacions que requereixen atenció i seguiment de caràcter psicològic entre l'alumnat que completava l'ensenyament secundari obligatori o feia els estudis de batxillerat. Hi han sovintejat desequilibris, s'hi han accentuat les fragilitats, s'hi ha constatat un increment dels trastorns de comportament i les malalties mentals.

Així mateix, en el cas dels joves i els adolescents, va sorprendre la generalització dels botellots descontrolats que es van escampar de cop, com si es tractés d'una ampolla amb un líquid gasificat que hagués estat sacsejada amb insistència. Els joves s'han sentit maltractats per unes normes que van limitar d'una manera dràstica la seva capacitat de moviment i en alguns casos la reacció que s'ha produït tenia un cert esperit de revolta i de desmesura, que ha generat crítiques per la imprudència d'alguns comportaments. Tindrà, però, continuïtat aquest gest transgressor?

I cal afegir ràpidament que el sentit crític dels joves s'ha canalitzat, a més, en els darrers anys cap a causes com les reivindicacions mediambientals, republicanes o independentistes, que reflecteixen un component ideològic que té a veure amb interessos que van molt més enllà d'un individualisme sense escrúpols o d'una mera explotació d'emocions contingudes.

La lliçó de la pandèmia

Per a l'assoliment de la maduresa, no n'hi ha prou de reaccionar puntualment d'una manera responsable davant d'uns fets que ens sacsegen, sinó que cal integrar aquesta sensibilitat i aquest compromís en les nostres actituds quotidianes. Sabrem aprendre la lliçó que es desprèn de l'epidèmia d'una manera que ens eviti de reincidir en errors del passat? Sabrem fer-ne un llegat perdurable? O tot plegat acabarà essent una flamarada fugissera, un record incòmode que val més oblidar sense extreure'n l'aprenentatge urgent que se'n deriva?

Crec honestament que la maduresa del nostre poble es demostra en la vitalitat de la societat civil, en la seva capacitat d'autoorganitzar-se a fi de fer realitat iniciatives socials, educatives, sanitàries, esportives... Aquest ha estat certament un dels trets distintius del nostre país i podríem aportar nombrosos exemples d'ateneus, cooperatives, clubs, centres, escoles... que han contribuït poderosament en el passat a vertebrar-nos com a

comunitat quan les administracions franquistes se n'inhibien. I cal celebrar que continuï essent així també en democràcia perquè quan ens desentnem dels reptes col·lectius perquè suposem que les institucions oficials ja se n'ocuparan, estem abandonant un àmbit important de les nostres responsabilitats com a membres d'una comunitat.

A hores d'ara coincideixen en un mateix moment tendències de sentit contradictori que podrien decantar la balança o cap a una societat més compulsiva, irreflexiva i egoista o, ben al contrari, cap a una societat més conscient, crítica i al capdavant madura. L'epidèmia va arribar quan deixàvem enrere una crisi econòmica de grans proporcions i ha anat acompanyada d'un fort daltabaix per a alguns sectors empresarials que depenien d'activitats que han estat prohibides o limitades. S'han succeït generacions de joves amb dificultats molt notables per poder emancipar-se i construir projectes personals i professionals consistents.

El paper de l'educació, dels mitjans de comunicació i dels lideratges polítics serà clau per evitar que l'epidèmia no accentui una espiral individualista, sinó que es converteixi en un factor de recuperació d'una consciència solidària de responsabilitat social compartida, que fonamenti una societat més madura, més disposada a assumir conjuntament l'esforç i el dolor, a afrontar amb coratge i lucidesa la construcció d'un futur vinculat a un progrés que no es basi en un creixement imparabile i en un consum il·limitat. Cal que la nostra espècie abandoni formes de fer que són pròpies de depredadors incapaçs de reflexionar sobre les conseqüències a mitjà i a llarg termini dels seus actes d'avui.

Recuperar i reivindicar la nostra dimensió espiritual ens hauria d'ajudar, a més, a donar un sentit més ple i més fecund a la nostra presència en el món, a la convivència amb els diferents, a la nostra vinculació amb la natura, al nostre anhel de coneixement, a una consciència sòlida de llegat rebut i transmès, a una experiència més lúcida de ser i de ser amb els altres.

“Cal que la nostra espècie abandoni formes de fer pròpies de depredadors incapaçs de pensar a mitjà i llarg termini”

EL CONTE

MARIA

ESCALAS

Esriptora i música. Autora de *Abans que el teu record torni cendra* (2016), *Sara i els silencis* (2018) i *Estimada Mirta* (2021).

Nicolaus Antoniae Id Fecit

A la meva germana Antònia, violinista en la seva esplèndida maduresa.

Hi ha gent que quan li neix un fill, planta un arbre. El Nicolau, ara que sap que serà avi, n'ha talat un. Dit així sona salvatge. Deixeu-me que us ho expliqui.

El Nicolau no és pas vell. Encara és prou jove perquè la paraula “avi” li vagi grossa. Potser per això se la diu, “seré avi”, una i altra vegada, i ho proclama orgullós, amb un somriure beneit, i cada vegada que entona aquest mot antic, tan nou per a ell, cada vegada que conjuga avi en primera persona, sent vertigen.

La Montserrat, la seva dona, en saber la notícia ha tret l'artilleria: ganxets, agulles de mitja, llanes, llacets i llençols diminuts amb brodats suaus. Ell ha estat uns dies en estat de xoc. No s'ho acaba de creure. Després ha calculat els *tempos* que exigeix el seu projecte, i ha marxat al bosc. Ha estat uns quants dies buscant-lo, amb paciència d'orfebre, i quan li ha semblat que havia trobat el que necessitava, encara l'ha visitat, a diferents hores del dia, per comprovar que fos l'indicat, que tingués les hores de sol correctes, repartides uniformement arreu del tronc. Ha de ser l'arbre perfecte.

Abans de començar, ha fet el gest d'abraçar-lo. És un avet esponerós i altiu, que domina la vall. Els seus braços no poden tancar el cercle, i es queda a mitges, com quan era petit i abraçava la faldilla de la padrina. La padrina a la qual el seu net o neta no coneixerà mai. Qui sap, potser tindrà els seus ulls, o el seu sentit tràgic, o la facilitat per a l'humor que tenia l'àvia. No ho pot saber, encara. La seva filla durà una nova vida, hereva de tantes. La criatura no sabrà qui, de la família, tenia aquella piga, qui el color dels seus ulls, qui, abans, va traçar el gest que fa tantes vegades.

La criatura sabrà que abans que nasqués, hi havia un avet. Li ha parlat a cau d'orella. Li ha demanat perdó, abans de començar. Li ha dit que no morirà. Que no serà cremat a una llar de foc, que no serà un moble ostentós, que no l'esquerdarà una ventada de tempesta d'estiu, que no el fuetjarà un llamp. Li ha demanat que confiï en ell, que es deixi. Com les vedelles de Kobe, que els japonesos acaronen, perquè tinguin més bona carn. Aquesta mort és el que el farà transcendir. Potser això el podria consolar de la pena que aquella llum incerta del matí sigui la darrera? La primera destrallada ha fet mal, sí. Molt.

Els ocells que s'hi refugiaven han fugit, esvalotats. Han estat hores, moltes, de cops. Ha acabat rendint-se amb un cruixit sec, i el bosc, sorprès, ha acompanyat la seva caiguda majestuosa amb un silenci reverencial. No tornarà a sentir el pessigolleig de les formigues, no tindrà l'abric de la molsa. No sap tot el que tindrà, a canvi. Que serà molt. A vegades hem de perdre coses per a tenir-ne d'altres. I podem acceptar-ho o no, però és el que hi ha.

Des que sap que està embarassada, l'Aina es pregunta quins sons deu sentir la criatura.

Recorda haver llegit una entrevista a un director d'orquestra que deia que, preparant una obra que havia de dirigir, va adonar-se'n que recordava perfectament la melodia del violoncel. Va descobrir que era el que estava tocant la seva mare, violoncelista *tutti* a una orquestra, durant el final del seu embaràs. Ara recorda aquella entrevista, i es pregunta si la personeta que duu al ventre percep el que està tocant en aquests moments.

Pensa en la criatura, arraulida al ventre. El violí està més lluny, no toca directament a la panxa. Potser és més difícil que senti el pessigolleig de la vibració, i a més, està en el principi de l'embaràs, segur que el so li arriba molt filtrat per la fluïdesa del líquid amniòtic en el que sura, feliç, sense imaginar tot el que l'espera allà fora.

L'Aina ha anat a veure els pares. Aquest naixement serà la primera alegria en molts anys. Amb la mare mira robeta de quan era petita. Les flassades, els peücs. Jerseis com de juguina. La Montserrat té una brillantor especial als ulls. Tots la tenen. Li embolica la robeta amb paper de seda, que cruix quan tanca el llaç amb el que ferma el paquet. Ella guaita al taller del pare. Està d'esquena, cara al banc de treball. Què fa l'avi, li diu, i el Nicolau es gira amb un somriure murri. La mira per sobre les ulleres d'aprop. Duu el jersei vell de treballar, té pols de fusta als cabells i escolta una emisora de música clàssica des d'una ràdio petita i atrotinada penjada d'una lleixa.

—Em preparo per barnissar—respon.

Ella s'hi acosta. A l'obrador, amb un petit fogonet i un bastó com d'aquells de metge, el pare remena amb cura la resina, feta amb la recepta que el seu mestre li va passar amb aire mig clandestí. La darrera herència que va rebre del vell de Cremona. L'olor la molesta. Coses de l'embaràs.

Quan estan acabant de dinar el pare els ho diu:

—He anat a triar la fusta per a fer-li un violí.

El marit de la filla deixa els coberts, i respira fondo.

—No pots deixar que triï?

—Sí, sí... ja triarà—respon com qui fa una concessió—. I tant que triarà... però he d'estar preparat.

—No és com obligar-lo, com condicionar-lo? Potser no vol ser violinista.

La filla es mira el seu espòs amb un deix trist. Ell no ho entén. No és músic.

—Tranquil, que triarà—li diu, amb aire conciliador.

—No ho sé pas, si podrà triar, sabent que el seu avi li va començar el violí abans de que nasqués.

—N'hi ha que els apunten al Barça, ves—la Montserrat sempre tan ocurrent, mentre s'aixeca a buscar la fruita—. Quin mal hi ha, en què l'avi li faci un violí?

El Nicolau el mira amb menyspreu. Encara no entén perquè la filla es va casar amb un gamarús que no sap el que és una clau de sol.

—Però no podria esperar a triar la fusta a mirar si la criatura efectivament estudia música?

El Nicolau s'adreça al gendre, i parla intentant modular la veu, perquè no soni dura.

—No. Aquestes coses volen els seus temps, i no són els nostres—parla intentant contenir la seva indignació—. La fusta ha de reposar vint anys. Amb l'edat que tinc, no puc esperar, per triar una fusta que després trigarà tant a estar llesta per a començar a treballar-hi. No em veig amb vuitanta anys encara al peu del canó. De fet, vaig just per acabar aquest violí a temps abans de morir.

—I ara, pare!—l'Aina intervé.

—A part que això voldria dir que no tindrà el violí fins els trenta!—contesta la mare, que ha tornat a entrar al menjador, amb una safata de pomes.

—I quin problema hi ha?

—El violí ha de despertar—contesta, un xic esquerp—. Si ara començo a assecar la fusta, d'aquí a vint anys puc començar a construir-lo. Posa-hi sis mesos, potser una mica

més, per acabar-lo. Ja en tindrà vint o vint-i-un. Aleshores el començarà a tocar. La fusta anirà vibrant i col·locant-se. Compta que, d'aquí a trenta anys aquesta fusta serà un bon instrument. Ja farà temps que toca, i el sabrà despertar. Si començo ara, estarà a punt just en el moment.

Aquella nit, ja a casa, la parella parla.

Ell, que veu que la seva dona treballa en caps de setmana, en festius, que practica cada dia, que tampoc té tants diners com les hores que hi posa, no entén com es planteja que la criatura que ha de venir segueixi la tradició.

L'Aina sap que no ho entindrà, per més que li expliqui, perquè aquestes coses estan lluny de la seva galàxia. Malgrat l'esforç, malgrat la precarietat econòmica, malgrat les servituds de l'instrument, és molt més feliç en l'anonimat de la vida de *tutti* que el que seria fent qualsevol altra feina amb més reconeixement social.

Ell no ho entindrà, perquè la raó per la que l'Aina és violinista no és racional. Hi ha coses que no s'entenen, que se senten, i prou, i els que no han trobat la seva vocació no entenen la tendresa amb la que, qui l'ha trobat, la viu.

Així que decideix parlar-li en l'idioma que ell entén.

—És una inversió de futur. Valdrà molts diners. Si no el toca, sempre el pot vendre.

Li ha ensenyat a l'Antònia les primeres lliçons, en un violí 1/4, el mateix amb el qual ella havia començat. La nena toca el *Plou i fa sol*, la *Xocolata blanca* i el *Santa nit*. L'ha convençut que aquell violinet té màgia, i que és per això que quan acaba de tocar es troba un caramel a l'estoig.

Quan l'ha matriculat al conservatori, ja va més avançada que tots els altres. Ella no sap que hi ha cases en què no hi ha música. Bé, sí. A casa el pare no n'hi ha gaire. Però només hi va un cop cada quinze dies.

Un dia l'avi Nicolau l'agafa de la maneta.

—Vine, Antònia, que t'he de mostrar una cosa.

I pugen l'escala de les golfes, la que ella té prohibida. En ser a dalt, encén un interruptor, i una bombeta que penja d'un fil polsós s'il·lumina. L'Antònia s'amaga darrera l'avi.

—No tinguis por—i l'agafa de l'espatlla mentre l'apropa a l'espai sota teulada que sempre té la finestra oberta—. Saps què és, això?

La nena s'ho mira. Les lleixes fetes a mida, estretes. I tot de peces separades sense apilar, endreçades amb una etiqueta amb un nom i un nombre.

—Fustes?

L'avi somriu, n'agafa un parell i les hi dona.

—Mira, aquestes duen el teu nom.

La nena està un xic desconcertada, mentre el Nicolau s'ajup, li mostra com les dues peces encaixen, la mira als ulls, i després assenyala la xifra que hi ha escrita a la lleixa.

—Fixa't quin dia posa.

L'Antònia obre uns ulls com taronges.

—És el meu aniversari!

—Sí. Vaig estar guardant-les fins que vas néixer, i just aquell dia les vaig posar aquí.

L'Antònia mira, encara estupefacta, les dues peces que té, una a cada mà. L'avi la deixa que les examini. Quan ella aixeca la vista, finalment, li diu.

—Això és el teu violí.

L'Antònia mira l'avi com si li hagués dit que les vaques volen, i s'encongeix d'espalles.

Ella ja té un violí, de fet n'ha tingut varis, que han anat creixent amb el seu cos. També ha vist moltes vegades l'avi treballant al taller. Serrant les efes. Gubiant la fusta. Llimant la tapa. Col·locant l'ànima. Al taller de l'avi hi ha trossos d'instruments, tapes falcades encolant-se, volutes emergint del bloc de fusta, màstils esperant el seu diapasó.

Tot el que ha vist al taller de l'avi té un aire que el fa reconeixible. Ara, però, està sostenint trossos de fusta una mica aspres, en forma trapezoidal, que podrien passar per una falca d'una porta. És la primera vegada que se n'adona d'aquesta habilitat que tenen algunes persones, entre elles l'avi. L'avi no veu la fusta que és. Veu el violí que serà.

Segur que si se n'hagués anat a fer un Erasmus a una facultat d'econòmiques, el pare ho hauria pagat de gust. Però això de que la nena vagi a estudiar violí a l'altre cap de món, no ho ha paït gaire bé. Sí que és cert que l'ha felicitat per la beca que ha aconseguit, però l'Antònia sap, com sabia la seva mare abans, que el pare, això, no ho acaba d'entendre. Quina llàstima. El Nicolau, en canvi, va plorar d'emoció quan ho va saber. L'Antònia no s'hi ha acostumat, encara: amb l'edat, el seu avi es va tornant més ploraner.

Abans de marxar passa pel taller. Encara el troba reparant la tapa harmònica d'una viola. Ja hauria d'estar jubilat de fa anys, però els bons luthiers tenen aquesta maledicció: el seu nom és repetit com un mantra entre els professionals apurats, això t'ho arreglarà el Nicolau, diu un professor a l'alumne avançat, o un violinista a un altre en els camerinos de l'auditori.

Ell cada vegada agafa menys encàrrecs, que n'hi ha de joves que comencen i també ho fan bé, diu, i això fa que el seu prestigi es consolidi. Els bons professionals saben que el Nicolau té una habilitat, barreja de qualitat personal i d'anys de feina. Els joves luthiers, potser més posats al dia, potser amb eines més modernes, no la tenen encara plenament desenvolupada, i és que això no s'estudia, això s'adquireix amb anys de pràctica. El Nicolau té aquell ull clínic amb què, d'alguna manera, sent quin és el camí per arribar a l'excel·lència, a trobar el punt en què la fusta vibra homogènia, a saber com trobar l'equilibri entre robustesa i flexibilitat, que ajudi a que els harmònics siguin rics i el so equilibrat.

Encara ara, algú ve a encarregar-li una peça nova. El Nicolau cada vegada es resisteix més. I si no l'acabo, contesta. Tot i així, ha continuat guardant fustes. Sap que no les veurà convertides en instrument. Però també sap que seran una herència per algun altre luthier d'aquests que ara comencen, també ell va començar amb les fustes que li va llegar el seu mestre. Tots comencen amb el remanent dels que els han precedit.

Quan la mare l'ha trucat li ha dit que no és imminent, però que no s'entretingués, que tornés aviat. L'Antònia ha fet la maleta amb quatre grapades i ha corregut a l'aeroport, repetint durant tot el viatge, "aguanta, avi, aguanta, avi...". L'avi no ha aguantat, però feia tan poc que l'Antònia encara ha estat a temps de veure'l abans que se l'emportessin: estava al llit, tapat amb un llençol, com si dormís.

L'Antònia se'l mira llargament. El maxilar caigut, el nas més esmolat del que recordava, les mans totes tacades descansant sobre el llit. Amb les presses, l'Antònia s'ha deixat les calcetes a Amsterdam, però no s'ha deixat pas el violí. El duu sempre. L'avi li va donar fa dos estius, uns mesos abans de què ella marxés. Hi ha dies que comencen anònims i acaben eterns. Aquest n'era un. Havia anat a veure'l, com feia sovint, sense saber la sorpresa que li tenia preparada. El color de la fusta. L'olor suau de vernís. L'avi la mirava, amb un somriure satisfet, semblant a aquell que se li va posar a la cara quan va saber que l'Antònia vindria al món.

—Comença a poc a poc—li deia mentre ella ajustava la barbada, amb un punt de nervis.

Va agafar l'arc que l'avi li havia estat tensant mentre ella col·locava la peça al violí. L'Antònia va tancar els ulls quan l'arc va entrar en contacte amb la corda. Va inhalar suau i va acompanyar l'exhalació amb el gest que ho va posar tot en moviment. L'instrument va respondre, al principi poruc. El so s'expandí per l'espai, embolcallant l'avi i la neta, que tremolaven d'emoció.

—És...—quan va deixar de tocar i va tornar a mirar-se'l no li sortien les paraules—Perfecte!

—No—contestà el luthier—, encara no ho és, però ho serà.

Després d'aquell dia el Nicolau havia fet alguns retocs, va rectificar el pont, també va moure l'ànima.

—Sempre he pensat que el nom d'ànima li escau totalment—deia l'Antònia, mentre ell es concentrava a moure la peça de fusta de l'interior de l'instrument.

—Perquè sense ella un violí és només un tros de fusta—continuava parlant ella. L'avi no contestava.

—Ja està—digué el Nicolau, mentre retirava les peces que l'havien ajudat a encaixar-la.

L'Antònia va tornar a agafar el violí.

—Sembla mentida que moure un mil·límetre una peça tan petita faci canviar tant el so.

L'avi se la mira amb tendresa.

—La importància cabdal de les coses petites, estimada.

Al tanatori, l'Antònia rep els músics que van conèixer l'avi, i recorda tots aquells moments. Tocarà en el funeral. La llenya que el Nicolau va talar quan va saber que ella existiria vibrarà, i el so, fill de totes les maduracions, de tots els adéus, de totes les renunciacions, embolcallarà l'adéu de l'avi.

El Nicolau va abraçar aquell avet i li va dir no tinguis por. Ara, la música abraça les seves despulles, i potser aquell avet li canta el mateix: no tinguis por, la teva vida no acaba aquí, continuarà més enllà, en tot el que has fet possible. Confia i deixa't anar, fa la melodia mentre agombola l'adéu que li fa la seva neta.

Els valors de *Valors*

Nascut el desembre del 2003 amb l'aparició de la revista, el projecte *Valors* en la seva versió escrita arriba al número 200 amb aquest número que teniu a les mans i després de dinou anys de feina. Durant tot aquest temps, però, la iniciativa promoguda per l'Associació Cultural Valors s'ha ramificat en altres iniciatives, tan mediàtiques com presencials, que repassem tot seguit a partir de conceptes claus que defineixen *Valors*.

REDACCIÓ

Compromís. Durant gairebé vint anys el compromís ha estat el principal valor que ha permès que aquesta iniciativa seguís existint. El compromís d'un grup de persones (anunciants, voluntaris, escriptors, experts...) que han cregut amb un projecte mensual, cosa que demana màxim rigor i constància, per fer possible el petit miracle que la revista arribi cada primera setmana de mes i de forma puntual al quiosc.

Col·laboració. Durant quasi vint anys *Valors* ha fet xarxa amb les principals entitats del país que treballen en el camp dels valors: la Fundació Espavila que impulsa la cultura de l'esforç des de Granollers, la Fundació Carulla que ha treballat de forma genèrica la qüestió dels valors junt amb la Càtedra de Lideratges d'ESADE, l'Espai Barbany, el Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats...

Divulgació. Des d'un primer moment, l'objectiu de *Valors* sempre ha estat apropar la reflexió filosòfica i ètica a la ciutadania, amb un llenguatge assequible, i en cas de ser una revista acadèmica. Per a possibilitar-ho, però, des d'un bon principi

Des d'un primer moment, l'objectiu de *Valors* ha estat apropar la reflexió filosòfica i ètica a la ciutadania, amb un llenguatge assequible

s'ha comptat amb el suport de grans experts i professors del país en el camp de l'ètica. Formen part del consell assessor de la revista referents del pensament i la reflexió de casa nostra com Francesc Torralba, Begoña Román, Àngel Puyol, Àngel Castiñeira i Maria Rosa Buxarrais.

Filosofia. Tot i que inicialment el marc mental de la revista era estrictament l'ètica i els valors –però no des d'una perspectiva acadèmica–, en els darrers temps, *Valors* ha fet una obertura al camp de la filosofia quotidiana. Així, des de la darrera renovació de la revista, a partir del número 166 (gener, 2019), sota la capçalera hi apareix la llegenda 'filosofia de l'actualitat', que prova d'explicitar la voluntat de reflexionar sobre el que passa al món a través del camp de la filosofia. També en aquest sentit, des d'aquesta nova maqueta el titular de portada sempre es planteja en forma de pregunta, en una mostra d'aquesta concepció plenament filosòfica que el producte va agafant.

Globalisme local. *Valors* va néixer i té la seu a Mataró. Sense oblidar aquests orígens, l'àmbit actual de la publicació és nacional, amb subscriptors i col·laboradors de tot Catalunya. Tractem temes nacionals, europeus i, fins i tot, internacionals. Sempre, però, des de l'òptica dels valors.

Intergeneracional i plural. Des d'un bon principi, *Valors* es va posar com a objectiu en si mateix esdevenir un projecte on hi tinguessin cabuda persones de diferents edats i formes de pensar, persones que s'han trobat a les pàgines d'una revista amb la voluntat de dialogar i arribar a punts de trobada i que ajudin a construir consensos i a teixir la nostra societat.

Independència. Malgrat l'estranyesa que manifestaven els primers anys moltes de les persones que coneixien aquest projecte, la revista *Valors* i la resta de productes comunicatius els edita l'Associació Cultural Valors, una entitat cultural sense afany de lucre amb seu a la capital del Maresme. *Valors* no té cap relació orgànica estable amb cap institució ni local ni

catalana ni internacional, cosa que ha garantit l'absoluta independència del projecte respecte els temes a tractar i l'enfocament que se'ls dona, amb una vessant crítica i desacomplexada.

Llengua. Des dels seus inicis, la revista *Valors* –i la resta de productes comunicatius que edita l'associació– es produeix exclusivament en llengua catalana i ho fem des de l'absoluta normalitat, malgrat saber que el mercat de persones interessades en una publicació com aquesta i que s'expressen en llengua catalana és clarament minoritari. Des de l'inici de la seva marxa, *Valors* forma part de l'APPEC, l'Associació de Publicacions Periòdiques en català, entitat des de la qual es lluita per ampliar la difusió i el reconeixement de les publicacions editades des de Catalunya.

Multiplataforma. *Valors* és molt més que una revista, ja que edita actualment un diari digital *valors.org* i un programa de ràdio setmanal, *Valors a l'alça*, per a les emissores adherides a La Xarxa de comunicació local, que enguany arriba a la desena temporada, després de dos cursos a Ràdio Estel. El 2010 també va produir una sèrie de televisió, *Valors.tv*, a través de la xarxa d'emissores Comunicàlia, i el 2013 va editar el llibre *Ètica i èxit. Converses amb valors* (Editorial Proteus).

Participació. En els 200 números editats fins al moment, al programa de ràdio setmanal (*Valors a l'alça*), en el diari digital *valors.org* i en tota la mena d'actes promoguts des de l'entitat, s'ha comptat amb la participació d'almenys un miler de persones, la immensa majoria de les quals ho han fet de forma desinteressada.

Presencial. *Valors* és, sobretot, un conjunt de mitjans de comunicació –en format paper, digital i radiofònic–, però, a més, amb la voluntat de generar comunitat, al llarg de tots aquests anys també ha promogut desenes d'activitats presencials tan a Mataró, com a Barcelona, o en altres indrets de Catalunya. Així, del 2008 al 2013 es van dur a terme les Jornades *Valors* i *Compromís* i des de fa dues dècades, cada 24

Foto: Wayra Ficapal

L'il·lustrador Raül Campuzano, el maquetador Manuel Cuyàs i els codirectors Joan Salicrú i Maria Coll ultimant aquest número especial. A sota, Laura Cera i Esteve Vallmajor durant la gravació d'un programa del *Valors a l'Alça*.

de desembre, convoca l'acte 'Deu Minuts de Silenci per Escoltar el Nadal'. A banda, amb el suport de la Diputació de Barcelona, el 2014 va organitzar amb l'Ajuntament de Mataró la campanya anual, *Mataró ciutat de valors*, que promovia activitats pròpies i alienes basades cada mes en un valor diferent.

Voluntariat. Tot i que en els darrers anys l'associació que edita *Valors* comença a comptar amb professionals especialitzats en diferents tasques, des de l'inici

d'aquest projecte el seu combustible absolutament principal han estat la quarantena de voluntaris que mensualment col·laboren en fer possible que la revista arribi a quioscs i llibreries. I això ha generat una autèntica comunitat de persones al voltant del projecte. De totes maneres, en aquests moments el projecte assaja la professionalització amb la voluntat de remunerar econòmicament una part creixent de les persones que ajuden a coordinar una iniciativa cada cop més àmplia i complexa.

FELIU
CORREDORIA
D'ASSEGURANCES

Sempre al costat
de la revista **Valors!**

Tenim solucions
a la seva mida
en tot tipus
d'assegurances

crédito y caución
Modelo Caixa

REALE
SEGUROS

MGS
seguros

Allianz

C/ del Parc, 46.
08302 Mataró
T. 937571739

www.assegurancesfeliu.cat

LA OCA CODI

Productes per al rentat i cura de la roba,
rentavaixelles i netejadors de la llar

Fabricación de Detergentes
y Productos para la Limpieza

Tel. 93 790 11 19
www.codina.es

WONG
PERFORMANCE

RUN BETTER.

Compresión. Mejora tu experiencia en la actividad intensiva.

Transpirabilidad. A través de canales y tramas específicas del tejido.

Tecnología seamless. Sin costuras para una mejor adaptación al cuerpo.

Technical sportswear made in Spain
www.wongsport.com